

KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI YAYINLARI : 964

ŞEYH GALİB

Prof. Dr. Ali ALPARSLAN

TÜRK BÜYÜKLERİ DİZİSİ : 101

Kapak Düzeni: Dr. Ahmet SINAV

ISBN 975 - 17 - 0295 - X

Onay: 8/7/1988 tarih ve 928.1 - 2891 sayı

Birinci baskı
Baskı sayısı: 15.000
Başbakanlık Basımevi — ANKARA

III

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

Şeyh Galib, XVIII. yüzyılda yaşamış olan büyük şairlerimizden biridir. Bu asırda Türk edebiyatı, her çeşit nazım türünde verilen eserlerle kemâl devrini yaşamakta idi. Şair de verdiği güzel eserlerle devrine renk katmış ve bıraktığı tesir ile hayranlarına kaynak olmuştur. Her sanatkâr gibi o da önce şiirde bir çıraklık devri yaşamış ve genç yaşta, nev'inde olgun sayılan ve örnek tutulan şiirler bırakmıştır

Şeyh Galib, şu noktalardan tetkike lâyık bir şairimizdir : O, ilk önce kuvvetli ve kudretli bir divan şairidir. İkincisi ve en önemlisi, Türk, İran ve Müslüman Hind şairlerinin çalışmalarıyla Hindistan'da geliştiği için Hind üslûbu (Sebk-i Hindî) adıyla şöhret bulan ve sembolizm kelimesiyle tarif edebileceğimiz bir akımın Türkiye'de en büyük temsilcisi olmasıdır. Söylediği her beytin mutlak surette bu akımın tesiri altında kalarak yazıldığı düşünülmemelidir. Bu akımın açıklandığımız nitelikleri gözönünde bulundurulursa, hangi beytin onun özelliğini taşıdığını anlamak zor olmayacaktır. Üçüncüsü, önemli bir Mevlevîhanede şeyhliğe yükselmesi ve Mevlevî görüşünü aksettiren şiirler yazması; dördüncüsü de bıraktığı Şerh-i Cezîre-i Mesnevî *ve* Es-Sohbetü's Sâfiyye *adlı eserleriyle dinî ve tasavvufi sahada bilgin bir kişi olduğunu göstermesidir.*

Şair, eserlerini genç yaşta vermiş ve gene genç yaşta bir divan tertip etmiştir. Bu yüzden araştırmacılar genellikle kendisini, manzumeleri arasında bir ayıklama yap-

mamakla itham ederler. Bu doğru bir görüş olsa bile, onun beğenilen şiirlerinin çokluğu, belirli sayıdaki beğenilmeyen şiirlerini gölgede bırakacak derecededir. Bunlar onun, biraz daha uzun yaşasaydı istenilen sayıda güzel manzumeler bırakacağına birer delildir. Erken sayılan bir yaşa sığdırdığı bu eserler, sıralı bir tahsil görmemesine rağmen nasıl bir gayretle kendini yetiştirdiğini gösteren birer yazılı şahittir.

Şairi tanıtmak maksadıyla çeşitli makaleler ve kitaplar yazılmış olmakla birlikte bunlar, belirli konular göz önünde bulundurularak hazırlanmıştır. Bunların en önemlilerinden biri Sedid Yüksel'in Şeyh Galip, eserlerinin dil ve sanat değeri Ankara 1980 adlı kıymetli araştırmasıdır. Bunu, Abdülbâkî Gölpınarlı'nın Şeyh Galib. Hüsn ü Aşk (İstanbul 1968); Şeyh Galib Divanı'ndan Seçmeler (Ankara 1971 ve 1985) ve Şeyh Galib, Seçmeler ve Hüsn ü Aşk (İstanbul 1976) adlı eserleri takip etmiştir. Daha önce Vasfi Mahir Kocatürk'te Hüsn ü Aşk'ı 1944'te bugünkü dile çevirmişse de bunda bazı eksikler vardır. Aynı eserin bir başka çevirisi de Orhan Okay ve Hüseyin Ayan tarafından 1975'te yapılmıştır. Bizim hazırladığımız bu küçük eser ise, şairi her yönüyle tanıtmak ve eserlerinden örnekler vermek maksadıyla kaleme alınmıştır. Bu yüzden meraklılar ve öğrenciler onun hayatı ve eserleri hakkında derli toplu bilgi elde etmek imkânını bulacaklardır. Biz kitabımızı hazırlarken ana kaynaklarla birlikte yukarda isimlerini sıraladığımız eserleri de gözönünde bulundurduk. Rahmetli hocam A. Gölpınarlı, seçmelerine şairin en güzel manzumelerini almış ve güzel Türkçesiyle onları bugünkü dilimize çevirmiştir. Biz de, tekrar olmakla birlikte bu güzel şiirlerin çoğunu almaktan kendimizi uzak tutamadık. Bunu, şairi bütün cepheleriyle ortaya koymak için yaptık. Meselâ :

Yine zevrâk-ı derûnum kırılıp kenâra düştü
Dayanır mı şişedir bu reh-i seng-sâra düştü

beytiyle başlayan gazeli nasıl almamazlık edebilirdik. Aynı şiirlerin alınışı, onların aşağı yukarı aynı şekilde nesre çevrilmesine sebep oldu. Bu şiirlerde, bazı beyitlerin çevirisinin A. Gölpınarlı'nın çevirisiyle benzerelik göstermesi, onların başka türlü söylenmesinin mümkün olmamasından ileri gelmektedir.

Hüsn ü Aşk ise gene A. Gölpınarlı tarafından bütünüyle yayımlanmış ve bugünkü dile çevrilmiştir. Biz, konuyu takibe yardım edecek şekilde seçmeler yaptık. Bunun çevirilerinde de benzerlikler vardır. Bunlar, bir eserin çevirilişinde kaçınılması mümkün olmayan noktalardır. Bu kitabın gayesi, şiirleri bugünkü dile çevirmek ve bazı küçük açıklamalarda bulunmak olduğundan fazla teferruata ve şerhe gidilmemiştir. Eğer bazı yerlerde gözden kaçmış noktalar varsa bunlar, yukardaki ifademizin çerçevesi içinde düşünülmelidir. Açıklamalar parantez içinde gösterilmiştir. Kitabımızın, şairi bütün yönleriyle tanıtacağına inanıyoruz.

Ali ALPARSLAN

Şeyh Galib'in Hayatı:

Divân edebiyatının içinde bir akım olan Sebk-i Hindî'nin en büyük temsilcisi olan Şeyh Galib, XVIII. yy.'ın ikinci yarısında yaşamıştır. XVII ve XVIII. yy.'da, devlet işlerinde görülen aksamalar, yolsuzluklar ve yağmaları ortadan kaldırmak için II. Osman (saltanatı : 1618-1622) ve III. Ahmet (saltanatı: 1703-1730) tarafından girişilen teşebbüsler neticesiz kalmıştı. Bunda, birincisinin tecrübesizliği; ikincisinin de itfâiye, matbaa ve kâğıt fabrikası kurmak gibi hayırlı teşebbüsleri yanında eğlenceye dalması ve her halde bunun neticesi olarak halk tarafından desteklenmemesi, yenilik hareketlerinin durmasına sebep olmuştu. Nihayet, XVIII. yy.'ın ikinci yarısında Osmanlı tahtına geçen III. Selim (saltanatı : 1789-1807), takip ettiğini ciddî bir siyasetle, memleketin başına dert olan Yeniçeri Ocağını ortadan kaldırmayı düşünmüş ve Nizâm-ı cedid adı verilen ve devrine uygun talimle yetişen yeni bir askerî teşkilât kurmuştu. Bu arada memleket işlerini de yakından takip etmesi ve bu sebeple halk arasında sık sık görünmesi, sevilmesine vesile olduğundan, Yeniçerilerin yerini alacak bu yeni askerî teşkilâtı eyâletlere de yaymayı düşünüyordu. Aynı zamanda kendisi de biniciliği, ok atıcılığı ile de dikkati çekiyordu. Üstelik iyi bir şair ve bestekârdı. Bütün bu güzel hasletler, sanatkârların, sporcuların ve halkın kendisine bağlanmasına da sebep oluyordu. Bu derecede beğenilen III. Selim, Yeniçeri Ocağını iyice zayıflatmak için Mevlevî tarikatına girmekten çekinmedi. Böyle yapmakla, Hacı Bektaş-ı Velî'yi kendilerine pîr olarak tanıyan

Yeniçeri Ocağının yerine âdeta Mevlevîliği ikame etmiş oluyor ve Bektaşî geleneğini ortadan kaldırmayı amaçlıyordu. Abdülbaki Gölpınarlı'nın da dediği gibi «... Esasen klâsik Türk müziğinin eşsiz mümessili olan şair padişahı, ancak şiiri, müziği ve heyecanın ifadesi olan dinî raksı, semâı, estetiğin bu üç aslî unsurunu kavramış bulunan Mevlevîlikten başka bir tarikat tatmin edemezdi. Selim, bu tarikatı benimsemekle, ileride, Nizâm ı cedîd'e, Mevlâna'yı pîr olarak kabul etmek yolunu da tutmuş oluyordu...» (1).

Bu siyasî gelişmeler yanında XVIII. yy.'ın edebî hayatının umumî manzarası ise şöyleydi : Nazım yani şiir zirveye ulaşmıştı. İşlenen konular gittikçe çoğalıyor, zenginleşiyor, mahallî hayat daha geniş bir şekilde işleniyordu. Ne kadar mahdud ve istisnaî olursa olsun hece vezninin Nedim tarafından kullanılması, halk edebiyatının ve zevkinin, üst tabakalara kadar ulaştığına bir delildir. Arapça ve Farsça kelimelerin fazla kullanılmasına da bu devirde karşı çıkılmıştır. Nâbi, garip sözler kullanan şairleri Nef'î ve Nergisî yolunda yürüyenleri, «divân-ı gazel nusha-i kâmûs değildir» yani gazellerden meydana gelen şiir divanları lûgat (sözlük) kitabı değildir, diyerek tenkit ettiği gibi, Osmanzâde Tâib de, nesirde kullanılan yabancı kelimelerin lüzumsuzluğunu işaret etmiştir.

Şairlerimiz, bir önceki devirde olduğu gibi şiirde İranlı sanatkârlardan üstün olduklarını sık sık söylemişlerdir. Yalnız XVII. yy.'da bize, İran tesiriyle gelen Sebk-i Hindî akımının büyük şairlerinden Sâib-i Tebrizî (ö. 1677-8), Şevket-i Buharî (ö. 1965-6) ve Bîdil'in (ö. 1720) şairlerimiz üzerinde büyük etkisi olmuştur. Buna rağmen bu haricî etki, aslâ Türk şiirinin o sırada takip etmekte

(1) **Şeyh Galib, Seçmeler ve Hüsn ü Aşk, s. 6**

olduğu tekâmülü tamamen değiştirecek bir mahiyette olmamıştır.

Söylenecek bir fikri, bir mazmunu en ince ve en hayalî ve grift bir şekilde ifade etme esasına dayanan Sebk-i Hindî, kendisine has ifade tarzıyla ilk örneklerini XVII. yy.'da Nef'î'nin şiirleriyle vermiş, Neşatî ve Nâilî'nin manzumeleriyle işlenmiş XVIII. yy.'da da Nedîm tarafından da benimsenmişti. Gâlib ise bu edebî ceryanın en başarılı şairi olmuştur.

İşte böyle bir çağda yaşamış olan Galib, Mustafa Reşid adında bir mevlevînin oğludur. Annesinin adı da Emine Hatun'dur. Bugün Kulekapısı (Galata) Mevlevîhanesi bahçesinden Mesnevi şârihi (şerh edicisi) Rusûhî İsmail'in (XVII. yy) ayak ucunda yatmakta olan Mustafa Reşid'in baş taşında dolama destarlı mevlevî sikkesi vardır. Buna nazaran bu zatın mevlevîlikte hilâfet makamına ulaştığı anlaşıldığı gibi, taşındaki melâmiye sözünden de Melâmîliğe mensup olduğu anlaşılmaktadır.

Galib'in annesi Emine Hatun da Mustafa Reşid'in arkasında yatmaktadır. Taşındaki tarihe nazaran annesi Galib'ten dört yıl kadar önce ölmüştür. Şairimizin büyük babası Mehmed Efendi de Mevlevîdir.

Görüldüğü gibi bir mevlevî ailenin çocuğu olan Galib, 1171/1757-58'de İstanbul'da Yenikapı Mevlevîhanesi'ne yakın bir evde doğdu. Doğmuna «Eser-i aşk» ve «Cezbetü'l-lah» terkipleri tarih düşürüldü. Şair bu terkibi, bir gazelinin son beytinde şu şekilde anar :

Kim kâdir ilâç eylemeğe hükm-i kaderdir
Tarîhi imiş Galib-i zârın «Eser-i aşk»

Kaynaklardan öğrendiğimize göre Galib, muntazam bir öğrenim görmedi. *Esrar Dede Tezkiresi,* onun, babasın-

dan XVI. yy. Mevlevî şairlerinden Şâhidi'nin (ö. 1550) manzûm lügatı olan *Tuhfe-i Şâhidi*'yi okuduğunu, ilk bilgileri bu şekilde elde ettiğini bildirir. Daha sonra zamanın Farsça üstâdı sayılan; bir çok şaire bu dili okutan ve mahlaslar veren Mevlevî Hâce Neş'et Süleyman'dan (ö. 1749) istifade etti. Galib'e şiirde Es'ad mahlâsını bu zat verdi. Neş'et, yazdığı uzun bir şiirinde onu medh ediyor ve verdiği mahlâsı şöyle anlatıyordu :

Ol nâdire-gû tâze edâ fikr-i metîni
Reşk-âver-i Şîrâz u Herât u Hemedân'dır

Furkân-ı zamîri heme âyât-ı belâgat
Ser-cümle funûn Mushaf-ı tab'ında iyândır

Ol lü'lü-i derya-dil ü yektâ-yı kerâmet
Mir'ât-ı tasavvurda mesîl-i helecândır

Gördükte kemâl-i şeref-i gehver-i zâtın
Envâr-ı saâdet ile meşhûr u iyândır

Neş'et dedi pîrân zebânından edip gûş
Mahlâs ana Es'ad ne saâdet bu ne şândır

Galib de buna karşılık teşekkürlerini yazdığı bir kaside ile bildirmişti. Bu kaside şu beyitle başlıyor. (Matbu divan s. 30-32) :

Söz bir güher-i ulvî-i lâhût-mekândır
Mebde'le meâd ona velî gûş ü zebândır

Ayrıca bu zata nazîreler de yazan Galib, İstanbul Üniversitesi eski müdürlerinden Sabri'nin tertip ettiği yazma divanlar fişinden anlaşıldığına göre Hamdi adlı bir bilginden Arapça okumuştur. Divanında mevcut bir gazelin son beytinde adı anılan Hamdi belki bu kişidir :

Eğer insâf edersen Es'adâ hacletle rûmâl et
Ki zirâ bu zemîne ***Hamdi-i üstâd ayak basmış*** (1)

Fatih Tezkiresi ile *Süleyman Fâik Mecmuası* adlı eserler Galib'in yirmi dört yaşında Dîvân-ı Humâyun Kalemi'nde bir müddet memurluk yaptığını yazarlarken Mevlevî şairlerinden bahseden *Esrar Dede Tezkiresi* ise bu hususta her hangi bir bilgi vermez. Her halde bir müddet memurluk yapmış olduğu bu devrede bilgi elde etmek ve şiir söylemekle meşgul bulunduğunda şüphe yoktur. Bu yetişme çağında bir çok gencin yaptığı gibi Fuzûlî, Hayâli, Nef'i, Nâbî ve Nedim gibi kendinden evvelki sanatkârları taklid ederek şiirler yazıyor; bir taraftan da Hindistan'da XVI ve XVII. yüzyıllarda en güzel ürünlerini vermiş bulunan yeni bir şiir tarzı olan Sebk-i Hindî-nin ünlü şairlerinden Kelîm-i Hemedânî (ö. 1651). Sâib-i Tebrizî (ö. 1667-8) ve Şevket-i Buhârî'yi (ö. 1695-6) okuyordu. Nitekim daha sonraki yıllarda hemen tamamen bu yeni edebî ceryanın ışığı altında şiirler yazarak bunun yani Sebk-i Hindî'nin en büyük temsilcisi oldu. Bu uslûpta kudretini teslim eden vak'anuvis Halil Nuri, *Tarih-i Nuri* adlı eserinde ayrıca Fatin de tezkiresinde, onu Şevket-i Rûm (Anadolunun Şevket'i) unvanıyla anarlar. Şair, sonraları (1784-5'ten sonra) her halde Es'ad mahlâslı diğer şairlerden kendisini ayırmak için Galib mahlâsını seçmiş olmalıdır. Bununla birlikte, ilk mahlâs ile yazdığı şiirlerinin de güzel olduğunu söyleyelim. Bazen de iki ismi birlikte yani «Es'ad Galib» şeklinde kul landığı da olmuştur. Hatta bu yüzden şair Surûrî, Hezliyyât'ında kendisine çatmış ise de o buna karşılık vermemiştir.

Galib, 1195/1780'de yirmi dört yaşında divanını tamamladıktan iki sene sonra da 1197/1782-3 yılında altı

---

(1) Bk. Sadettin Nüzhet Ergun, **Şeyh Galib**, s. 16

aylık bir zaman içinde ünlü mesnevisi *Hüsn' ü Aşk'ı* tamamladı. Eserinin sonunda bitiş tarihini

Gâlib bu cerîde-i cefânın
Târihi olur hitâmuhu'l-misk

beytindeki «hitâmuhu'l-misk» terkibiyle belirtmiştir. *Kur'an*'ın Mutaffîfîn suresinin 26. ayetinden alınan bu terkibin ebced hesabı karşılığı 1197'dir.

Kısaca ifade etmek lâzım gelirse Galib, önce babasından sonra da bazı kimselerden aldığı hususi derslerle yetişmeğe gayret etmiş; olgunluğa ise Mevlevîhâne'de ulaşmıştır. A. Gölpınarlı, onun öğrenimi hakkında şunları söylüyor : «Gâlib'in sıralı bir tahsili, medreseye devamı yoktur; fakat o, bir irfan meclisinde doğmuştur. Babasından, Neş'etden tahsili, âdeta duyduklarını, gördüklerini, bildiklerini anlayışa sevk etmiştir onu. Genç yaşında Mevlevî-hâneye girişiyse zamanının bir üniversitesine girişi demektir. Çevresi ve tarikat arkadaşları adım adım, belki her gün okumaya, bellemeye, anlamaya yöneltmiştir onu...» *(Şeyh Gâlib, Seçmeler ve Hüsn ü Aşk* s. 10).

Galib'in 1784'te Konya'ya giderek çileye soyunduğunu yani dervişliğe karar verdiğini görüyoruz. Bu âni gidişin sebebi hakkında kat'î bir şey söylemek mümkün olmadığı gibi orada ne kadar kaldığını da bilmiyoruz. İstanbul'a dönüşü ise, anne ve babasının onun hasretine dayanamaması yüzünden bazı kimselerin yardımıyla çilesini burada tamamlamasına müsaade buyurulmasını Konya Mevlevîhânesi Çelebisi Seyyid Ebu Bekir Dede'den ricaları üzerine olmuştur (1). Çelebi de, yakınlığın mane-

(1) Sedit Yüksel, **Şeyh Galib, Eserlerinin Dil ve Sanat Değeri**, s. 16

vî bir anlam taşıdığını ve çilesinin geri kalan kısmını İstanbul'da tamamlamasının iyi olacağını bildirip Galib'i burada Yenikapı Mevlevîhânesi'ne göndermiştir. Galib, binbir günlük çilesini tamamladı ve 1787'de dede (çilesini tamamlamış kişi), daha sonra da şeyhi olan Ali Nutkî Dede Efendi'den hilâfet (manevi bir makamdır ([1]). Hilâfet verilen yani halife olan kişi, şeyh olmaya namzet idi. Boş olan bir Mevlevîhâneye gönderilirdi) aldı. Bu tarihten sonra şiirle az uğraştı; kendini daha ziyade ilmî çalışmalara verdi. 1203-4/1789'da Ahmed Dede'nin Mevlevîlikten bahseden *Et-Tuhfetü'l-Behiyye fî-Tarîkati'l-Mevlevîyye* adlı eserine *Es-Sohbetü's-Sâfiyye* adını verdiği bir ta'likât yani açıklama yazdı. 1204/1790'da Sütlüce'de Yûsuf Sîne-çâk'ın türbesinin karşısında satın aldığı eve taşındı.

1205/1971 tarihinde Galata Mevlevîhânesi Şeyhi Halil Nu'man Dede'nin azlinden sonra yerine tayin edilen Konya'da Şems Dergâhı türbedârı Abdullah Dede'nin yolda vefatı üzerine Galib, Mevlevîhâne'nin şeyhliğine getirildi. Bu sırada harap olan binânın tamirini rica etti. Padişah III. Selim, onun dileğini yerine getirdi ve neticede aralarında bir yakınlık doğdu. Padişah âyîn günleri tekkeye gelmeye başladı. Bazı kimseler bu yakınlığı çekemeyip III. Selim'in sohbet esnasında Galib'in dizine yattığı ve şairin de padişahın kız kardeşi Beyhan Sultan'ı sevdiği hususunda söylentiler uydurdular. Hakikatte bunların sebebi, Sultan'ın onu sevmesi; şairin de hem III. Selim'e hem de kız kardeşi Beyhan Sultan'a medhiyeler yazması idi.

---

(1) İstanbullu olan Ali Nutkî Dede, babası Ebubekir Efendi'nin ölümü üzerine Yenikapı Mevlevihânesine Şeyh olmuş 1805'te kırk üç yaşında ölmüştür.

Sedit Yüksel, eserinde bu hususta şöyle söylüyor : «... Beyhan Sultan'a böylesine ilgi gösteren Şeyhin, bu ilgiyi Hatice Sultan'dan esirgemiş olması her halde anlamlıdır...» (s. 32). Padişahın, kendisi gibi yeniliği seven şaire teveccühte bulunduğundan şüphe yoktur. Bir rivayete göre, onun divanını üç bin altın harc ederek yazdırmış, tezhip ettirmiş ve ciltletmiştir. A. Gölpınarlı, halen İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde müze kısmında 5531 numarada kayıtlı bulunan 1207/1792 tarihli nüshasının bu divân olduğunu tahmin etmektedir. (Bk. Şeyh Galib, *Seçmeler ve Hüsn ü Aşk,* s. 20)

Galib'in padişah ve ailesinden sonra en çok sevdiği kimselerden biri de Mevlevî dedelerinden ve devrin oldukça tanınmış şairlerinden olup Mevlevî şairleri hakkında bir de tezkire yazan Esrâr Dede'dir (1748-1796). Onu, Mevlevîhâne'de önemli hizmetlerden biri olan kazancılığa tayin etmiştir. Esrâr da şeyhi olan Galib'i çok sevmiş ve her vesile ile şiirlerinde duygularını açıklamaktan geri kalmamıştır.

Dem-be-dem iltifât u eltâfı
Başka in'âm başka ihsândır
Sergüzeştim o şâh ile gûyâ
Kıssa-ı mûr bâ Süleymândır [1]

Altı yıl kadar süren bu arkadaşlıktan sonra Esrâr Dede' nin 1796'da vefatına çok üzülen Galib onun için

Kan ağlasın bu dîde-i dür-bârım ağlasın
Ansın benim o yâr-ı vefâ-dârım ağlasın

beyiti ile başlayan ünlü ve içli mersiyesini yazdı (divan. s. 139).

(1) Esrar Dede Divanı, s. 60

Galib'in Galata Mevlevîhânesi'ndeki şeyhliği sekiz yıl kadar sürdü, Rivâyete göre, 1213/1799'da veremden öldü; ertesi gün Mesnevî şârihi Ankaralı Rusûhî İsmail Dede'nin türbesinde onun sol tarafına gömüldü. Surûrî, ölümüne ebced hesabı ile şu tam tarihi düşürdü :

Geçdi Galib Dede candan ya hû

Surûrî'den başka vak'anuvis Halil Nuri Bey'in oğlu Mehmet Nebîl Bey, İsmail Hulûsî Dede ve Abdülhalim adında bir zat da ölümüne tarih düşürmüştür. Bütün bunlar onun ne kadar çok sevildiğini gösteren delillerdir.

Ahmed Hikmet, onun hastalanmasına şu olayı sebep göstermektedir : Bir Cuma günü Mevlevîhâne'de Semahâne'ye son derece şık bir kıyafetle geldiği sırada dünyaya fazla önem verenlerin, başlarını feda etmeye lâyık olacağına dair bir tehdit mektubu buldu ve dervişler arasında böyle kimselerin bulunuşuna çok üzüldü ve o günden sonra her şeyden elini çekti (1).

Mevlevîler arasında da ölümü hakkında şu rivayetler vardır : «Galib bir gün Beşiktaş Mevlivîhânesi'ne gitmiş; III. Selim de o gün dergaha gelmiş ve Galib'i görünce, Mesnevî'nin onun tarafından okutulmasını istemiş. Galib, Beşiktaş şeyhi olan ve Rusûhî'nin şerhini *«El Menhecü'l-Kavî fî Şerhi'l-Mesnevi»* adıyla Arapça telhis eden Yûsuf Dede'nin (1232/1817) huzurunda, Mesnevî kürsüsüne çıkmış; konuşmaya başlayacağı sırada Yusuf Dede, kendisine bakmış. Bunun üzerine Galib, hiç bir şey söyleyemeden kürsüden inmiş ve o gün hastalanmış, bir müddet sonra da vefat etmiş».

---

(1) **Sedit Yüksel, Şeyh Galib, Eserlerinin Dil ve Sanat Değeri. s. 25**

İkinci rivayete göre, bir gün Yenikapı Mevlevîhânesi'nde şeyhi Ali Nutkî Dede'nin huzurunda otururken, biraz rahat edelim diyerek başından sikkesini çıkarıp yanına koymuş. Ali Nutkî Dede, onun bu lâubaliliğine pek sıkılmış; hastalığına, ölümüne sebep buymuş.

Üçüncü rivayete göre ise bir gün, Yenikapı Mevlevîhânesinin kapısına kadar atla gitmek küstahlığında bulunmuş. Yolda Dergâhın ahçıbaşısı Seyyid Sahîh Ahmed Dede (1228/1813) (1) bu hali görmüş; o geçerken sikkesini başından çıkarıp sağ eline alarak niyaza durmak suretiyle ona, yaptığı yolsuzluğu ihtar etmiş; ölümüne sebep buymuş. A. Gölpınarlı da aynı rivayetleri zikrettikten sonra şunları ilâve ediyor :

«Bizce de Galib mağrurdur; fakat onun haklı gururu, şiir yönündendir. Hiç bir Mevlevî, hele Galib gibi hâl ehli yolunu canı kadar, belki ondan da üstün seven bir Mevlevî, bu çeşit yolsuzluklarda bulunamaz; bunlar da onu çekemeyenlerin uydurmaları» (2).

Şeyh Galib'in Mevlevîlikteki Yeri:

Bu hususta, tasavvuf sahasında mütahassıs, aynı zamanda bir Mevlevî olan ve Şeyh Galib hakkında çalışmaları bulunan A. Gölpınarlı'nın görüşlerini almak yerinde olur.

«... Bu tarikatta (yani Mevlevîlikte) iki görüş mevcuttur. Bazı Mevlevîler tamamiyle şeriata uyarlar; varlık birliği (Vahdet-i vücûd) inancında ileri gitmezler; bir medrese hocası kadar sofudurlar, halk deyimiyle beş vakite beş katarlar. Bazılarıysa zâhidlikten ziyâde rindliğe yönelmişlerdir. Ehlibeyt sevgisini benimsemişlerdir.

---

(1) Bu zat, Galib'in şeyhi olan Ali Nutkî Dede'yi yetiştirmiştir

(2) **Şeyh Galib. Seçmeler ve Hüsn ü Aşk**, s. 20 - 21.

Melâmet ehliye bağdaşmışlardır.. Şeyh Galib, Mevlevîliğin Ehlibeyt tarafını güden kolundandır. Yusûf-ı Sîneçâk'e bağlıdır... Esasen o, bu neş'eyi, bu meşrebi, Melâmet erlerinden olan babasından ve şeyhinden almıştır...» ([1]).

Şeyh Galib'in San'atı:

Şüphesiz şiirde yetişmekte olan her şair gibi Galib de kendinden önce yaşayan Fuzulî, Bâkî, Şeyhülislam Yahya, Nef'î, Nedîm ve Nâbî gibi büyük şairlerimizi okumak suretiyle yetişmiş onlardan istifade etmiş hatta beğendiği daha başka şairlerimize nazireler yazmıştır. Bunları şairin divanında bulmak mümkündür. Galib'in Şâhîdî'ye bir tahmisi (s. 90), Fuzulî'nin bir müseddesine nazîresi (s. 82) ve iki gazeline tahmisi (s. 93, 94), Hayalî'nin bir matlaına tercîi (yani terci haline getirmek s. 73) ve bir gazeline tahmîsi (s. 93), Nef'i'nin Mevlânâ hakkındaki kasidesine tahmîsi (s. 84-87), bahâriyyesine naziresi (s. 20-22) ayrıca Fasîh Ahmed Dede'ye, Lâ'lî'ye, Sâbit'e, Nâbî'ye, Nedîm'e, Nahîfi'ye, Münif'e, Nevres-i Kadîm'e, Hanîf'e, ve çağdaşlarından Sâkıb Dede'ye, Derviş Niyâz'a, Refiâ'ya, Reisülküttâb Reşîd'e, Hulûs'a, Vak'anüvis Pertev'e tahmis ve nazireleri, Nesîb Dede'ye tahmîsi, Mesneviyi nazmen Türkçeye çeviren Şâkir'e de müstezadı vardır.

Ayrıca Mevlânâ'ya Farsça bir, Türkçe iki tahmisi (s. 87-90), Ebû Bekir Çelebi'ye de bir tahmisi (s. 90) olan Galib'in, adları anılmadan Fuzulî'ye, Nedim'e, Tıflî'ye de nazireleri vardır. Şiirlerinde bir yerde Rûhî-i Bağdadî'den (Gazeller s. 37); *Hüsn ü Aşk*'ında Nef'i'nin Rahşiyyesinden (s. 10), Râgıb Paşa'nın Münşeât'ından

---

(1) **Şeyh Galip, Seçmeler ve Hüsn ü Aşk, s. 24-5.**

(s. 33) ve hamse şairlerinden Nev'i-zâde'den (s. 36) bahsettiğine göre bu meşhurların eserlerini okuduğu anlaşılmaktadır.

Daha önce de söylediğimiz gibi o divan edebiyatı tarzındaki şiirleri yanında bilhassa, Hindistan'da Babürlüler devrinde, girift ve çok ince hayaller ve aşırı mecazlar kullanma esasına dayanılarak geliştirilen Sebk-i Hindî adındaki edebî ceryanın etkisinde kalarak şiir söylemiş ve Türkiye'de bu akımın son en büyük şairi olarak edebiyat tarihinde yer almıştır.

Çok ince ve girift hayaller esasına dayanan, zihnî bir şiir tarzı olan ve Hind'de geliştiği için Sebk-i Hindî adını alan bu akım hakkında kısaca bilgi verelim :

Pakistanlı Aziz Ahmed adlı bilginin, bu esebî akımı Bedr-i Çâçi (ö. 1346) adlı bir şaire kadar çıkarmasına mukabil, (1) gene Pakistanlı edebiyat tarihçisi Şibli-i Nu'mânî, *Şi'ru'l-Acem* adlı eserinde, bu akımın Akkoyunlu hükümdarı Sultan Yakûb'un sarayında yaşamış olan şair Baba Figânî (ö. 1519) ile başladığını ileri sürer. Tacik bilgini A. M. Mirzoev ile Rus bilgini E. E. Bertels de bu ikinci görüşü benimser. Onlara göre bu akım, Hüseyin Baykara'nın (ö. 1506) zamanında Herat'ta bilhassa Nevâî (ö. 1501) ile Molla Câmî'nin (ö. 1492) şiirlerinde görülmeye başlamış ve bundan sonra Hind'e geçmiştir. İranlı araştırmacılardan Hüseyin Hâlikirâd'da Rahnümâ-yı Kitab adlı dergide *«Pâyehâ-yı Sebk-i Hindî* der Gazeliyyât-ı *Câmî»* adlı makalesinde (c. 16, Nu : 1-3, Tahran 1973) bu akımı, Emîr Husrev Dihlevî (ö. 1325), Hâfız-ı Şirâzî (ö. 1398) ve Molla Câmî'ye bağlamaktadır. Bu akım hakkında Fahir İz de şu fikirleri ileri sürmektedir : «Hind-Fars şiiri başlangıçta *Ortaasya (Horasanî)*

---

(1) **A. Ahmed, Islamic Culture in an Imdian Environment.**

üslubunun etkisindeydi. Bu şiirin zihnîleşmesi birdenbire Câmî, ya da Figânî etkisiyle olmadı. Türlü nedenlerle Ortaasya ile İran'dan kaçarak, ya da kendi isteği ile Hind-Türk saraylarına gelen şairler, (1) tabiat ve insanlarıyla Hindistan'daki çevreyi yok sayarak kendi içlerine gömüldüler ve eski kültürlerinin şiir estetiğine kapalı kalarak şiiri büsbütün zihnî-duygusal bir matematik haline getirerek hayalleri, mazmunları, benzetmeleri kılı kırk yararcasına matematik rakamlar gibi işlediler..» (2).

Bu kısa tarihî bilgilerden anlaşıldığına göre bu şiir tarzının gelişmesinde önce Horasan'dan gelen şairlerin ve ayrıca Hind ve İranlı şairlerin müşterek etkisi oldu ve sonra bu akımı Hind-Türk saraylarında Emîr Husrev-i Dihlevî (ö. 1325), Muhteşem-i Kâşânî (ö. 1587), Örfî-i Şirâzî (ö. 1591), Feyzî-i Hindî (ö. 1595), Tâlib-i Âmulî (ö. 1625), Kelîm-i Hemedânî (ö. 1652), Sâib-i Tebrizî (ö. 1671), Şevket-i Buharî (ö. 1691) ve Bîdil (ö. 1720) geliştirdiler. Bunlardan Türk asıllı olan Sâib'in, Hind, İran ve Türk şairleri üzerinde büyük etkisi oldu. Bizim şairlerimiz daha ziyade son dört şairin etkisinde kalmışlardır.

Daha önce temas ettiğimiz gibi başlangıçta nazirelerle ve alışılmış yolda şiirler yazarak nazım dünyasına giren Şeyh Galib, hiç kimseye benzememek için Hind'de gelişen ve bu yüzden Sebk-i Hindî adıyla anılan şiir akımını ve bu akımın içinde mecazlara çok önem veren Şevket-i Buhârî'yi benimsedi.

Sebk-i Hindî'yi batıdaki edebî ekollerle karşılaştırırsak onda, önce mübhemiyeti ön planda tutan sembo-

---

(1) Bunlardan bir kısmı Türktür.

(2) Fahir İz, **Eski Türk Edebiyatında Nazım**, C. 1, Bl. 2, giriş İstanbul 1967.

lizmi sonra hissî tarafıyla dikkati çeken romantizmi ve dış alandaki görüntüleri kendine göre mânâlandıran empresyonizmi buluruz.

Şairimiz, Şevket'ten sık sık ve saygıyla bahsederek «Tavr-ı Şevketâne»'de olduğunu açıkça söyler :

Vesîle hidmet-i Hünkâr-ı ışkdır Gâlib
Libâs-ı fakrımıza tavr-ı Şevketânemize
Muhâl addeylemişlerken gazelde şâirân-ı Rûm
Ben icâd eyledim ol Şevketâne tarz-ı eş'arı

Tuttuğu yolu;

Eğer dersem ki havâlar açıldı geldi bahar
Murad odur ki benimle mahabbet eyledi yâr
Ya söylesem ki çemen gonceleri zeyn oldu
Odur garaz ki tebessümle söyledi dildâr

sözleriyle açıkça anlatır. Fakat her zaman böyle açık konuşmaz. Fikrini mecazlarla anlatır; kapalı söyler. Meselâ :

Çeken piyaleyi pâ der-rikâb olup gidiyor
Gelen bu meclise mest ü harâb olup gidiyor

beytini, «kadehi çeken özengiye ayağını basıp gidiyor; bu meclise gelen sarhoş ve harap olup gidiyor» şeklinde anlamak yanlış olur. Burada piyale, yeyip içme, yaşama ve hayatı; özengiye ayak basmak, bu dünyadan ayrılmayı; meclis, dünyayı; mest memnuniyet, rahat ve iyi bir hayatı; harap kelimesi de dünyada zahmetle geçen bir yaşayışı temsil etmektedir. Biz böyle düşünüyor, bu beyti böyle anlıyoruz. Mamafih sembolizm, bu beyti biraz değişik şekilde anlamaya da müsaittir.

Şeyh Galib, kendinden önceki şairlerin şiirler için «zemin-i köhne» (eski tarz) veya «kudemâ tavrı» (eskile-

rin üslûbu, tarzı) sözlerini kullanır ve onların tarzını, üslûbunu tutmadığını söyler. Buna mukabil kendisinin açtığı çığırla şiire, taze bir üslûp, söylenmemiş mânâlar getirdiğini

Ne tâze tâze zeminler bulundu Gâlib-i zâr
Sözüm felekte melekler pesend edinceye dek

...

Dâima fikr-i dehân-ı dil-rübâdır pîşemiz
Ma'nî-i nâ-güfteye dil-dâdedir endîşemiz

...

Zemîni tâzeledi feyz-i hâme-i Gâlib
Eğerçi köhnedir eş'âr-ı âb-dâr-ı behâr

tarzındaki beyitleriyle anlatır. Onun Sebk-i Hindî tarzında olan şiirlerini anlamak genellikle zordur. Bunu kendisi şöyle ifade eder :

Ol şâir-i kem-yâb benim ki Gâlib
Mazmunlarımı anlamamak ayb olmaz

Kısaca edebiyatımızda açılan bu yeni üsûpta kendine pek güvenen sanatkârın

Gencînede resm-i nev gözettim
Ben açtım o genci ben tükettim (1)

beytini söylemesi herhalde yersiz değildir.

Hüsn ü Aşk'ı beğenen araştırmacılar Şeyh Galib'in müsemmat ve terci-i bentleri müstesna, kaside ve gazelleri hakkında aynı görüşü paylaşmamaktadır. Bu, bir yere kadar doğru sayılırsa da daha ziyade dikkatsizce varılan hükümlerden kaynaklanmaktadır. Ziya Paşa'dan sonra Namık Kemal, Recaizâde Mahmud Ekrem, Ferid

(1) Söz hazinesinde yeni bir tarz gözettim; o söz hazinesini ben açtım, ben tükettim.

Vecdî Abdülkerim Memduh, İbrahim Necmi (Dilmen) ve tanzimat şairlerinin görüşünü benimseyen J. W. Gibb, genellikle şairin divanındaki şiirlerini fazla beğenmezler ([1]).

Fuad Köprülü ise isabetli ve insaflı bir görüşle şunları söyler : «... Şeyh Galib'in kudret ve hususiyeti yalnız *Hüsn'ü Aşk*'ında değil, divanındaki bir çok manzumelerinde de açıktan açığa görülür; şimdiye kadar yazıldığı gibi, ona yalnız *Hüsn ü Aşk* şairi sanmak, eski bir yanlış telâkkiyi, bir mübalagaya tetkiksizce iştirak etmek demektir» ([2]).

Sadettin Nüzhet Ergun da fikirlerini şu cümlelerle belirtir : «Şeyh Galib, kasidelerinde Nef'i kadar kudretli, gazellerinde istese Fuzulî gibi, âşık, istese Nâbî gibi hurde-çîndir. Galib yalnız *Hüsn ü Aşk*'ı ile değil zengin gazelleriyle de mümtaz bir mevki alabilirdi. Fakat yanlış bir telâkki, zavallı şairi sırf *Hüsn ü Aşk* şairi olarak tanıttı. Eğer Ziya Paşa :

Gûya ki o şair-i yegâne
Gelmiş bu kitâb için cihâne

iddiasını serdetmemiş olsa daha doğrusu Galib divanını biraz dikkatle okumak zahmetine katlansa idi onu takip eden nesiller bu yanlış mütalaayı bir hakikat şeklinde kabul etmeyeceklerdi. Onun *Hüsn ü Aşk*'ında mevcut olan hayaller, gazellerinde, musammatlarında, girizgâhlarında da aynı nefasette mevcuttur» ([3]).

Sedit Yüksel de çok dikkatle hazırlamış olduğu eserinde tenkide sebep olan noktalara daha fazla bir

---

(1) Her birinin görüşleri hakkında bk. S. Yüksel, **Şeyh Galib Eserlerinin Dil ve Sanat Değeri**, s. 88 - 92.

(2) Köprülüzâde Fuat, **Divan Edebiyatı Antolojisi**, s. 585.

(3) Sadetin Nüzhet (Ergun), **Şeyh Galib**, s. 14 - 15.

açıklık getirerek şöyle söylüyor : «... Divanın hemen yarısına yakın bir bölümünü içeren gazelleri sanat bakımından eşdeğer durumda değildir. Her yönü ile engin ve seçkin bir gazelin yanında taklit ürünü kısır ve zevksiz bir başkasının yer aldığı görülür. Biz bunun nedenini Galib'in pek erken çağlarında -24 yaşında- divan düzenleme çabasıyla, aralarında hiç bir seçme yapmayı gerek görmeden, değerli-değersiz bütün manzumelerini bir araya getirmiş olmasında buluyoruz. Divanın «mukattaat» bölmünün başında, bu konuda Galib'in içten bir itirafı var : Nevres'in «arasında» redifli tamamlanmamış gazeline nazire olarak yazıldığı anlaşılan yine tamamlanmamış bir gazelde Galib şöyle diyor :

Dil hayli zaman kalmış idi vâlih ü hayrân
Gerdûn ile bir âfet-i devrân arasında

Amma yine fikr eyledi kim böyle gazeller
Makbul olamaz nâdire-sencân arasında

Kim her birisi sâde vü nâ-puhte vü pür-şûr
Söylenmiş idi mevsim-i rey'ân arasında

Galib, gençliğinde yazdığı bu «nâ-pûhte» ve «pür-şûr» (1) gazellerini bir araya getireceği yerde biraz titiz davranıp «nâdire-sencân» (2) arasında beğenilecek türden olanları seçseydi, kuşkusuz daha yerinde hareket etmiş olurdu; bunu yapmadığı için, eserini sabır ve dikkatle gözden geçirmeğe katlanmayanlar tarafından hep yanlış anlaşıldı... Şairimizi yalnız *Hüsn ü Aşk* şairi saymak ne kadar yanlış ise öbür eserini de aynı değerde tutup bütün kusurlardan arınmış göstermek o kadar yanlıştır. Galip'e

(1) Nâ - pûhte : olgun olmayan; pür - şûr : kekremsi.
(2) Nâdire - sencân : nükteli söz söyleyen zarif kimseler yani usta şairler.

kendi özelliğini veren manzumeler *Hüsn' ü Aşk*'ında ka tıksız ve yoğun bir halde bulunur; divanında ise bu gibileri hiç bir özgünlüğü olmayan öbür manzumeleri arasına serpiştirilmiş durumdadır. Bu yüzden, özensiz bir inceleme her halde hep yanlış yargılara sürükleyebilecektir...» (1).

Biz de **Fuad Köprülü**, Sadettin Nüzhet (Ergun) ve Sedit Yüksel'in görüşlerine şu küçük noktayı ilave ederek bu bahsi kapamak istiyoruz. Zannediyoruz ki Tanzimat dönemi şairleri ve yazarları ile daha sonraki araştırmacıların Sebk-i Hindî'yi tutmamalarının da şairin aleyhine karar vermelerinde rol oynamıştır. Bu akım, İran'da dahi son zamanlara kadar beğenilmemekteydi. Bediüzzaman Furûzan-Fer anlaşılmayan bir şiiri beğenmediğini müteaddid defa söylemiştir. Daha başka bilginler de aynı fikirde idiler. Yalnız bazı kimselerin yeni yeni İran'da bu akımı ele aldıklarını ve tetkik ettiklerini görüyoruz. Bizde hocalarımızdan Ali Nihad Tarlan ve Abdülbaki Gölpınarlı her ne kadar Sebk-i Hindî hakkında bir araştırma yapmadılarsa da onu daima beğendiklerini ifade etmişlerdir.

Şeyh Galib'in sanatının en orijinal tarafı, bağlı olduğu Sebk-i Hindî akımının icabı hususî bir üslûp sahibi olmasıdır. Bu yüzden, onun şiirleriyle karşılaşan bir kimse derin hayaller yanında, mücerret (yalın) kelimeler isim ve sıfat tamlamaları ve birleşik sıfatlarla örülmüş ifade tarzlarını anlamakta zorluk çekebilir. Lâkin hemen söyleyelim ki bu çeşit bir ifade ve anlatım tarzı şiir diline yeni ve orijinal bir çeşni ve zenginlikle birlikte bir de renk kazandırmıştır. Meselâ sîh-i sitem (zulüm şişi), nigah-ı hasret (hasret bakışı), harîr-i şu'le (şu'le ipeği, behişt-i fikret (düşünce cenneti) gibi.

(1) s. 92 - 93.

Şairin bu işaret ettiğimiz hususiyetleri her çeşit nazım şekliyle yazılmış olan manzumelerde ve seçtiği her çeşit konuda görülürse de bilhassa tasvirlerde bunun en seçkin örneklerini buluruz. *Hüsn ü Aşk*'taki bir bahar tasviri bunun en güzel örneğini teşkil etmektedir. O şaheserin aslını ve bugünkü Türkçemize çevirisini *Hüsn ü Aşk* kısmında verdik.

Şeyh Galib'in Dili:

Şeyh Gâlib, Sebk-i Hindî dolayısıyla dile yeni bir söyleyiş getirdiği gibi dilde de buna bağlı olarak bir yenilik çabasına girmiş görünmektedir. *Hüsn ü Aşk*'ın önsözünde Nâbî'yi tenkit eder, eskilerin fazla Arapça ve Farsça kullandığını söyler. O, konuştuğu gibi yazmayı dilemiş, hatta kaideleri kırarak donanmâ-yı meserret, katre-i kan gibi terkipler kullanmış hatta

Üftâdelik ü şikestelikten
Sen kandesin ü dahı kimem ben

gibi mısraları kullanmıştır. Türkçe ekleri ve kelimeleri Farsça ve mânâsına gelen «ü» ile kullanmaktan çekinmemiştir.

Bu tip kullanışlardan, onun şekliden çok mânâya önem verdiği anlaşılmaktadır. Türkçe deyimleri de çok kullandığına şahit oluyoruz. Aktan karadan söz açmak, ayağa düşmek, bağrı yanmak, can baş feda etmek, çok yaşasın, feleğin çenberinden geçmek, kanını kurutmak, saatı saatına uymamak, tane tane söylemek, ölüp ölüp dirilmek ve yüzler karası gibi örnekler bunlardan bir kaçıdır. Az da olsa sade örneklere şiirlerde de rastlanır, meselâ;

Kılıcı kanlı eli kanlı delikanlı güzel
Deşt-i âşûba aşîret beyi Türkmanlı güzel

beytiyle başlayan gazelinde halk edebiyatının havası sezilir. Hele şu gazelinde yalnız «afet» ve «Hazret-i Munlâ»dan başka hiç bir yabancı kelime yoktur. Bu gazel Türk-i basit akımının tesiriyle meydana getirilmiş olmalıdır :

Döktü omuzdan puşu saçağını
Açtı gönüller deli bayrağını

Ay yenisi gökte ne ülker satar
Değmeyecek kestiği tırnağını

Gözceğizim boyamak ister benim
Al boyayup kan ile dudağını

Saldı gönül illerine âfeti
Kurdu göz ırmağına otağını

Nice tabur dağıtır ol yosmanın
Saç dağıtıp eğmesi kalpağını

İçip içip kendi elinden anın
Duramayıp öpmüşüm ayağını

Çok sürünüp gözlemişim özleyip
Ayağının izini toprağını

Vermedi bir kimseye Galib geçit
Kanda çevirdiyse söz ırmağını

Hazret-i Munlâ'yı bilenler bilir
Bilmeyenin kim çeke kulağını

Şeyh Galib de Nedîm gibi hece vezniyle bir şarkı yazmıştır. Sedit Yüksel'in dediği gibi divan şairlerinin böyle bir iki örnek de olsa yazmış olmaları, halk zevkinin ve halk edebiyatının saray sanatçılarını da etkilemiş olduğuna iyi bir örnektir. Araştırmacının Topkapı Sarayı Kütüphane-

si'nde 941 numaradaki yazma Galib Divanı'nda bulduğu bu şarkıları buraya alıyoruz. (Sedit Yüksel, s. 172-3)

Tuğra çekmiş dest-i kudret kaşına
Cefâ takmış siyah perçem başına

Taze girmiş on üç on dört yaşına
Gül fidanım henüz bulmuş çağını
Şirin esmer şimdi bulmuş çağını

O güzele cevr ü cefâ anılmaz
Geçen günler unutulur sayılmaz

Nev-restedir ettiğine bakılmaz
Gül fidanım henüz bulmuş çağını
Şirin esmer şimdi bulmuş çağını

Sabah olsun aktan kara seçilsin
Gerden üzre siyah zülfü saçılsın

Mevsimdir güller gibi açılsın
Gül fidanımı henüz bulmuş çağını
Şirin esmer şimdi bulmuş çağını

Elde iken terkeyleme fırsatı
Meclislerde söylenmeden sohbeti

Âşıklara ganimettir vuslatı
Gül fidanımı henüz bulmuş çağını
Şirin esmer şimdi bulmuş çağını

Kan bulaşmış hançerinin zağına
Neş'e gelmiş gözlerinin ağına

Yanaşılmaz goncasına bağına
Gül fidanım henüz bulmuş çağını
Şirin esmer şimdi bulmuş çağını

Şeyh Galib'in Etkisi:

Her büyük şair gibi Şeyh Gâlib'in de başka şairler üzerinde etkisi olmuştur. O, daha hayattayken Esrâr Dede ve Neyyir Dede gibi Mevlevî şairleri onun etkisinde kalarak şiir yazmışlardır. Esrâr Dede, onun kaside, gazel, muhammes ve terciibendlerini ve başka manzumelerini tahmis etmiştir. Daha sonra Keçecizâde İzzet Molla'nın (1785 - 1829) şairimizin şiirlerinin sihrine kapıldığını görüyoruz. Divanında ve *Hüsn ü Aşk*'tan aldığı ilhamla yazmış olduğu *Gülşen-i Aşk* adlı mesnevisinde Şeyh Galib'in etkisi âşikârdır. *Hüsn ü Aşk*'taki

Esrârımı Mesnevî'den aldım
Çaldım velî mîrî malı çaldım

beyti *Gülşen-i Aşk*'ta

Aşkı ben Mevlevî'den öğrendim
Suhanı Mesnevî'den öğrendim

şeklinde geçmesinden, bu tesirin derecesini anlamak zor değildir. İzzet Molla'nın şu beyitleri, Şeyh Galib hakkında nasıl saygı beslediğini göstermesi bakımından önemlidir.

Cenâb-ı Şeyh ki meşhûretü'l-menâkıbdır
Nazîri gelmemesi ihtimâli Gâlib'dir

. . .

Gâlib'deki feyzi bana bahş eyledi Mevlâ
İzzet nesak-ârâ-yı kalem-dâna cevâbız

Şeyh Galib, Tanzimat ve o devirden sonra yetişen şairler tarafından da beğenilmiş ve bir çokları ona nazireler yazmıştır. Bu şairler şunlardır :

Vak'anüvis Pertev, Vak'anüvis Nuri, Dâniş, Fâik Ömer, Nebîl, Ayıntablı Aynî, Ziver Paşa, Bosnalı Fehim,

Şeref Hanım, Bursalı Emrî, Şeyhülislâm Ârif Hikmet, Hanyalı Kâmî, Enderunlu Râsih, Safayî, Senih, Kahyazâde Ârif, Kara Şemsî, Yenişehirli Avni, Bayburtlu Zihniî, Behçet Kemâl Çağlar ve halen hayatta olan Hâşim Nezîhî Okay.

Sadettin Nüzhet Ergun yalnız Yenişehirli Avni'nin Şeyh Galib'in edasını vermeyi başardığını söyler ki haklıdır. Yazdığı fakat bitiremediği *Ateşkede* adlı eserinde Yenişehirli Avnî, Galib'e yaklaşmıştır denilebilir. Bir kaç beytini örnek olarak alalım :

Kim var idi bir garîb dervîş
Dil-sûhte dil-figân u dil-rîş

Her gezdiği şem'e dûş olurdu
Ateş gibi pür-hurûş olurdu

Hurşîd-i felek gibi cihan-pûy
Cevgân-ı belâya âteşin kûy

Maşrıkta bir âftâb işitse
Magribde ya bir şihâb işitse

Galib'in divanını beğenmeyen Ziya Paşa bile ona bir nezire yazmıştır. Aynı devrin büyüklerinden Abdülhak Hâmid de onun tesirinde kalarak şiirler meydana getirmiştir. *Eşber* ve *Makber*'de bu tesir âşikârdır. Sözümüzü çağdaş iki şairin yazdığı birer nazireyle bitirelim :

Behçet Kemal Çağlar'ın (1908 - 1969) Galib'in,

Müjde-i vuslat ile çeşm-i dil u cân uyumaz
Hâhiş-i îd ile etfâl-i sabak-hân uyumaz

beytiyle başlayan gazeline yazdığı nazire :

Yâri koynunda gönül hüsnüne hayrân uyumaz
Gök uyur, toprak uyur, zerre-i ummân uyumaz

Uyumuştur topuğundan öpebilsem desek ah
Titreyip üstüne pür-vesvese dâmân uyumaz

Mütevekkil nice dermânını bulmuş gibi dert
Derde düşmüş gibi bir kûçede dermân uyumaz

İne girmiş yuva yapmış nice gafletler uyur
Öyle bir devr-i mehâlikteyiz irfân uyumaz

Gerçi ba'zan gönül âvârelenir 'akl uyuşur
Hepsinin bekçisidir, bizdeki vicdân uyumaz

Suyu yok yangını yok aşkı derin gönlümüzün
Su uyur, düşman uyur, hasta-i hicrân uyumaz

Camı pür-neşve-i Gâlib ki müdâm elde Kemâl
İçer insan, coşar insan, düşer insan uyumaz (1)

Yaşayan şairlerimizden Hâşim Nezîhî Okay'ın Galib'in «düştü» redifli gazeline naziresi :

Şeyh Galib'e Uyarak

Kış geçti hava, bahâre düştü
Diller yeniden şikâre düştü

Bezme salınıp gelince cânân
Rindan şaşırıp humâre düştü

Mest-i mey olup o şûh o akşam
Hem-bezm-i civan kenâre düştü

Dil oldu esiri bir perînin
Tiğ-ı sitemiyle zâre düştü

Nahvet süzülen bakışlarından
Âmâk-ı dile şerâre düştü

Yok zerre vefa bu yerde Hâşim
Râhın ne yaman diyâre düştü (2)

---

(1) **Şadırvan**, c. 1, sayı : 24, İstanbul 1949; S. Yüksel, a. g. e. s. 132.
(2) **Şadırvan**, c. 1, sayı : 24, İstanbul 1949; S. Yüksel, a. g. e. s. 132.

ŞEYH GALİB'İN ESERLERİ

DİVAN

Şeyh Galib'in divanı 1252/1836 tarihinde Kahire'de Bulak Matbaası'nda basılmıştır. Bundan başka bir neşri olmayan divanın 124 sayfası kaside, tarih, tercii bend, müseddes, muhammes, tahmis, şarkı, mesnevî, bahritavîl ve bir mektuptan; 164 sayfası gazel ve tarihlerin bir kısmından Esrar Dede'ye yazılan mersiye, lugaz, kıt'a, rubaî, beyit ve müfret'lerden; 92 sayfası da *Hüsn ü Aşk'* tan ibarettir. Yani bu basma divan üç ana bölümden meydana gelmiş olup, her biri kendi içinde numaralıdır.

Şairin, başka şairlerde gördüğümüz caize koparmak gayesiyle şiir, kaside yazmadığı anlaşılıyor. Yazdığı medhiyelerde saydığı ve sevdiği kişilere aittir. Yeniliğe âşık ve aynı zamanda Mevlevî olan ve şâiri seven III. Selim'e dair yazdığı kasideler ise tabiî karşılanmalıdır. Bunlarda samimi hissiyatını dile getirmekle yetinmiştir. Kaside yazmasının başlıca bir sebebi de divan tertip edilirken kasidenin de eserde yer alması geleneğinden ileri gelmektedir. Araştırmacılar, onun kaside sahasında fazla ileri olmadığını söylerler. Bu bir bakıma kaside yazmaktan hoşlanmamasına da bağlanabilir. Nitekim kendisi şöyle söylemektedir :

Şâirim ammâ hoş-âmedden berîdir meşrebim
Ben mutîim tab'ının sultân-ı istignâsına

Burada «hoş-âmed, hoş geldi demekse de hoş karşılama, istikbal etme medih anlamlarınadır.

Divanı içinde en canlı şiirleri tercii bend, müseddes ve musammatlarıdır. Bir şaheser olan *Hüsn ü Aşk'* taki tardiyeleri de çok güzeldir. Hele birer vesile ile kaleme aldığı bahar tasvirleri coşkunluğun, lirizmin ve

Sebk-i Hindînin en canlı örneklerini teşkil eder. Daha önce söylediğimiz gibi, bu tarz şiirlerde, genellikle sembolizm, romantizm, empresyonizm ve bir de yer yer renkli sürrealizm tablolar birbirini takip eder durur.

Birçok kimse şairin gazellerini beğenmez ve onu *Hüsn ü Aşk* şairi olarak tanırlar. Bu yanlış görüş, şüphesiz onun gazellerindeki hayâl gücünü yarattığı sihirli renkleri, imajları ve Sebk-i Hindî tarzındaki şiirlerini gözönünde bulundurmamaktan ileri gelmektedir.

Bu kitaba seçtiğimiz örnekler, yukarıdaki noktalara ışık tutacak manzumelerdir.

Divanın Yazma nüshaları çoktur. İstanbul'da 23 yazma mevcuttur :

1. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, T.Y. 401; T.Y. 1431; T.Y. 2821; T.Y. 2865; T.Y. 5512; T.Y. 5519; T.Y. 5531; T.Y. 5535; T.Y. 9594 (İbnü'l Emin Ahmed Kemal İnal); T.Y. 2619; T.Y. 2782.

2. Topkapı Sarayı, Yeni Kütüphane, No. 299; Hazine No : 941.

3. Süleymaniye Kütüphanesi (Halet Ef.), No. 146/1 657, 658; (Esat Ef.), No. 2676; (Hacı Mahmud Ef.), No. 3693; (Pertev Paşa), No. 408/1; (İhsan Mahvî Balkır). No. 101.

4. Köprülü Kütüphanesi, Asım Bey, No. 425.

5. Fatih Millet Kütüphanesi (Emîrî), No. 311.

6. Beyazid Devlet Kütüphanesi T.N. : 5651.

Divan'ın üç yazması da Ankara'da Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Umumî Kütüphanesinde bulunmaktadır.

1. D.T.C. Fakültesi Umumî Kütüphanesi No : 3842 (Geçici)

2. D.T.C. Fakültesi Umumî Kütüphanesi (Çonlu Kitapları)

3. D.T.C. Fakültesi Umumî Kütüphanesi (Raif Yelkenci Kitapları)

Bunlar arasında İstanbul Üniversitesi Kütüphanesinde T.Y. 5531 numaralı yazma divanın III. Selim tarafından tezhib ettirildiği zannolunmaktadır. Sonunda *Hüsn ü Aşk*'ta vardır. İstinsah tarihi 1207/1792 olan bu nüsha kütüphanenin müze bölümünde teşhirdedir. Diğer çok önemli bir nüsha da D.T.C. Fakültesi Umumî Kütüphanesinde olup yukarıda işaret ettiğimiz 3842 (geçici) numaralı olanıdır. Bu eser Esrar Dede tarafından istinsah edilmiş ve Şeyh Galib tarafından gözden geçirilmiştir. Tarihi 1209/1794 tür. Bu yazma, şairin 1213/1799'da ölümünden önce yazılmış olan son nüsha olması bakımından çok önemlidir. İçinde öbür nüshalarda olmayan şiirler vardır. Şüphesiz edition critique için ana nüsha bu olacaktır.

HÜSN Ü AŞK

Şeyh Galib, klâsik edebiyatımızın çerçevesi içinde ayrı bir görüşün ve anlayışın ışığı altında meydana getirdiği renkli ve ince hayallerle örülmüş, açıklanmaya muhtaç manzumeleri yanında, ayrıca kaleme aldığı *Hüsn ü Aşk* adlı mesnevisiyle sanatının ve şiir söyleme kudretinin zirvesine ulaşmıştır. Galib, bu eserinin «*der beyân-ı sebeb-i te'lîf*» yani «kitabın yazılışının sebebi» kısmında, bir mecliste, Nâbî'nin *Hayr âbâd* adlı kitabının övüldüğünü, meclistekilerin ona benzer bir eserin yazılamayacağında birleştiklerini, Nâbî'nin de hikâyesi-

nin konusunu İranlı şair Şeyh Attâr'dan aldığını ve orada bulunanların âdeta kendisine, imtihan mahiyetinde bu çeşid bir eser yazmasını teklif ettiklerini söylemesi üzerine *Hüsn ü Aşk'ı* yazdığını anlatır.

Nâbî'nin *Hayr-âbâd'ının* konusu, İranlı şair Fahreddin-i Gürgânî'nin (XI. yy.) *Vîs ü Râmîn'inde* geçen bir hikâyesinin Şeyh Attar'ın (XII. yy.'ın II. yarısı) *İlâhî-nâme'sinde* hülâsa edilmiş şeklinden alınmış olmakla birlikte birkaç motif müstesna konu itibariyle Galib'in *Hüsn ü Aşk'ı* ile bunların bir benzerliği yoktur. Nâbî'ninki tamamen Attâr'ınkinin taklidi gibidir. Abdülbaki Gölpınarlı'nın yaptığı araştırmaya göre *Hüsn ü Aşk'ta* İbn Sînâ'nın (ö : 1037) *Risâletü't-tayr'ından* ziyade Şihâbeddin-i Suhreverdî-i Maktûl'un (ö : 1191) *Mûnisu'l-uşşâk'ının* etkisi görülmektedir. (Bk. *Şeyh Galib Seçmeler ve Hüsn ü Aşk,* s. 36) Bu eserin kısaca özeti şöyledir :

«İlk yaratılmış olan aklın, Tanrıyı, kendini ve kendinden sonra yaratılanları bilmesinden Hüsün, Aşk ve Hüzün meydana geliyor. Dört unsurdan da (toprak, yel, su, ateş) insan yaratılıyor. Bunun üzerine, padişah olan Hüsn, insanı, Aşk ta Hüzün ile birlikte Hüsn'ü bulmaya giderler. Melekût yani ruhlar ve melekler halkı Hüsn'ün emriyle Aşk'a tâbi olur. Daha sonra Aşk, Mısır'da Zelîha'nın odasında görünür, Zelîha, ona kim olduğunu sorunca, her gün bir yerde olduğunu Cân adındaki bir şehirde Tanrı kitabını okuyan Hıred (akıl) adlı bir ihtiyarın bulunduğunu ve buraya Aşk'ın kemendiyle ulaşılacağını ve Hüsn'e de ancak böyle varılacağını söyler.»

Hüsn ü Aşk'ta, Mûnisü'l-uşşâk'ın tesirinde kalarak Fuzûlî tarafından yazılmış olan *Rûh-nâme* ve *Hüsn ü Aşk* ta denen *Sıhhat u Maraz'ın* da etkisi görülmektedir. Burada geçen Hüsn ve Aşk ruhun iki sıfatıdır. Birtakım olaylardan sonra Aşk, Hüsn'ü görür, gerçeğe ulaşır.

Bunlar dışında, bu meşhur mesnevide Türk asıllı Nizâmî-i Gencevî (ö : 1209) ile ayrıca Fuzûlî'nin (ö : 1556) *Leylî vü Mecnûn*'unun etkilerine rastlanır. Şairimizin, eserinde bu iki şairi anması, onların kitaplarını okuduğunu gösteren delillerdir. (bk. *Divan, Hüsn ü Aşk,* s. 17, 18, 36, 53). Bundan başka, büyük bir mürşid olarak gördüğü, medhiyeler yazdığı ve Monlâ-yı Rûm (Anadolu'nun ulu bilgini) unvanıyla andığı Mevlânâ'nın (ö : 1273) *Mesnevî*'sinden de yer yer istifade ettiği, bazı motif ve bazı beyitler aldığı anlaşılmaktadır. Meselâ meşhur :

Giydikleri âftâb-ı temmûz
İçdikleri şu'le-i cihansûz

beyti, *Mesnevî*'nin birinci cildindeki «Kıssa-i A'rabî-i derviş ve mâcarâ kerden-i zen bâ û ez fakr u derd» adlı hikayenin «Gündüz vakti elbisemiz, güneşin harareti; geceleyin yastığımız, yorganımız ise ay ışığıdır.» anlamına gelen beytinden alınmıştır [1]. (Bunun gibi başka benzerlikler için bk : *Şeyh Gâlib, Hüsn ü Aşk,* s. 36-37). Bu benzerlikler, onun eserine gölge düşürecek noktalar değildir. O, zaten *Mesnevî*'den istifade ettiğini *Hüsn ü Aşk*'ın sonunda «Fahriye-i Şairnâme» bölümünde :

Esrârını Mesnevî'den aldım
Çaldım velî mîrî mâlı çaldım

Fehmetmeğe sen de himmet eyle
Ol gevheri bul da sirkat eyle [2]

beyitleriyle açıkça söylemektedir.

Bu söylediğimiz bazı benzerliklere rağmen hemen ifade edelim ki bu eser, yukarıdakilerin bir taklidi veya

---

(1) **Mesnevî-i Ma'nevî, defter-i evvel, s. 46. (Muhammed Ramazânî nşr. Tahran, 1316.**

(2) **Divan, Hüsnü Aşk, s. 91.**

bir başka şekli değildir. Şekil itibariyle divan tekniğinde görülürse de ifade tarzı, kullandığı terkipler yenidir ve o zamana kadar bu tipte bir eser vücuda getirilmemiştir. Mazmunlar divan edebiyatının mazmunlarıdır ama, hikâyenin konusu gibi öyle mistiktir, öyle hayâlîdir ki Hüsün. yani güzellik mutlak güzelliktir... [1] Şair, eserinde yeni bir tarz ve dil kullandığını *Hüsn ü Aşk*'ın sonunda :

Tarz-ı selefe tekaddüm ettim
Bir başka lügat tekellüm ettim

Ben olmadım ol gürûha pey-rev
Uymuş belî Gencevî'ye Husrev

Zannetme ki şöyle böyle bir söz
Gel sen dahı söyle böyle bir söz

Erbâb-ı suhan temâm ma'lûm
İşte kalem işte kişver-i Rûm

Gördün mü bu vâdî-i kemîni
Dîvan yolu sanma bu zemîni

Engüşt-i hatâ uzatma öyle
Beş beytine bir nazîre söyle

beyitleriyle anlatmaktadır.

Bugüne kadar benzersiz kalan bu esere Galib'in ölümünden sekiz yıl önce çağdaşlarından Refîî-i Âmidî Mehmed (ö : 1816) adında biri *Nazm-ı Dakâyık* adlı mesnevisiyle nazîre yazmışsa da maalesef bunda muvaffak olamamıştır. Bu mesnevînin asıl adı *Cân u Cânân*'dır. (Bir nushası İstanbul İniversitesi Kütüphanesi, T. Y. 3015 numarada kayıtlıdır.) Burada Aşk, Cân; Hüsün, Cânân adını almıştır.

---

(1) A. Gölpınarlı, **Şeyh Galib, Seçmeler ve Hüsn-ü Aşk**, s. 39.

Hüsn ü Aşk'ın tasavvufî bir eser olması yanında diğer bir özelliği edebiyatımızda o zamana kadar yazılmış olan mesnevî tarzındaki hikâyelerden şiir bakımından üstünlük cehdidir ([1]). Şair, bu eserinin üstünlüğüne kanidir. Hakikaten de bu mesnevî, divan edebiyatının teknik ve estetiği içinde Sebk-i Hindî akımına uyarak meydana getirilmiş bir şaheserdir. Bir başka söyleyişle o, klâsik edebiyatın anlatış tarzı ile Sebk-i Hindî'nin ince ve hayâlî ifade tarzını bir araya getirerek son derece renkli, canlı ve heyecanlı bir eser ortaya koymuştur. Dikkat edilirse eğer bu eser, yalnız bir seyr ü sülûk'un tasavvufî kelimelerle anlatılışından ibaret olsaydı kuru kalırdı. Bizce *Hüsn ü Aşk*'ı güzelleştiren, yücelten, eşsiz yapan üç unsur şunlardır · Konunun taklid olmayışı, canlı bir anlatım, Sebk-i Hindî'nin ince, düşündürücü ve renkli örnekleri, Aşağıdaki beyitler bu sözlerimizin açık örnekleridir sanırız :

Her kûçede bir bahâr-ı fîrûz
Her goncede bir kabâ-yı nevrûz

Bilmem ne şarâb içirdi hurşîd
Etfâl-i çemen hep oldu Cemşîd

Meddeyledi cûy-i şîri mehtâb
Çalkandı gümüş suyuyla sîmâb

İnsânı rutubet etti mahmûr
Oldu müje şehd-i hâba zenbûr

Ol feyz ile oldu hâre vü seng
Hem-şa'şaa-i harîr-i gül-reng

Her gonce ki çıktı gülsitandan
Râz açtı zemîn ü âsmândan

---

(1) A. Gölpınarlı, Şeyh Galib, Hüs ü Aşk, s. 37.

Sûsen boyanırdı yâsemenden
Kan damlar idi ruh-ı semenden

Gizli öpüşüp gül ü karanfil
Nerkislere el salardı sünbül

Gülşende fısıltı oldu peydâ
Ettiler anı nesîme ifşâ

Bu beyitler seçtiğimiz örneklerde açıklandığı için burada fazla bir şey söylemiyoruz.

Hüsn ü Aşk yazıldığı tarihten itibaren herkesin takdirini kazanmıştır. Esrar Dede, böyle bir eser yazılmadığını söyleyerek onu överken,(1) Ziya Paşa'da şöyle söyler :

Gûyâ ki o şâir-i yegâne
Gelmiş bu kitâb için cihâne (2)

Muallim Naci ise şu şekilde fikrini açıklar : «Bu manzume, galattan, haşivden sâkin olmamakla beraber pek parlak parçaları hâvidir. Lisânımızda mesnevî tarzında yazılmış eş'âr-ı eslâfın en güzellerinden addolunur.» (3)

Edebiyat tarihçilerimizden Abdülhalim Memduh, «... O üslûb-ı mutasavvıfâne hakikaten zarîf, nahîf bir mevlevînin lisânına yakışır. O vech-i ifadede o kadar güzel tevriye ve telmîhlere tesadüf olunur ki nazîresini yapmak Şeyh Galib olmağa tevaffuk eder..» sözleriyle onu medh eder (4). Recâizade Ekrem, Victor Hugo ile karşılaştırır ve onun parlak hayallerinin benzerlerini Şeyh Galib'de bulabileceğimizi söyler (5).

---

(1) Esrar Dede, **Tezkire-i Şuarâ-yı Mevleviyye** (yazma) s. 286 - 7
(2) Ziya Paşa, **Harâbat Mukaddimesi**
(3) Muallim Naci, **Esâmî**, s. 236.
(4) Abdülhalim Memduh, **Tarih-i Edebiyat-ı Osmaniyye**, s. 62-64.
(5) Recâizâde Ekrem, **Kudemâdan Birkaç Şair**, s. 53 - 54.

Fuad Köprülü de şu fikirleri ileri sürer : «Sanatının unsurları o zamana kadar gelen şairlerden farklı değildi farklı olmasına da imkân yoktu. Fakat o, bu eski unsurları, yeni parlak renklerle boyayarak ve yeni nisbetler dairesinde telif ederek yeni bir âlem yaratmağa muvaffak oldu...» (1)

Batılı yazarlardan J.W. Gibb, *Osmanlı Şiiri Tarihi* adlı tanınmış eserinin 4. cildinde *Hüsn ü Aşk* hakkında şu sözleri söylemektedir : «... bu manzume ile, Osmanlı Türkleri, İran edebiyatının en parlak eserlerine eşit bir eser yaratmışlardır. Ne Nizâmî, ne Sa'dî, ne Câmî, ne de büyük İran şairlerinden bir başkası bu kadar yüksek bir şiir olgunluğuna varabilmiştir.» (2)

Hüsn ü Aşk'ın Konusu :

Benî Muhabbet (sevgi oğulları) adındaki Arap kabilesi içinde kabile büyüklerinden birinin bir oğlu; bir başkasının da bir kızı olur. Oğlana *Aşk*, kıza da *Hüsn* adını verirler. Kabilenin nişanladıkları bu gençler, *Edeb* denen okulda *Munlâ-yı Cünûn* adındaki hocadan ders okudukları sırada birbirlerine âşık olurlar. Bazen içinde *Feyz* havuzu bulunan *Ma'nâ* gezinti yerinde buluşmaktadırlar. Buranın mihmandarı olan *Suhan* bilgili ve yol gösteren bir ihtiyardır. Kabilede *Hayret* adlı biri, iki sevgilinin bir arada bulunmasına engel olunca birbirinden ayrılan aşıklar Suhan vasıtasıyla mektuplaşırlar. Aşk'ın *Gayret* adlı bir lalası, Hüsn'ün de *İsmet* adlı bir dadısı vardır. Aşk, Gayret'in de yardımıyle Hüsn'ü istemeye gider. Fakat, kabile büyükleri, *Kalb* ülkesine gidip oradaki kimyayı getirmedikçe Hüsn'ü vermeyeceklerini söylerler. O da bunun üzerine Gayret'le yola koyu-

(1) Köprülüzâde Fuat, **Divan Edebiyatı Antolojisi**, s. 585.

(2) J. W. Gibb, **A History of Ottoman Poetry**, C. IV, s. 195

lur. Yolda içine düştükleri derin bir kuyuda karşılaştıkları bir cadı bunları hapseder. Bu sırada Suhan yetişir ve kuyu dibinde İsm-i a'zam (Allahın en büyük adı) yazılı ipe sarılıp kurtulmalarını söyler. Buradan kurtulduktan sonra yolları *Gam* harabelerine uğrar. Kış mevsiminin hüküm sürdüğü burada bir cadı Aşk'a gönül verir. O, kabul etmeyince Aşk'ı çarmıha gerdiği sırada gene Suhan yetişir ve Aşk'a Hüsn'den bir kılıç ile bir at; Gayret'e de iki kanat getirir. Yolda gulyabânîlerle savaşırlar. Bu sırada Ateş denizine rastlarlar. Cinler, onun kıyısındaki mumdan gemilere binmelerini teklif ederlerse de kabûl etmezler. Buradan kurtulup Çin ülkesine varırlar. O sırada bir dudukuşu şekline bürünen Suhan, Aşk'a, Çin padişahının *Hüş-Rübâ* adlı kızına kapılırsa *Zâtu's-suver* kalesine hapsedeceğini söylerse de o, Hüsn'e benzettiği Hüş-Rübâ'ya gönlünü kaptırır. (Aşk aldanmıştır. Hüş-Rübâ onu sarhoş etmiş kılıcını elinden almıştır ve maddî varlığı, insan benliğini temsil eden Zâtu's-Suver kalesine kapamıştır.) Gayretle burada mahbus kaldıkları sırada gene Suhan yetişir ve Aşk'a kaleyi ateşe vermesini söyler. O da böyle yaparak kurtulurlar. Nihayet, kutlu bir sabah vakti Suhan, bir hekim kılığında gelir ve Aşk'ı Kalb kalesine götürür orada Hüsn'ün sarayına ulaşırlar. O anda Hayret, İsmet, Munlâ-yı Cunûn ve diğerleri gelirler. Ma'nâ gezinti yeri de görünür, işte bu sırada Suhan, cadıyı öldürenin, yolları temizleyenin, hekim kılığına girenin hep kendisi olduğunu, Aşk'a yanlış yol tuttuğunu ve Aşk'ın Hüsn; Hüsn'ün de Aşk'tan ibaret olduğunu, birliğe ikiliğin sığmadığını anlatır. Sonunda Hayret, Aşk'ı alıp Hüsn'e götürür ve gayp perdeleri (bilinmezlik, sır perdeleri) açılır. Aşk, Hüsn'ün kendisi olduğunu anlar. Yani, kendisi kendisine kavuşur.

Hüsn ü Aşk tasavvufî sembolik bir hikâye olup tasavvufta seyr ü sülûk'u yani dervişlikte olgunluğa eriş-

mek için takip edilen manevî yolculuğu anlatmaktadır. Lügatta seyr, yolculuk; sülûk ta bir yola girme, bir tarîkata bağlanma anlamına gelmektedir. Daha açık bir ifadeyle seyr ü sülûk şudur : Tasavvufta Vahdet-i Vucûd inancına göre Mutlak Varlık telâkkî edilen Tanrı'nın zâtî iktizâsı yani dileği zuhûr etmektir (meydana çıkmak). Bu zuhûr, onun kendisini bilmesidir. Tanrının zuhûra olan bu meyli, kendinden kendine olan bir aşktır. Bu âlemin bir varlığı olan insan da insanlık suretine gelinceye kadar Tanrının sıfatlarını yüklenerek önce, bilgi âlemine oradan göklere, sonra su, hava, ateş ve toprak denen dört unsura, oradan cansızlar, bitkiler ve canlılar denen mevâlid âlemine geçmiş ve nihayet insanlık suretini kazanmıştır. Buna göre, zuhurun bir ucu Tanrı, öbür ucu insandır. İnsanın olgunluğa ermesi; aslı olan Tanrıya ulaşması için insanlığa gelinceye kadar maddeten ne kadar âlemden geçmişse; bu sefer manevî bir yolculukla insanlıktan Tanrı makamına yükselmesi, ulaşması gerekir. İşte seyr ü sülûk budur.

Bu manevî yolculuğa çıkmayanlar tabiat âleminde kalırlar. Mânevî yolculuk ise o yolları bilen birinin terbiyesine girmek; iradesini onun iradesine vermekle mümkündür. Tarîkata giren bir kişi bağlandığı şeyhin bilgi, irade ve kontrölü altında yaradılışın sırrını ihrâk etmeye çalışır. Mânevî yolculuğa giren kişi, olgunluğa üç durakta, merhalede ulaşır. Birinci durakta bütün işlerin Tanrı işi olduğunu hayır, şer, iyi, kötü diye bir şey olmadığını; ikinci merhalede bütün sıfatların Tanrının tek sıfatı olduğunu; çüncü merhalede Tanrı zuhûrundan ibaret olan kâinatın Tanrıdan ayrı bir varlığı olmadığını anlar, idrak eder. Böylece, olgunlaşan insan, kâinatla Tanrıyı ayrı görmez; hiçbir şeyi inkâr etmemekle braber hiç bir şeye de bağlanmaz.

Mânevî yolculuğa çıkan kişi yani sâlik bu devre içinde itiyadlarını, alışkanlıklarını terketmeye çalışır; az yer, az içer, ibadet eder, zikirde bulunur, kendi nefsini daima kontröl altında tutar, tevekkülün, sabrın, kanâatın anlamlarını anlar. Bunlar, dayanılması müşkil olan şeylerdir. Fakat hakikatte birer imtihandır. Sûfîyi olgunluğa hazırlayan ana esaslara tahammül edemeyen kişi yarı yolda kalmış demektir. Tasavvufî eserlerde bunlar, sâlikin karşısına çıkan engeller ve müşkiller olarak tanımlanmaktadır. *Hüsn ü Aşk*'ta Aşk, bütün engelleri aşmış, olgunluğa ulaşmış ve hakikatı anlamıştır.

Bu bilgilerden de anlaşıldığına göre *Hüsn ü Aşk*'taki vak'alar ve şahıslar birer sembolden ibarettir. Hüsn sevilen'i yani mutlak güzelliği; Aşk seveni yani dervişi, manevî yolcuyu; Mekteb-i edeb (edeb okulu) dergâhı; Moll-yı Cunûn mürşidi; Suhan aracıyı, yardımcıyı; Gayret çabayı; İsmet dürüstlüğü, Kalb kalesi gönlü; yoldaki olaylar, felaketler ve gam harabeleri tahammülü; Hûş-Rübâ aklı çelen nefsi; Kalb kalesine yapılan yolculuk sâlikteki nefis mücadelesini ve tarîkatte çileyi temsil etmektedir.

Hüsn ü Aşk'ın Yazma ve Basmaları :

İstanbul Kütüphanelerindeki yazmalar :

1. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesindekiler : T.Y. 1348, T.Y. 1635, T.Y. 1996, T.Y. 5519 ve 5531 numaralı olanlar Divan olup *Hüsn ü Aşk* bunların sonunda yer almaktadır. T.Y. 5733.

2. Süleymaniye Kütüphanesindekiler : Halet Efendi kısmı No: 679, 680, 171 (bu 171 numaralı nüsha Şeyh Galib'in el yazısıyladır); Düğümlü Baba Kısmı No : 418;

Hüsrev Paşa kısmı No : 502; Hasan Hüsnü kısmı No : 1041; Hacı Mahmud kısmı No : 3642.

Hüsn ü Aşk ilk olarak Vasfi Mâhir Kocatürk tarafından 1944'te *«Hüsn ü Aşk'ın Bugünkü Dille Neşre Çevirisi»* adı altında yeni harflerle nesre çevrilmişse de bu baskı eksiktir. Baş tarafta tahmîd, Na't ve diğer bazı şiirler alınmamış, izahı güç beyitler de atlanmıştır.

Eserin tıpkı basımı ve tam çevirisi Abdülbaki Gölpınarlı tarafından yapılmış ve 1968'de Altın Kitaplar Yayınevi tarafından *«Şeyh Galib, Hüsn ü Aşk»* adıyla yayımlanmıştır.

Hüsn ü Aşk'ın basmaları ise şunlardır:

A. Divanı ile birlikte 1252/1836'da Bulak'ta basılmıştır. 92 sayfadan ibarettir.

B. Ebüzziya Tevfik baskısı. *Hüsn ü Aşk,* Eser-i Galib Dede, Kitabhane-i Ebüzziya, İstanbul 1304.

C. Mahfel Mecmua-i İslamiyesi yayınlarının ikincisi olmak üzere Tahirü'l-Mevlevî (Tahir Olgun) tarafından 1339/1923'te İstanbul'da basılmıştır.

ŞERH-İ CEZÎRE-İ MESNEVÎ

Yenicevardar'lı Sinâneddin Yûsuf Sîne-çâk adlı Mevlevî şâirinin Mevlânâ'nın *Mesnevî*'sinden 366 beyit seçerek meydana getirdiği *Cezîre-i Mesnevî* adlı eserinin şerhinden ibarettir. Yûsuf Sine-çâk, önceleri Edirne Mevlevîhânesi'nde şeyh iken sonradan İstanbul'a gelerek Sütlüce'ye yerleşmiş ve hayatının sonuna kadar orada yaşamıştır. 1546'da ölen bu Mevlevî şâir, *Mesnevî*'den seçtiği beyitler arasında mânâ bakımından bir münasebet düşünerek *Cezîre-i Mesnevî*'yi meydana getirmiştir. Yaz-

dığı tarihten itibaren Mevlevîler arasında beğenilen bu eser, ilk önce Şam Mevlevîhânesi şeyhi Bağdadlı İlmî Dede (ö. 1661), sonra da Şeyh Gâlib tarafından Türkçe olarak şerh edilmiştir ([1]).

Seçme beyitlerin kelime mânâlarının verilmesi ve sonra beyitlerin açıklanması şeklinde devam eden şerh, Farsça bilmeyen sâliklere *Mesnevî* hakkında bilgi vermek üzere yazılmıştır. Şeyh Galib'in bilgisini göstermesi bakımından önemli olan bu eser basılmamıştır.

Şerh-i Cezîre-i Mesnevî'nin yazma nüshaları :

1. İstanbul Üniversitesi Kütüphânesi, T.Y. 1388, T.Y. 2222, T.Y. 2167, T.Y. 6335

2. Süleymaniye Kütüphânesi (Halet Efendi Böl.) Nu : 183

3. Konya, Mevlânâ Müzesi, Nu : 2474'te kayıtlı olan bu mecmuada ikinci risâledir. Bu eser basılmamıştır.

ES - SOHBETÜ'S - SÂFİYYE

Bu eser, Kösec Ahmed Dede (ö. 1777) adlı birinin Mevlevî tarikatı hakkında yazdığı Arapça *Et-Tuhfetü'l-Behiyye fî Tarîkati'l-Mevleviyye* adlı on üç sayfalık küçük risâlesine, Şeyh Galib'in yine Arapça yazdığı ta'lîkattan ibarettir. Ta'lîkât, bir kitapta, bazı konulara açıklık getirmek için yazılan eserlere denir. Şeyh Galib, bu kitabını hilâfet aldığı şeyhi Ali Nutkî Dede'nin izniyle yazdığını bildirir. Anlaşıldığına göre şair, bu risaleyi çilesini tamamladıktan sonra yazmış ve Mevlevîlik hakkında bazı önemli bilgiler vermiştir. Hayatta iken yazılmış bir nüshası İstanbul Üniversitesi Kütüphânesinde A. Y. 3408 numarada kayıtlıdır.

---

(1) A. Gölpınarlı, **Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik**, s. 124 - 126.

Bu risâle, Üsküdar Mevlevîhânesi son şeyhi olan daha sonra, Üsküdar Selimağa Kütüphânesi Müdürlüğünde bulunan; bir müddet sonra da Ankara Umumî Kütüphâne'de müdür muavini olarak vazife gören Ahmed Remzi Dede (1872-1944) tarafından Türkçeye tercüme edilmiştir. Aynı zamanda şair olan bu zât, bu risalenin bir nüshasını Kilis Mevlevîhanesi Kütüphanesi'nde gördüğünü, Ankara'da Umumî Kütüphâne'ye muavin olarak tayin edildiği tarihte adı geçen kütüphânedeki kitapların buraya getirildiğini, kendisinin de tercümeyi o sırada yaptığını ve ona *En-Nushatu'ṣ-Ṣâfiyye fi Tercümeti's-Sâfiyye* adını verdiğini önsözde anlatıyor.

Es-Sohbetü's-Sâfiyye'nin İstanbul'da bildiğimiz iki nüshası vardır.

İstanbul Üniversitesi Kütüphânesi, T.Y. 6335 numarada kayıtlı *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî* yazmasının sonuna ekli olup on sayfadan ibarettir. 1203/1788'de yazılmıştır. Diğer bir nüsha gene aynı yerde, A.Y. 3408 numarada kayıtlıdır.

MEVLEVÎ ŞAİRLER HAKKINDA TEZKİRE

Şeyh Galib, Mevlevî şairlerinden bir kısmının hayat hikâyelerini yazmış; bazılarının şiirlerinden de örnekler toplayarak bir mecmua meydana getirmiş ve sonra bu müsvedde halindeki eseri, çok sevdiği dervişi Esrâr Dede'ye vererek tertip ve tasnif ederek tamamlamasını söylemiştir. O da bu müsevedde üzerinde çalışarak Mevlevî şairlerinden bahseden ve Esrâr Dede Tezkiresi diye anılan *Tezkire-i Şuarayı Mevlevîye*'yi meydana getirmiştir. Esrar Dede'nin, Şeyh Galib'in müsveddesine yani hazırladığı metne ne gibi ilâvelerde bulunduğunu bilmemekle birlikte bir örnek olarak seçmelerimize Yûsuf-i Sîne-çâk maddesini almayı uygun bulduk. Ancak bu

tezkirede, Mevlevî olmadığı halde bazı şairler Mevlevî gösterilmiş; bazı şiirler de başkalarına atfedilmiş olduğundan araştırma yapanların bunu gözönünde bulundurması gerekmektedir.

Eserin İstanbul kütüphanelerinde birçok nüshası vardır. İstanbul Üniversite Kütüphânesi'nde T.Y. 89, T.Y. 1577, T.Y. 3894 numarada üç nüshası mevcut olan bu tezkire Ali Enver adında bir kişi tarafından kısaltılarak 1309 hicrî'de *Semâ-hâne-i Edeb* unvanıyla bastırılmıştır.

ŞEYH GALİP'in ESERLERİNDEN SEÇMELER

DİVAN

KASÎDE

III. Selîm'i öven Bahâriyye (1)

Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün

1. **Ale's-sabâh ki âheng-i nağme etti hezâr**
Açıldı feyz-i muhabbetle hâtır-ı gülzâr

2. **Çemen çemen gül-i nerkisle zeyn olup âlem**
Açıldı gönlü gözü gülşenin erişti behâr

3. **Düşüp bu keyf ile sünbül çözüldü tüğmeleri**
Edüp tekellüfü tarh oldu şâhed-i bâzâr

4. **Cihânı tuttu bu keyfiyyet aşk-ı Bîjen-veş**
Yeşerdi neşve-i Nev-Rûz ile der ü dîvâr

5. **Yayıldı şu'le vü âvâz-ı berk gülzâra**
Edüp hevâ rek-i ebr-i matîri rişte-i târ

6. **Füyûz-ı nağme-i rengîn-i aşk ile oldu**
Elinde mutrıb-ı dehrin bu şeş cihet şeş-târ

7. **Çemende zevrak-ı lâleyle seyr eder jâle**
Zemîne öyle hücûm etti mevce-i ezhâr

8. **Kan ağladup ciğerin deldi gonce-i âlin**
Misâl-i hancer olup şâh-ı ergavan hun-bâr

9. **Neşât u şevk ile âlem o rütbe ser-gerdân**
Seçilmez oldu gülistanda mest ile hüşyâr

10. **Bu zûr-ı neşve ile doğru gitme kabil mi**
Aceb mi cûlar eğer geç-meç etseler reftâr

11. **Seherde sâgar alup deste eylemiş hurşîd**
Sabûh-ı subh ile reng-i şafakla def'-i humâr

---

(1) Divan, s. 16 - 18

III. SELİM'i ÖVEN BAHAR KASİDESİ

1. Bülbül seher vakti çileyip şakımaya koyuldu; sevgi feyziyle, bolluğuyle gül bahçesinin hatırı açılıp saçıldı.

2. Âlem, çimen - çimen nerkis çiçekleriyle bezendi de gül bahçesinin gönlü, gözü açıldı ve bahar mevsimi gelip çattı.

3. Sümbül, bu sarhoşlukla düşüp yerlere serildi düğmeler çözüldü; şuna - buna aldırış etmeyi bıraktı pazarın, çarşının sevgilisi oldu.

4. Bu hâl, bu neşe Bîjen'in aşkı gibi âleme yayıldı; Nev-Rûz neşesiyle kapı ve duvar yeşerdi. (Bîjen, İranlı mitoloji kahramanı).

5. Hava, yağmur bulutunun damarını târ teli haline getirdi; şimşeğin parıltısı ve gök gürültüsü, gül bahçesine yayıldı.

6. Aşkın renkli nağmesinin feyizleriyle, bereketleriyle zaman çalgıcısının elinde, bu altı yön, şeş - târ kesildi.

7. Çiçeklerin dalgaları yeryüzüne öylesine yayıldı ki yeşillikte çiy tanesi bile, ancak lâle kayığıyla gezmede.

8. Erguvan dalı, hançere döndü; kanlar yağdırarak al goncanın ciğerini deldi, ona kan ağlattı.

9. Âlem, sevinçle, neşeyle o derecede başı dönmüş bir hâle geldi ki gül bahçesinde sarhoşla ayık seçilmez oldu.

10. Sevincin verdiği (sarhoşluk) güç ile doğru - dürüst gitmeye imkân var mı? Irmaklar eğri - büğrü giderse şaşılır mı?

11. Güneş, seher çağında ele kadeh alıp sabah şarabıyla, saf - saf katar - katar toplanmışlar.

12. Sirâyet eylemiş ol rütbe feyz sahrâya
Olur sadef gibi her berk-i huşk gevher-dâr

13. Ne berk-i huşk cihân sebz ü hurrem oldu tamâm
Enâr hâsıl eder şimdi sînesinde çenâr

14. O rütbe neşv ü nemâ var ki bülbül eylese âh
Şirârı terbiyet-i ebr ile olur gül-nâr

15. Letâfet öyle ki her bir habâbdan görünür
Nücûm-i zâhiresiyle bu günbed-i devvâr

16. Karanfül işve vü nâz ile kırkına kâkülle
Nesîme revzen-i gülbülden arz eder dîdâr

17. Olup bütün çemen etfâli sarmaşık dolaşık
Biri birine fısıltıyla aşk eder ızhâr

18. Budur ümîd ki çûşan olur bu demlerde
Misâl-i gevher-i yâkût o seng-dil dildâr

19. Değil abes bu kadar cûşiş-i safâ vü sürûr
Miyân-ı bâğda zîrâ ki başka hâlet var

20. Çemende cem' olup emlâk-i âlem-i melekût
Yeşil libâs ile saf saf durur katâr katâr

21. Gürûh-i hazret-i ervâh sebz-pûş olmuş
Dem-i bülend ile gül-banglar olur tekrâr

22. Meğer kudûmunu teşyî'imiş bu cem'iyyet
Sitanbul azmini etmiş o mâh-ı pür-envâr

23. Keşîde kâmet-i Tûbî hîrâm-ı âlem-i gayb
Güzîde sancak-ı zî şân-ı Seyyid'ül-Ebrâr

24. Kef-i kifâyet-i Sultan Selîm'edir kasdı
Odur emânet-i kübrâ budur emânet-gâr

25. Zuhûr o server-i sâhib-zuhûra şimdi olur
Hüner-verâne bu hasretle geçti leyl ü nehâr

12. Kırlara feyiz, bereket o derece yayılmış ki her kuru yaprak, sedef gibi inci kesilmiş.

13. Kuru yaprak da nedir? Dünyâ baştan başa yemyeşil oldu, sevindi; şimdi çınar bile göğsünde nar yetiştirir.

14. Öylesine bir yetişip gelişme (oluş) var ki bülbül âh etse, âhının kıvılcımı, bulutun terbiyesiyle nar çiçeği olur.

15. Etrafta öylesine bir lâtiflik var ki hava kabarcıklarının her birinden, parlayan yıldızlarıyla bu dönen gökkubbe görünür.

16. Karanfil işveyle, nazla, kırkma kâhkülle, gül fidanı penceresinden, esen rüzgâra yüzünü gösterir.

17. Bütün çemen (yeşillik) çocukları, birbirleriyle sarmaş dolaş olup fısıltıyla sevgilerini bildirirler.

18. Bunu umuyoruz ki bu demlerde, o taş yürekli sevgili coşar da yâkut mücevheri gibi görünür.

19. Bahçede bu denli safâ ve sevinç coşkunluğu yersiz değil; çünkü bambaşka rûhi bir hâl var.

20. Melekût âleminin melekleri, yeşillikte, yeşil elbiseyle saf - saf, katar - katar toplanmışlar.

21. Ruhlar topluluğu, yeşiller giymiş; yüce seslerle tekrar tekrar gülbanglar çekiyorlar.

22. O nurlarla dolu Ay, İstanbul'a gitmeyi kararlaştırmış olsa olsa bu topluluk onu karşılayıp geçirmek için olacak.

23. O gayb âleminin boy atmış yüce Tûbâ ağacı gibi salınan hayırlı kişilerin milletinin seçilmiş şanlı sancağının (Tûbâ, cennette kökü yukarıda dal ve yaprakları aşağıda olan bir ağaç).

24. Dileği, Sultan Selim'in liyâkatli eline geçmektir; çünkü o sancak, büyük bir emânet, emânet sâhibiyse O (Sultan Selim).

25. Meydana çıkıp âlemi nizâma sokmak, şimdi onun hakkıdır; bunun hasretiyle hüner sâhipleri, nice geceler, nice günler geçirdiler.

26. Bu baht-ı devlete üç dâne Şeh Selîm erdi
Biri gazûb u birisi halîm-i bî-zinhâr
27. Budur o şâhların sâlisi selîm ü kerîm
Egerçi hilm ü gazebden de mâyesi bisyâr
28. O Pâdşâh ki dünyâya zâtı can gibidir
Duâ-yı devletin eyler şeb ü seher tekrâr
29. O Pâdşâh ki hulk-ı kerîmi vermiştir
Cihâna revnak-ı enfâs-ı evliyâ-yı kibâr
30. Hidîv-i ma'delet-ârâ dilîr-i Rüstem-gîr
Ki bâz-ı himmeti sîmurgu saymaz elde şikâr
31. Adâlet etti zamânında âlemi sîr-âb
Behâr mevsimi gûyâ ki ebr-i gevher-bâr
32. Kimin liyâkati var şimdi zulme zerre kadar
Ederken âlemi rûşen o mihr-i lem'a-nisâr
33. Eyâ şehenşeh-i Sâhib-Zamân u Dârâ-fer
Senin inâyetin oldu bu güft ü gûya medâr
34. Zamanlar oldu ki kadr-i hüner kem olmuş idi
Gelip kemâl-i keremle sen eyledin izhâr
35. Bu bâga laklaka-i laklak eylemişti hücûm
Kalıp kafeste nihân tûti-i şeker-güftâr
36. Ne günler etti güzer kim sükûtumuzla bile
Ederdik ilm ü hüner nisbet olsa istigfâr
37. Açıldı gonce-i âmâlimiz bi-hamd'illâh
Hudâ'ya şükr-i firâvân ola bezâr hezâr
38. O bir hikâye-i dûr u dırâzdır Gâlib (1)
Duâya başla yakışmaz duâcılar miksâr
39. Ne dem ki feyz-i behâr ile şâd ola gülşen
Ne dem ki hâk ede bûy-i nesîmi müşk-i Tatar
40. Güşâde hurrem ola gül gibi müsellem ola
Hemen vücûd bula hâtırında her ne ki vâr

(1) Şiirlerde uzun okunmayı temin için «Galib» kelimesinin ilk hecesine uzatma işareti konmuştur.

26. Bu devletin bahtına üç tane Selim adlı padişah geldi; birisi hiddetli, birisi hiç zulmetmeyin yumuşak huylu.

27. O padişahların üçüncüsü ise, yumuşak huylu ve hiddetli oluştan da payı olmakla beraber hem ayıptan arınmış olan, hem lûtuf ve ihsan sâhibidir.

28. O, öyle bir padişah ki kendisi, sanki dünyaya can olmuş; âlem, gece gündüz onun duâsını tekrar tekrar söyleyip durmaktadır.

29. O, öyle bir padişah ki güzel, yüce huylu, dünyaya en büyük velilerin, Tanrı dostlarının nefeslerini vermiştir.

30. Adâleti bile bezeyen yüce padişah; Rüstem'i bile alt eden kahraman; himmeti (kudreti) öyle bir doğan kuşu ki zümrüdüankâyı bile avlasa, onu eline düşmüş bir av saymaz (Rüstem. İran mitoloji tarihinde kahramanlığı ile tanınmış bir kişidir).

31. Adâlet onun zamanında âlemi suya doyurdu, her yanı yeşertti, o, sanki inciler yağdıran bahar çağındaki bulut.

32. O parıltılar saçan güneş, âlemi aydınlatırken kimin, zerre kadar zulmetmeye gücü yeter?

33. Ey zamanın sâhibi ve Dârâ gibi parlayan padişahlar padişahı, bu konuşmaya, bu sözleri söyletmeye, senin yardımın, lûtfun sebep oldu (Dârâ, İran'ın büyük hükümdarlarındandır. Edebiyatta padişahlar övülürken bu hükümdara benzetilir).

34. Zamanlar oldu ki hünerin değeri azaldı; sen geldin de, son derecede lûtuflarla o değeri meydana çıkardın.

35. Bu bahçeye leylek laklakası saldırmıştı; şeker gibi tatlı dilli duduysa kafeste gizlenmiş kalmıştı.

36. Öyle günler geçti susmamızla bilgiden, hünerden (âdetâ) istiğfar eder, bilgimizi, hünerimizi gizlerdik.

37. Allah'a hamdolsun ki umutlarımızın goncası açıldı; Allah'a binlerce, binlerce şükürler olsun.

38. Galib! O, uzun ve sonsuz bir hikâyedir; duâya başla, çünkü beceriksiz duacılar, pek çok.

39. Gül bahçesi, baharın feyziyle her nefeste neşelendikçe toprak, yelin kokusunu her nefeste Tatar ülkesinin miskine döndürdükçe, (miskin elde edildiği misk keçileri, Tatarların oturduğu Hıta (Huten) bölgelerinde bulunduğundan buralara Tatar ülkesi de denilir).

40. Açılıp neşelensin, gül gibi meydana çıksın, gönlünde ne varsa, hepsi de hemen oluversin, meydana gelsin.

Terci-i bend

Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün

1. Ey dil ey dil neye bu rütbede pür-gamsın sen
Gerçi vîrâne isen genc-i mutalsamsın sen
Secde-fermâ-yi melek zât-ı mükerremsin sen
Bildiğin gibi değil cümleden akdemsin sen
Ruhsûn nefha-i Cibril ile tev'emsin sen
Sırr-ı Hak'sın mesel-î Îsi-i Meryemsin sen

Hoşça bak zâtına kim zübde-i âlemsin sen
Merdüm-î dîde-i ekvân olan âdemsin sen

1. Ey gönül, ey gönül, neden bu kadar gamla dolusun? Yıkık döküksün ama tılsımlı bir definesin. (Eskiden, parayı hazineyi, defineyi dikkati çekmemek için harap yerlere gömerler; bulunmaması için de üfürükçülere tılsım yaptırırlar ve bu sebeple buna dokunmak isteyene büyük bir yılanın görüneceğine inanırlardı. Bu yüzden edebiyatımızda define, harap yer ve yılan genellikle beraber kullanılırdı. Keza burada hadis-i kudsî olarak kabul edilen «Ben kırık gönüllerin yanındayım» anlamındaki söze de işaret vardır.)

Meleklerin secde etmeleri emredilen kadri yüceltilmiş bir varlıksın; bildiğin gibi değil, her varlıktan daha olgun, daha ilerisin. (Allah Adem Peygamberi yarattıktan sonra, meleklere ona secde etmelerini emretmiş; onlar da secde etmişlerdir. Bu secdede Âdem, mihrap durumundadır. Zira secde yalnız Allah'a mahsustur. İnsan, varlığın, yaradışın gayesi olması bakımından her varlıktan önce sayılır. Âdem'e secde bundan dolayı emredilmiştir Âdem'e secde Kur'an'ın birçok suresinde geçmektedir.)

Rûhsun, Cebrâil-in üfürmesiyle ikizsin; Tanrı'nın sırrısın, Meryem'in oğlu Îsâ gibisin. (Peygamberlere vahiy getirmekle vazifeli olan Cebrâil, Tanrı'nın emriyle Meryem'e üfürmüş ve o da Hz. Îsâ'yı doğurmuştur. Yani Îsâ, babasız doğmuştur. Kur'an'ın Ali İmrân suresi'nin 59. âyetinde, Îsâ'nın topraktan yaratılmış olan Âdem'e benzediği bildirilmiştir ki beyitte bu âyete de işaret olunmaktadır.)

Kendine bir hoşça bak; sen âlemin özüsün, varlıkların gözbebeği olan insansın. (Eski inanışa göre, canlılar bitkiler ve cansız şeyler, toprak, su, hava ve ateş denen dört unsur ile dokuz gökten meydana gelmiştir. İnsan bütün kâinattan süzülüp geldiğine göre âlemin özü âdeta gözbebeğidir. Şairin «sen âlemin özüsün, gözbebeğisin» demesi bundandır.)

2. Merteben ayn-ı museınmâdadır esmâ sanma
Merciin Hâlik-ı eşyâdadır eşyâ sanma
Gördüğün emr-i muhakkakları rü'yâ sanma
Başkasın kendini suretle heyûlâ sanma
Keşf ile sâbit olan ma'niyi da'vâ sanma
Hakkına söylenen evsâfı müdârâ sanma

Hoşça bak zâtına kim zübde-i âlemsin sen
Merdüm-i dîde-i ekvân olan âdemsin sen

3. İnleyip sırrını fâşeyleme ağyâra sakın
Düşme bilmezlik ile varta-i inkâra sakın
Değmesin âhların kâkül-i dil-dâra sakın
Sonra Mansûr gibi çıkman olur dâra sakın
Arz-i acz etmeyesin yâreden ol yâra sakın
Bulduğun cevher-i âlîleri bîçâre sakın

Hoşça bak zâtına kim zübde-i âlemsin sen
Merdüm-î dîde-i ekvân olan âdemsin sen

2. Mertebeni adlarda sanma; adların sahibinin kendisindedir. Dönüp varacağın yer, herşeyi yaratandır; eşyaya gideceğini zannetme. (Beyitte Bakara sûresinin 31. ayetine işaret edilmektedir. Bu âyette, Tanrı'nın bütün isimleri Âdem'e öğretip belirttiği bildirilmektedir. Tanrı adlarının hepsi insanda göründüğü için o, bir bakıma bütün adların sahibi sayılır.)

Gördüğün gerçekleri rüya sanma; sen başka bir varlıksın; kendini, her sûreti kabul eden heyûlâ, yahut heyûlâ'nın büründüğü sûret zannetme. (Heyûlâ, felsefi bir terim olarak maddenin her surete, şekle bürünmesi kabiliyetine denir. Heyûlâ suretle görünür.)

Keşifle (gerçekliği) meydana çıkan mânâyı dâvâ, sanma, hakkında söylenen vasıfları da gözüne girmek için söylenmiş sözler zannetme. (Tasavvufta herhangi bir şeyde ısrar etmek, sözde direnmeye dâvâ denir ve hoş görülmez.)

Kendine bir hoşça bak; alemin özüsün; varlıkların gözbebeği olan insansın.

3. Sırrını ınleyip de sakın ağyâra açma; bilmezlikle inkâr çukuruna düşmekten sakın.

Âhların, sakın, sevgilinin kâkülüne değmesin; sonra Mansûr gibi dâra çıkarsın. (Mansûr, Hallâc veya Hallâc-ı Mansûr diye anılan kişi şeriata aykırı sözlerinden dolayı 922 yılında Bağdad'ta öldürülen meşhur sûfîdir.)

Sakın yaradan incinip de sevgiliye aczini bildirmeye kalkışma; a çâresiz kişi, bulduğun kadri yüce incileri sakın, koru. (Beyitte, âşıkın vücudundaki yaralar inciler gibi düşünülmüştür.)

Kendine bir hoşça bak; sen âlemin özüsün; varlıkların gözbebeği olan insansın.

4. Sendedir mahzen-i esrâr-ı muhabbet sende
Sendedir ma'den-i envâr-ı fütüvvet sende
Gizli gizli dahı vardır niçe hâlet sende
Ma'rifet sende hüner sende hakıykat sende
Nazar etsen yer ü gök dûzah u cennet sende
Arş u kürsiyy ü melek sendedir elbet sende

Hoşça bak zâtına kim zübdei âlemsin sen
Merdüm-î dîde-i ekvân olan âdemsin sen

5. Hayftır şâh iken âlemde gedâ olmayasın
Keder-âlûde-i ümmîd u recâ olmayasın
Vâdi-î ye'se düşüp hîç ü hebâ olmayasın
Yanılıp reh-rev-i sahrâ-yı belâ olmayasın
Âdeme muttasıl ol tâ ki cûdâ olmayasın
Secdeler eyle ki merdûd-i Hudâ olmayasın

Hoşça bak zâtına kim zübde-i âlemsin sen
Merdüm-î dîde-i ekvân olan âdemsin sen

6. Berk-ı hâtıf gibi bu kayd-i sivâdan güzer et
Erişen hâr u hasa âteş-i aşkı siper et
Dâmenin tutmaya âsâr-ı alâyık hazer et
Şems-veş hâhiş-i Munlâ ile azm-î sefer et
Sâf kıl âyineni kâbil-i aks-i suver et
Hele bir cem'-i havâs eyle de Gâlib nazar et
Hoşça bak zâtına kim zübde-i âlemsin sen
Merdüm-î dîde-i ekvân olan âdemsin sen

4. Sevgi sırlarının mahzeni sendedir, sende. Erlik, yiğitlik nûrlarının madeni sendedir, sende, (Tasavvufta, tekkeyi, zikri hususi giyim ve kuşamı kabul etmiyen sufîlere Melâmî veya Melâmet erbabı adı verilir. Bunlar, bu görüşlerini halka yayıp esnaf ve sanatkârları da teşkilatlandırmışlar ve «Fütüvvet ehli» denen bir teşkilât kurmuşlardı. Fütüvvet mertlik, cömertlik demektir.)

Gizli gizli daha nice rûh halleri var sende. Tanıyıp anlayış sende, hüner, hakikat sende.

Baksan görürsün ki yer de, gök de, cehennem de, cennet de sende; arş, kürsî ve melek de elbet sendedir, sende. (Bu beyit temsilî bir mana ifade etmektedir. Gök ile yücelik ve feyiz; yer ile aşağılık ve verimlilik; cennet ve cehennem ile zevk ve azap; Arş ve Kürsî ile kudret, saltanat ve tedbir ile bilgi kastedilmiştir.

Kendine bir hoşça bak; sen âlemin özüsün, varlıkların gözbebeği olan insansın.

5. Yazıktır; padişahken âlemde yoksul olmayasın; ümit ve yalvarışla kederli bir hâle gelmeyesin.

Ümitsizlik vadisine düşüp bir hiç olarak yok olmayasın; yolunu yitirip belâ sahrasının yolunu tutmayasın.

Âdeme yapış ta gerçekten ayrılmayasın; secdeler et ki Tanrı reddetmesin seni.

Kendine bir hoşça bak; sen âlemin özüsün; varlıkların gözbebeği olan insansın.

6. Tanrı'dan gayrı bütün varlıklardan, çakıp sönen, gelip giden bir şimşek gibi geç git. Üstüne takılan, konan çerçöpe karşı aşk ateşini siper et.

Gönülü bağlayacak şeylerin eserleri, sakın, eteğini tutmasın; Şems gibi, Mevlânâ'yı isteyerek yola koyul, yol almaya bak.

Gönül aynanı temizle; bütün sûretler ona vursun, görünsün. **Galib, hele bir duygularını derle, topla da bak:**

Kendine bir hoşça bak; sen âlemin özüsün; varlıkların gözbebeği olan insansın.

Müseddes-i mütekerrir

Mefâ'îlün Mefa'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün

1. **Bu şep pertev salıp nâgâh âh-ı subh-gâhîler**
Açıldı nûr-ı çeşmim rûşen oldu hep siyâhîler
Hilâl ü bedr olup deryâ-yı istiğrâka mâhîler
Tecellî kıldı birden intizâr-ı gâh gâhîler

Gözüm duşoldu gördüm bir gürûhu hep külâhîler
Aceb heybet aceb şevket aceb tarz-ı İlâhîler

2. **İşârât-ı dakîkı âlem-i akvâlden bîrûn**
Makâmât-ı garîbi fikr-i ehl-i hâlden bîrûn
İmâmân ile gavs aktâb ile abdâlden bîrûn
Hulâsa âlem-i dîgerde hâl ü kâlden bîrûn

Gözüm duşoldu gördüm bir gürûhu hep külâhîler
Aceb heybet aceb şevket aceb tarz-ı İlâhîler

3. **Kimi mest-i mahabbet hâne-i hammârdan gelmiş**
Kimi medhûş-ı hayret şu'le-i dîdârdan gelmiş
Kimi hurşîde benzer âlem-i envârdan gelmiş
Kimi varmış diyâr-ı vahdete tekrârdan gelmiş

Gözüm duşoldu gördüm bir gürûhu hep külâhîler
Aceb heybet aceb şevket aceb tarz-ı İlâhîler

1. Bu gece, ansızın, seher vakt'indeki ahlar ışık saldı da gözümün nûru açıldı; karanlıklar aydınlandı. Hilâl ve dolunay kendinden geçiş, denizine balık oldu. Ha şimdi, ha birazdan diye bekleyişler birden geçti; bir tecellî zâhir oldu.

Gözüm ilişti; hep külâhlar giyinmiş bir bölük halk gördüm; bunlar nice şaşılacak heybete, nice şaşılacak kudrete, ve nice şaşılacak ilâhî bir tarza sahipler.

2. İnce işaretleri söz âleminden, eşsiz makamları, hâl ehlinin düşüncelerinden dışarı. Onların dereceleri, iki imamla gavsın ve kutuplarla abdâlin derecelerinden de ötede. Hülâsa, onlar başka bir âlemdeler; âlemleri hâlden de, sözden de dışarı. (Sûfîlere göre, dünyada her zaman, Peygamber'in vârisi olan bir ermiş kişi vardır. İradesi, Tanrı iradesi gibi olan bu kişiye kutb; manevî bakımdan ona en yakın olan iki kişiye de iki imam anlamına «İmâmân» adı verilir. Kutb ölünce yerine soldaki imam geçer, İmamlardan sonra dünyanın dört yanına hükmeden ve direkler anlamına gelen evtâd gelir. Bunlardan biri boşalan imamın yerine geçer. Bunlardan sonra da yedi, otuz veya kırk kişi olduğuna inanılan erenler gelir ki bunlar Abdâl adıyla anılır.

Kutb'un çoğulu aktab'tır. Kutb, sıkıntıda olanlara yetiştiği için gavs adıyla da anılır.)

Gözüm ilişti, hep külâhlar giyinmiş bir bölük halk gördüm, bunlar nice şaşılacak heybete, nice şaşılacak kudrete, ve nice şaşılacak ilâhî bir tarza sahipler.

3. Kimisi sevgiyle sarhoş; (feyiz) şarabını satan kişinin evinden gelmiş. Kimisi, hayretle kendinden geçmiş; görüşme, buluşma, ışığından gelmiş. Kimisi güneşe benzer; nurlar aleminden gelmiş. Kimisi de birlik ülkesine varmış da tekrar (bu âleme) gelmiş.

Gözüm ilişti; hep külâhlar giyinmiş bir bölük halk gördüm; Bunlar nice şaşılacak heybete, nice şaşılacak kudrete ve nice şaşılacak ilâhî bir tarza sahipler.

4. Kelâm-ı samtı deryâlar gibi pür-cûş söylerler
Mahabbet râzını birbirine hâmûş söylerler
Be-her-dem hûş der dem sırrını bî-hûş söylerler
Rumûz-ı aşkı cümle bî-zebân u gûş söylerler

Gözüm duşoldu gördüm bir gürûhu hep külâhîler
Aceb heybet aceb şevket aceb tarz-ı İlâhîler

5. Melekler reşkeder bir tavr u âdâb u rüsûmu var
Melikler mâlik olmaz deff ü ney tabl u kudûmu var
Semâ' meydânının hem mihr ü meh çerh u nücûmu var
Husûsâ içlerinde zât-ı Mevlânâ-yı Rûmî var

Gözüm duşoldu gördüm bir gürûhu hep külâhîler
Aceb heybet aceb şevket aceb tarz-ı İlâhîler

6. Şeh-î mülk-i kanâat her biri ankâ hümâyız der
Vücûdu pûte-i iksîre koyduk kîmyâyız der
Zer-î mahbûb-ı aşkız sikkemiz var bî-recâyız der
Cemîâ Hazret-i Munlâ'ya onlar hâk-i pâyız der

Gözüm duşoldu gördüm bir gürûhu hep külâhîler
Aceb heybet aceb şevket aceb tarz-ı İlâhîler

7. Çü oldum cân u dilden mazhar-ı aşk olmağa lâlib
Düşüp bir âteşe seyreledim her sû vü her cânib
Harîm-i hâs-ı bezm-i vasla oldu hâtırım câlib
Bu beyti okudu ol meclisin bir mahremî Gâlib

Gözüm duşoldu gördüm bir gürûhu hep külâhîler
Aceb heybet aceb şevket aceb tarz-ı İlâhîler

4. Susarak söylenen sözü, denizler gibi çoşup söylerler. Sevgi sırrını birbirlerine susarak anlatırlar. Aklı - fikri nefeste sırrını, her alınıp verilen solukta, akıldan geçerek söylerler; aşk remizlerini dilsiz, kulaksız anlatırlar. («Aklı fikri nefeste» yani her nefes alış verişte düşünceyi fikri, o nefesi aldıran ve verdiren Tanrı'yı düşünmeye vermek, Nakş - bendilerde Hûş der - dem (Aklı nefeste) sözüyle ifade edilmiştir. Bundan maksad Tanrı fikrini daima akılda tutmaktır.)

Gözüm ilişti; hep külâhlar giyinmiş bir bölük halk gördüm; Bunlar nice şaşılacak heybete, nice şaşılacak kudrete ve nice şaşılacak ilâhî bir tarza sahipler.

5. Meleklerin bile haset ettiği bir tavırları, edepleri, töreleri; padişahların bile elde edemedikleri tefleri, neyleri, davulları kudümleri var. Semâ meydanının da güneşi var, Ay'ı var, göğü var, yıldızları var; bilhassa içlerinde Mevlânâ'yı Rûmî'nin kendisi de var.

Gözüm ilişti; hep külâhlar giyinmiş bir bölük halk gördüm Bunlar nice şaşılacak heybete, nice şaşılacak kudrete ve nice şaşılacak ilâhî bir tarza sahipler.

6. Herbiri, kanâat mülkünün padişahı; herbiri ankayız, hümâyız der. Varlığımızı iksir potasına koyduk, kimyayız; aşkın sevilen altınıyız; sikkemiz var, yalvarışımız yok; hepimiz de Mevlâ'nın (eşiğine serilmişiz), ayaklarının altına toprak olmuşuz der. (Bakır ve gümüş gibi madenleri iksîr ilâvesiyle altın haline getirme ilmine kimya adı verilirdi. Sikke, paralardaki yazı ve tuğralara verilen addır. Üzerine ait olduğu yani adına basıldığı padişahın adı, basıldığı yer ve tarih bulunur. Mevlevîlerin külâhı da mensup oldukları Mevlânâ'ya alâmet olduğu için sikke adıyla anılmaktadır.)

Gözüm ilişti; hep külâhlar giyinmiş bir bölük halk gördüm; bunlar nice şaşılacak heybete, nice şaşılacak kudrete ve nice şaşılacak ilâhî bir tarza sahipler.

7. Candan, gönülden aşka mazhar olmayı dileyince bir ateşe düştüm, her yana, her yöne gitmeye koyuldum. Hatırım, kavuşmak meclisinin en mahrem yerine çekildi; ey Galib, o meclisin bir mahremi bu beyti okudu:

Gözüm ilişti; hep külâhlar giyinmiş bir bölük halk gördüm; bunlar nice şaşılacak heybete, nice şaşılacak kudrete ve nice şaşılacak ilâhî bir tarza sahipler.

Müseddes-i mütekerrir

Mef'ûlü Mefâ'îlün Mef'ülü Mefâ'îlün

1. Tedbîrini terkeyle takdîr Hudâ'nındır
Sen yoksun o benlikler hep vehm ü gümânındır
Birden bire bul aşkı bu tuhfe bulanındır
Devrân olalı devran erbâb-ı safânındır
Âşıkta keder neyler gam halk-ı cihânındır
Koyma kadehi elden söz pîr-i mugânındır

2. Meyhâneyi seyrettim uşşâka matâf olmuş
Teklîf ü tekellüften sülkânı muâf olmuş
Bir neş'e gelip meclis bî-havf u hilâf olmuş
Gam sohbeti yâd olmaz meşrebleri sâf olmuş
Âşıkta keder neyler gam halk-ı cihânındır
Koyma kadehi elden söz pîr-i mugânındır

3. Ey dil sen o dildâra lâyık mı değilsin ya
Da'vâ-yı mahabbette sâdık mı değilsin ya
Özrü nedir Azrâ'nın Vâmık mı değilsin ya
Bu gam ne gezer sende âşık mı değilsin ya
Âşıkta keder neyler gam halk-ı cihânındır
Koyma kadehi elden söz pîr-i mugânındır

4. Mahzûn idi bir gün dil meyhâne-i ma'nâda
İnkâra döşenmiştim efkâr düşüp yâde
Bir pîr gelüp nâgâh pend etti alel-âde
Al destine bir bâde derd ü gamı ver bâde
Âşıkta keder neyler gam halk-ı cihânındır
Koyma kadehi elden söz pîr-i mugânındır

5. Bir bâde çek efzûn kap mecliste zeber-dest ol
Atma ayağın taşra meyhânede pâ-best ol
Alçağa akar sular pây-ı huma düş mest ol
Pür-cûş olayım dersen Gâlib gibi ser-mest ol
Âşıkta keder neyler gam halk-ı cihânındır
Koyma kadehi elden söz pîr-i mugânındır

1. Tedbirini terket; takdir Tanrı'nındır. Sen yoksun; o benlikler, hep vehmindir; zannındır. Birdenbire aşkı bul, bu armağan bulanındır. Devran, devran olalı, temiz kişilerindir. (ilâhî zevk sahiplerinindir.)

Aşıkta keder neyler? Gam, dünya halkınındır; feyiz ve neşe kadehini elinden bırakma, söz pîr-i mugânındır. (Pîr-i mugân, ateşperestlerin pîri, ulusu, dinî lideri demektir. Şarap, ateşe benzetilmiş, meyhaneciye de pir-i mugân denmiştir. Mecazen bu kâinat, bereket ve neş'e meyhanesi; şarap ta neş'e, feyz ve bereket gibi düşünülmüştür. Pîr-i mugân da o neş'eyi sunan bir tekke şeyhidir.)

2. Meyhâneyi seyrettim; âşıkların, çevresinde dönüp durdukları yer olmuş; orada oturanlar teklifsiz de, tekellüften de affedilmişler. *Bir neşe gelmiş;* mecliste ne korku kalmış, ne aykırılık; gama dair sohbet yapılmıyor, (çünkü) hepsinin de meşrebi tertemiz bir hâle gelmiş.

Aşıkta keder neyler? Gam, dünya halkınındır; kadehi elden bırakma; söz pîr-i mugânındır.

3. Ey gönül, sen o gönül alana lâyık mı değilsin; yoksa sevgi dâvâsında gerçek mi değilsin? Azrâ'nın özrü nedir; sen Vâmık mı değilsin. Sende bu gam ne gezer; yoksa âşık mı değilsin. (Vamık ve Azrâ, Fars edebiyatında işlenmiş hikâyelerden biridir. Azrâ, Vamık adlı erkeğin sevgilisidir.)

4. Bir gün gönül, mânâ meyhanesinde mahzundu; hatıra fikirler düşmüştü; inkâra döşenmiştim. Bir pîr, ansızın geldi alelâde öğüt verdi; *eline bir şarap kadehi al, derdi ve gamı yele ver* gitsin dedi.

Aşıkta keder neyler? Gam, dünya halkınındır; kadehi elden bırakma; söz pîr-i mugânındır.

5. Bir kadeh şarap çek, içtikçe iç; mecliste yücel; sözün üstün olsun, ayağını dışarıya atma; meyhanede ayak dire, oraya bağlan. Sular alçağa akar; sen de küpün ayak ucuna düş; mest ol. Coşup köpüreyim dersen Galib gibi sarhoş ol.

Aşıkta keder neyler? Gam, dünya halkınındır; kadehi elden bırakma; söz pîr-i mugânındır.

Tard-ı rekb

Mef'ûlü Mefâ'îlün Fe'ûlün

1. **Yek nazarda kıldın ey yüzü gül**
Ayînemi âftâbe-i mül
Geçti bana neş'e-i tegâfül
Hem eyle hem eyleme tenezzül
Dil hânesi cây-i işretimdir

2. **Bir şu'lesi var ki şem'-i cânın**
Fânûsuna sığmaz âsmânın
Bu sîne-i berk-âşiyânın
Seynâ dahi görmemiş nişânın
Efrûhte-i inâyetindir

3. **Şehbâz-ı dil oldu evc-pervâz**
Kim sayd-ı hümâya eyleyip nâz
Zülfünde de olmaz âşiyân-sâz
Afveyle ki ey şeh-i felek-tâz
Perverde-i dest-i himmetindir

4. **Bir âleme olmuşum ki vâsıl**
Şebnemleri mihr ile mukâbil
Yok pertevi mihre anda hâil
Nezdîk ü bâîdi özge menzil
Kim firkatin ayn-ı vuslatındır

5. **Açıldı der-i harîm-i ma'nâ**
Bir sûret olur hezâr da'vâ
Esrâr-ı hafî hep oldu peydâ
Bildim ki bu cümle şûr u gavgâ
Gavgâyı sever bir âfetindir

6. **Ey arş-kemâl ü meh-sitâre**
Olmak n'ola düşmen-î nezâre
Gâlib sana oldu pâre pâre
Bir hâne-harâb imiş ne çâre
Dâm-ı reh-i mihr-i tal'alindir

1. Ey yüzü gül gibi olan sevgili! Bir bakışta ayna (gibi tertemiz) gönlümü şarap kâsesine döndürdün. Sendeki o bilip de bilmezlikten geliş neşesi bana da geçti. İstersen tenezzül et, istersen etme; gönül evi senin işret yerindir.

2. Şimdi canın öyle bir yalımı alevi var ki gökyüzü fânûsuna bile sığmaz. Bu şimşekler yuvası olan göğsün (gönlün) izini Turdağı bile görmemiştir; senin inâyetin, senin lûtfun onu yaktı, parlattı. (Şair, insanın rûhundaki nûrâniyeti yani parlaklığı gökyüzü bile elde edemez. Şimşek yuvası olan gönlün (göğsün) senin inâyetinle, lütfunla tutuşmuş bir ocaktır demek istiyor. Beyitte Hz. Mûsa ile Sîna dağına işaret vardır. Mûsa Peygamber, Allah'ı görmeyi dileyince Tanrı ona, sen beni göremezsin dedi. Tanrı'nın vahyi dağa vurunca dağ parçalandı, dağıldı. Mûsa da düştü, bayıldı. Kur'an : A'raf sûresi, ayet : 142)

3. Gönül dedikleri iri, doğan, yücelere uçtu, devlet kuşunu bile avlamaya nazlanıyor, hatta senin saçlarında bile yuva kurmak istemiyor, affet ey gökyüzünde dolaşan sevgili; (elbette böyle olacak); senin himmet elinde beslenip yetişmiştir. (Hümâ, gölgesi kimin başına düşerse o kişinin padişah olacağına inanılan kuşun adı.)

4. Bir âleme ulaşmışım ki çiğ taneleri bile güneşle eşit; güneşin ışığına orada engel yok. Uzağı, yakını başka bir konak yeri; Ayrılığın, sana kavuşmanın ta kendisidir. (Şair, burada gayri mürettep leff ü neşir sanatı yaparak yakını, vuslata; uzağı ayrılığa karşılık göstermiş ve olgun kişiler nazarında ayrılıkla kavuşmanın «vuslatın» ayrı şeyler olmayıp; her ikisinin itibârî olduğunu anlatmak istemiştir.)

5. Mânâ âleminin en gizli yerinin kapısı açıldı; bir sûret binlerce dâvâyı meydana getirdi; gizli sırlar, tamamıyla belirdi; meydana çıktı; bildim, ki bütün bu gürültü ve kavgalar, kavgayı seven bir tek âfetin, (bir tek kişinin) işidir. Bir âfetin cilvesidir. (Şair, «gizli sırları tamamiyle belirdi» demekle Tanrı'nın tecellisinden; kâinâtın yaratılmasından bahsediyor. Afet çok güzel anlamında olup, burada Tanrı yerinde kullanılmıştır.)

6. Ey yüceliği arş, yıldızı da ay olan; neden sana baktığıma düşman oluyorsun ki - Galib sana karşı paramparça oldu; ne çare, bir evi yıkık kişiymiş, o, Güneş gibi olan yüzünün yoluna bu çeşit bir tuzak kurmuştur, yani her parçasında yüzün görünmektedir.

Şarkı

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

1. **Arzû'yı vuslatın herdem dil-i pâkimdedir**
   Gevher-i aşkın sadef-veş sîne-i çâkimdedir
   Dâimâ bû şüphe ammâ tab'-ı gamnâkimdedir
   Kangı âşıktır senin gönlünde gönlün kimdedir

2. **Pîş-i râhında senin ey şâh-ı hûban bende çok**
   Dâd-hâhın hadden efzûn sâil-i hâhende çok
   Yâlınız bir ben değil efkende çok nâlende çok
   Kangı âşıktır senin gönlünde gönlün kimdedir

3. **Perçemin sevdâsı her şeb kıyl ü kâlimdir benim**
   Bahs-i zülfün çok zamanlardır hayâlimdir benim
   Sormak aybolmazsa sultânım suâlimdir benim
   Kangı âşıktır senin gönlünde gönlün kimdedir

4. **İmtiyâza kailim ben terk-i agyâr istemem**
   Bildiğimdir hüsn-i âlem-gîrin inkâr istemem
   Doğrusun söyle bana aldanma bâzâr istemem
   Kangı âşıktır senin gönlünde gönlün kimdedir

5. **Perçemindir Gâlib'i bî-sabr u sâmân eyleyen**
   Tal'atın mir'âtıdır uşşâkı hayrân eyleyen
   Gerçi sensin herkesin gönlünde cevlân eyleyen
   Kangı âşıktır senin gönlünde gönlün kimdedir

1. Sana kavuşmak, isteği her zaman tertemiz gönlümde; aşk incin, sedef gibi yarılmış göğsümde; fakat bu şüphe de daima gamlı gönlümde: Gönlünde hangi âşık var; senin gönlün kimdedir?

2. Ey güzeller padişahı, yoluna dizilmiş kul çok; senden, adalet dileyen hadden fazla; senden lûtuf dileyen çok. Yalnız bir ben değilim; benim gibi düşkün, benim gibi ağlayan çok. Acaba senin gönlünde hangi âşık var; senin gönlün kimdedir?

3. Perçeminin sevdâsı (siyahlığı), her gece söyleyip durduğum şey; saçlarının bahsi, çok zamanlardır hayâlimdedir. Sultanım, sormak ayıp olmazsa sorayım: Acaba senin gönlünde hangi âşık var; senin gönlün kimdedir?

4. Seçilmeye razıyım ben; yabancıları terket, onlardan vazgeç demem; Alemi tutmuş, teşhîr etmiş büyülemiş olan güzelliğini bilirim; inkâr etmeni istemem. Bana doğrusunu söyle; aldanma pazar istemem ben. Acaba senin gönlünde hangi âşık var; senin gönlün kimdedir?

5. Galib'i sabırsız bir hâle getiren, varını yoğunu elinden alan, perçemindir. Âşıkları şaşırtan, kendilerinden geçiren, aynaya benzeyen yüzündür, güzelliğindir. Gerçi herkesin gönlünde dönüp dolaşan sensin; fakat acaba senin gönlünde hangi âşık var; senin gönlün kimdedir?

Mef'ûlü Fâilâtü Mefâilü Fâilün

1. **Aşk âteş-i tecellî-i Mansûr'dur bana**
   Her çûb-ı dâr bir şeçer-i Tûr'dur bana

2. **Ol serv-i gül-furûş-i tecellî-i cilveden**
   Her nahl-i âh bir şecer-i nûrdur bana

3. **Semt-i belâda bellemişim dâr-ı vahdeti**
   Seng-i nişân minâre-i Mansûr'dur bana

1. Aşk, Mansûr'un tecelli ettiği göründüğü ateştir benim için, darağacının her direği de nazarımda Tûr dağındaki ağaç gibidir. (Mansur, bir cezbe neticesi «ben Allahım» dediği için idam edilerek yakılan meşhur sûfî Hallâc-ı Mansûr'dur. Buradaki aşk ilâhî bir aşktır. Tecellinin diğer manası da kader ve tâlihdir. Mansûr'un kaderi ateşte yanmaktır. Şair, aşkı Mansûr'un yakıldığı ateş gibi düşünüyor. İkinci mısrada da darağacının direklerinin, Mûsa Peygamber'in Tûr dağındayken ateş şeklinde gördüğü ve yaklaştığı zaman «benden başka Tanrı yok» hitabının geldiği ağaçtan yapıldığını söylüyor.) [1]

2. Naz ve cilve görünümünde olup gül satan o selvi boylu sevgiliden dolayı âhı andıran her fidan nazarımda tıpkı bir nur ağacı gibidir. (Eskiden selviye sarmaşık gülü aşılarlar ve güller açtığı zaman selvi gül şeklinde görünürdü. Şairler selvinin bu görünüşünü gül satan bir sevgili olarak tahayyül etmişlerdir. Beyit, tasavvufi bakımdan göz önünde bulundurulursa selvi burada vucûd-ı Mutlak olan Tanrı yerindedir ve vahdeti yani Tanrı birliğini temsil etmektedir. Gül ise yapraklarının çoğluğu cihetiyle kesret yani bütün maölÛkattır. Selvi (Tanrı), güller (kesret) altında gizlidir. Böyle olmakla birlikte güller ancak selvi ile hayatını sürdürebilmektedir. Selvi olması güller de olmaz. Selvi, âh fidanlarıyla sarılmış bir şekilde göklere yükselen bir duman manzarası göstermektedir. Bu duman yanık bir yürekten çıktığı için yakıcıdır kıvılcımlıdır. Güller de kırmızı renkleriyle, sardıkları selviyi nurdan bir ağaç şekline sokmuştur. Bu durumuyla selvi bize, Tûr dağında Hz. Mûsâ'ya nur şeklinde görünen ağacı hatırlatıyor. Kısaca şair, ilâhî aşkın zorluklarından duyduğu ıztırap neticesinde ettiği âhın içinde Tanrının nurunu görüyor. Beyitte fikirler, düşünceler birer sembolle anlatılmıştır.)

3. Vahdet (yani Tanrı birliği, Tanrının tek oluşu) evinin belâ semtinde olduğunu biliyorum. Mansûr'un minaresi benim için -o evi bulmama yardım eden- bir işaret taşıdır. (Bu beyit te tasavvûfîdir. Vahdet evinden maksad Vahdet-i vücûdtur: yani her şeyin tek olan Tanrı'dan ayrı bir varlığa sahip olmadığı inancıdır. Bu inanç uğruna birçok sûfî belâlara uğramıştır. Vahdet evinin belâ semtinde olması bu yüzdendir. Bu evin belâ semtinde olduğunu gösteren işaret ise Mansûr'un ezan okuduğu minare yani

---

(1) Bu gazelin daha geniş izâhı için bk. Ali Nihad Tarlan, **Edebiyat Meseleleri** İstanbul 1981 (S. 98-112).

4. **Teb-lerze-zâd gevher-i galtân-ı gurbetim**
Mihr-i sadef sabâh-ı Nîşâbûr'dur bana

5. **Reh-dân-ı gaybım öyle ki ankâ-yı vahşetin**
Arz-i refâkat ettiği meşhurdur bana

6. **Gûyâ hayâl-i hatt-ı lebinle müjemde hûn**
Bâğ-ı vefâda tûtî-i zenbûrdur bana

başına gelen felâketlerdir. Hikâyeye göre Mansûr asılmaya götürüldüğü sırada namaz vakti imiş. Müezzin Allahu ekber dediği sırada Mansûr «sus yalan söyleme» demiş; etrafındakiler niye böyle söylediğini sorunca «elbette yalan söylüyor. Eğer bütün ruh ve şuuru ile bir Allahu ekber dese minare erir» diye cevap vermiş ve orada yüksekçe bir taşın üzerine çıkıp bir kere Allahu ekber deyince taş erimiş. Bunun üzerine bu taşa Mansûr'un minaresi demişler.)

4. Humma titremesinden doğmuş gurbet dalgaları içinde yuvarlanan bir inciyim. Sedefin güneşi bunun için Nîşabûr şehrinin sabahıdır. (Bu beyit te tasavvufidir. Yunan felsefesinin islâmîleşmiş inancına göre Tanrı kâinatı bir sıra gözeterek yaratmıştır. Önce bir cevher yaratan Tanrı buna sevgi ile bakarak sıra ile kainatı meydana getirmiştir. Bu sevgi ile bakış neticesinde her yaradılışta bir hareket ve titreme vardır. Tanrı kendini tanımak isteyince bu âlemi yaratmıştır. Şairin inciden maksadı çok kıymetli bir varlık olan insandır. İnsanın asıl vatanı yaratılmadan önce bulunduğu ruhlar âlemidir. Yaşadığı bu âlem ise onun için gurbet sayılır. Şairin burada bir hareket neticesinde doğdum; gurbet dalgaları içinde yuvarlanıyorum demesi bundan dolayıdır. İnci sedefin açılmasıyla yani bir hareketle dışarı çıkar. Bu hareketde depremleriyle meşhur olan Nişâbûr sabahına benzetilmiştir.)

5. Gözle görünmeyen âlemin yolunu öyle iyi biliyorum; bu hususta öyle bir rehberim ki yalnızlık ve korku ankâsının bana yol arkadaşlığı ettiği meşhurdur. (Şair, bilinmeyen âlemleri bildiğini, mitolojiye göre yükseklerde uçan ve dünyayı kuşatan Kaf dağında yalnızlıklar içinde yaşayan, ismi olup cismi olmayan yani başka bir ifadeyle gayb (bilinmezlik) âlemini temsil eden anka kuşunun bile kendisinden yardım istediğini söylüyor.)

6. Ey sevgili! Dudağının etrafındaki ayva tüylerinin hayâliyle kirpiklerindeki kan benim için sanki vefâ bağında bir dudu kuşu yani papağandır. (Divan edebiyatında, dudak etrafındaki ayva tüylerinin koyu yeşil olduğu inancı aşk derdiyle kanlı göz yaşı döken âşıkın kirpiklerindeki kan damlaları bir araya gelince şairin fikrinde bir papağan imajı meydana geliyor.)

7. Çekmem humâr-ı çîn-i cebîn şergüzeşt-i Cem
Nakş-ı gül-i piyâle-i fagfûrdur bana

8. Bakmaz safâ-yı sâgar-ı zerrîne mest-i aşk
Kîmyâ-yı ayn o nergis-i mahmûrdur bana

9. Sad mîh-i tîr-i hecr ile bu sîne-i harâb
Meşk-i figâna tahta-i santûrdur bana

10. Mânend-i jâle sâlik-i meczûb-ı aşkıyım
Gâlib demem ki şems-i Hudâ dûrdur bana

7. Alın üzerindeki karışıklığın yani ıztırabın baş ağrısını çekmem, çünkü benim başıma gelenler, benim için Çin işi bir kadehin üstündeki gül resminden başka bir şey değildir. (İran'ın mitolojik padişahlarından biri olan Cem veya Cemşid şarabı ve ilkbaharın birinci günü olan Nevrûz'u icad etmiştir. Başından bir çok macera geçen, ayrıca Allahlık davasına kalkışan Cem, sonunda tahtından indirilmiş ve sefâlet içinde ölmüştür. Şair yüksek bir hayatı hiçe saydığını başına ne gelirse gelsin üzülmeyeceğini söylemek istiyor.)

8. Aşk sarhoşu olan kişi altın kadehin zevkine, sefâsına bakmaz; benim nazarımda asıl kimya o mahmûr nergistir. (Altın kadehin zevkinden maksat altından kadehle içilen şarabın zevkidir. İster dünyevî, ister tasavvufî manada olsun aşk sarhoşu zenginliğe, âlâyişe önem vermez. Maksat şaraptır, şarabın konulduğu kap değildir. Kimyâ, iksir denen otu gümüş, bakır, cıva ve diğer madenlerin eriyiğine karıştırıp altın yapma ilmine verilen addır. Gûya eski kimyacılar, bu bilgiyi bilirler fakat başkalarından gözlerlermiş. Kimya'yı, aynı zamanda ayn'ın göz manasına gelmesi dolayısıyla gözün kimyası, yani gözün insana ve maddelere tesir ederek onları değiştirmesi onlara tesir etmesi şeklinde de anlamak lâzımdır; nitekim tasavvuf dilinde kimyâ mürşidin nazarı ve bakışı anlamına gelir ve böyle bir bakışın, toprağı altın haline getirdiğine; insanın kâlp gözünü açtığına inanılır. Nergis-i mahmûr ise, gözün nergis çiçeğine benzetilmesi cihetiyle mahmûr yani sarhoş göz demektir. Kısaca şair, gözü medh ediyor.)

9. Yüzlerce ayrılık okunun çivisiyle bu harap göğsüm, sanki figan edip ağlamak için -yapılmış- bir santûr tahtasıdır. (Santûr, bir musiki âletidir. Üzerinde çivilere bağlanmış ve gerilmiş teller vardır. Küçük bir tokmakla çalınan bu âlet çok ince sesler çıkarır. Şair, yaralı gönlünü santûra benzetiyor.)

10. Ben çiğ tanesi gibi, o sevgilinin aşkı tarafından çekilmiş bir sâlikim; Ey Galip! bu yüzden Tanrının güneşi bana uzaktır demem. (Çiğ tanelerinin sabahleyin havanın ısınması neticesinde buharlaşması güneş tarafından çekilmesi şeklinde düşünülmüştür. Buna göre çiğ tanesi yaratılanlar, güneş tanrı anlamına gelmektedir. Ayrıca ikinci mısrada Şems-i Hudâ terkibi Mevlânâ'nın mürşidi olan Şems-i Tebrizi'ye işarettir. Bunu, Galib'in bir çok gazellerinin sonunda Mevlânâ'yı ve Şems-i Tebrizî'yi anmasından anlıyoruz. Sâlik, tasavvufta Tanrı'ya ulaşmak için manevi yola giren kişidir.

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

1. **Aşk u sohbet matla'-ı dîvân-ı sihhattir bana**
Makta'-ı nazm-ı hayâtım kat'-ı ülfettir bana

2. **Sâgar-ı gül-gûn şirâr-ı âh-ı hasrettir bana**
Çeşm-i pür-hûn gonce-i gülzâr-ı vuslattır bana

3. **Bî-tevakkuf âzîm-i dar'ül-bakâ-yı katlinem**
Tıyg-ı zehr-âlûd ebrû-yı işârettir bana

4. **Mihre ısbât-ı şerîk eyler sükûn-ı balır-ı sâf**
Iztırâb âyine-i dîdâr-ı vahdettir bana

5. **Dûr eder şem'i seherden şeb-çerâğ-ı şu'lesi**
Cevher-i can seng-i râh-ı bezm-i rü'yettir bana

6. **Can helâk-ülfet zebân hâmuş u dil hoşnud-ı gam**
Merg ü sıhhat gûyiyâ şükr ü şikâyettir bana

7. **Gâlib'im men kuvvet-i nutkumla ey Îsî hamûş**
Ma'niy ü elfaz milkimde raiyyettir bana

1. Aşk ve sohbet bana sıhhat divânının ilk doğuş beytidir, yaşayış şiirinin son beytiyse, benim için görüşüp anlaşmanın, sevişip bağdaşmanın kesilişidir.

2. Gül renkli şarap kadehi bence hasretle âh edişimden çıkan kıvılcım; kanla dolan gözlerim de, sevgiliyle buluşma gül bahçesidir.

3. Beni öldürmen, bence edebî yaşayış yurduna göçmemdir; onun için durmadan oraya doğru geliyorum; zehirlere bulanmış kılıç ise ölümüme işâret eden o kaştır.

4. Dalgasız deniz, güneşe bir eş ıspât eder, onu aksettirir, onun içindir ki mihnetle kıvranıp dalgalanmak, bana, birlik yüzünü gösteren bir aynadır.

5. Mumu, geceleyin parlayan şûlesi, seher çağından uzaklaştırır; o yüzden, can mücevheri, bence görüş meclisinin yolunu kesen bir kayadır.

6. Can, görüşüp bağdaşmaktan helâk olmuş, dil susmuş, gönül ise gamdan hoşnut. Ölümle sağlık, sanki bana, bir şükürle şikâyetten ibaret.

7. Ey Îsâ, sözümün kuvvetiyle üstünüm ben, sus sözlerimin mânâsı saltanatımın ülkesinde benim uyruğumdur.

Mef'ûlü Fâilâtü Mefâîlü Fâilün

1. **Lûtfu görülmez âh olıcak sîneden cüdâ**
   Cevher nümâyiş idemez âyînden cüdâ

2. **Ey kâş olaydı pertev-i mehtâb-ı câm ile**
   Târîkî- riyâ şeb-i âzîneden cüdâ

3. **Dil penbe-pûş-ı dâg u kâkum be-dûş olan**
   Olmuş gurûr-ı hırka-i peşmîneden cüdâ

4. **Tab'a şarâb-ı köhne bilen fikr-i puhtesin**
   Bir dem değildir işret-i dîrîneden cüdâ

1. Ah, sineden (gönülden) ayrı olunca (aşıka vereceği) lûtfu görülmez. Cevher, aynadan ayrılınca vasıflarını kaybeder. (Şair, yürekten âh edilmedikçe tesirinin görülmeyeceğini; bunun gibi camı, üzerine sürülmekle ayna haline getiren cevherin de aynadan ayrıldığı zaman bir kıymeti olmayacağını yani tek başına ayna vazifesini göremeyeceğini söylüyor. Burada sine gönül anlamına kullanılmıştır. Bir bakıma, gönülde daima âhın bulunması isteniyor. Zira âşık daime sevgilisinin ızdırabıyla beraber olmalıdır. Âşıkın daima âh edişi sevgilinin hatırlanışından dolayıdır. Bu da, sevgiliden gelen bir lûtuf, bir ihsan gibi düşünülmektedir.) [1]

2. Keşke, mehtâba benzeyen kadehin ışığı yani aydınlığı ile Cuma gecesindeki iki yüzlülük karanlığı giderilmiş olsaydı. (Beyit, dine aykırı bir ifade taşıyor gibi görünüyorsa da hakikatte sanatkâr, yalnız Cuma gecelerinin ibâdete ayrılmasını hoş karşılamıyor ve bunda bir samimiyetsizlik görüyor. Bu yüzden o geceyi riya karantığı şeklinde ifade ediyor ve âdetâ şarapla dolu kadehin pırıltısının bu riya karanlığını ortadan kaldıracağını düşünmekle zıd bir anlayış içine girmiş görünüyorsa da tasavvûf dilinde câm'ın gönül, içindeki şarabın da aşk ve feyz anlamına gelmesinden istifade ederek ilâhî aşkın ve feyzin riyayı ortadan kaldıracağını, yok edeceğini söylemek istiyor.)

3. (Gönlünün) yaralarını pamuklarla örtmüş; omuzlarına kâkum hayvanının postundan yapılmış kürk atmış olan kişi yün hırkanın gururundan ayrılmıştır. (Beyitte, gönlü ilâhi aşk yaralarıyla yaralanmış bir kişinin bu yaralarını pamukla örtmesine mukabil, sırtına dünyaya bağlılık alâmeti olan kâkum kürkünü giymesi, yünden yapılmış olan (dervişlik) hırkasının gururunu ifade edemeyeceği anlatılıyor. Böyle bir kişinin henüz kemâle ermediği ve gururun bir kusur olduğu belirtiliyor.)

4. Olgun düşüncesini tabiatı ve yaradılışı için eski bir şarap olarak kabûl eden kişi, bir an olsun o eski işretten - işret zamanından - ayrı değildir. (İşret-i dîrîne yani eski içki ile, Tanrının bütün insanların ruhlarını yarattığı zamana işaret edilmektedir. Buna Elest meclisi veya Bezm-i Elest denmiş ve insanların bu mecliste ilâhi aşk şarabını içtikleri düşünülmüştür. Düşünce ile şarap aynı vasıfta imiş gibi düşünülüyor. Şarap eskidikçe kıy-

---

(1) Bu gazeleri geniş izâhı için bk: Ali Nihad Tarlan, **Edebiyat Meseleleri**, İstanbul 1981 (S. 113 - 116).

5. **Bî-pîç ü tâb olamaz tab'-ı pür-hüner**
Ef'i olur mu hîç der-i gencîneden cüdâ

6. **Ol söz ki pür-nikât u mezâmîn-i hüsn ola**
Anda tahayyül-i hat u hâli neden cüdâ

7. **Gâlib bu şi'r-i sâfını ahbâba eyle arz**
Etsin zamîr-i pâkların kineden cüdâ

metlendiği gibi fikir de zamanla olgunlaşır ve ruha eski bir şarap sarhoşluğunu verir. Bu rûhî hal içinde olan insan, kendini Elest bezmindeki zevk içinde görür. Elest, hakikatte Allah'ın insanların ruhlarını yarattığı sırada onlara «Ben sizin Rabbiniz değil miyim» hitabındaki elestu (: değil miyim?) sözünden alınmıştır.)

5. Hünerlerle dolu olan bir insan (veya bir ruh), ıztırap ve sıkıntısız olamaz; yılan hiç hazine kapısından ayrılır mı? (Burada hüner ayrıca, kabiliyet ve olgunluk anlamlarına da alınabilir. Şair, hüner sahiplerinin cemiyette zahmet ve ıztırap içinde olduğunu söylüyor ve lâyık oldukları alâkayı görememelerinden yakınıyor. Beyit, tasavvufî manada da düşünülebilir. Yani kabiliyet sahibi olan bir kişinin Tanrıya ulaşma yolunda bazı zorluklarla karşılaşması tabiidir. Eski telâkkiye göre hazineyi daima bir yılan beklediği için burada da ikisi beraber kullanılmıştır. Hazine hüner sahibi; yılan da ıztırap ve sıkıntı yerindedir.

6. İçinde güzelliğin gizli ve ince manaları bulunan bir söz (şiir), neden sevgilinin ayva tüyleri ile benini hayâl ettirmekten uzak olsun.

7. Ey Galib, bu sâf (güzel) şiirini dostlara arz et de onların temiz içlerini gönüllerini kinden, düşmanlıktan uzak tutsun.

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

1. **Aşk-ı bâlâ-rev ruh-ı dil-dâra etmez iltifât**
Ol hümâ-yı-lâ-mekân gülzâra etmez iltifât

2. **Hey aceb çeşmin dil-i pür-hûnumuzdan bî-niyâz**
Mest olur hem sâgar-ı ser-şâra etmez iltifât

3. **Deyr-i aşkın büt-perestânı heme Hak-bîndir**
Berhemenler sûret-i dîvâra etmez iltifât

4. **Gül-sitân-ı hüsn ser-tâ-ser tecellî-zârdır**
Jâlesi hurşîd-i pür-envâra etmez iltifât

5. **Haste çeşmin eylemez la'l-i revân-bahşa nazar**
Neyler ol Îsâ'yı kim bîmâra etmez iltifât

6. **Şîr ü şekkerdir celâl ile cemâl ammâ yine**
Merd-i vahdet sübha vü zünnâra etmez iltifât

7. **Çâre-reslik gamzeye kanûn-ı hikmetken yine**
Ben demem ki Gâlib-i nâ-çâre etmez iltifât

1. Yücelerden giden aşk, gönül alan sevgilinin yüzüne bakmaz bile; o mekânsızlık ülkesinin devlet kuşu gül bahçesine iltifat etmez.

2. Hey ne şaşılacak şey ki gözün, kanlarla dop dolu gözümüzü umursamamakta; hem sarhoş olur, hem de ağzına kadar dolu kadehe bakmaz.

3. Aşk manastırının putperestlerinin hepsi Hakk'ı tanırlar. Berehmenler duvardaki resimlere iltifat etmez.

4. Güzellik gül bahçesi, baştan başa tecellî yeri olmuş; onun çiğ taneleri ışıkla dolu güneşe bakmaz.

5. Hasta gözün, ruh bağışlayan la'l gibi kırmızı dudaklara bakmaz bile, hastaya bakmayan o Îsâ'yı neyler ki? (Îsâ peygamber, hastalara eliyle ve nefesiyle şifa verdiği için burada hasta, ruh Îsâ ve dudak kelimeleri bir arada kullanılmıştır).

6. Celâlle cemâl, sütle şekerdir ama birlik eri, gene de tespihe, zünnâra iltifat etmez (Celâl ululuk; cemâl yüz güzelliğidir. Vahdet eri, Tanrı'nın birliğini idrak eden, anlayan sûfî kişi demektir).

7. Bakışının, çâresizlerin yardımına koşması hikmet töresidir ama gene de ben, çâresiz kalmış Galib'e iltifât etmez demem.

Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün

1. Açıldı bâğçe-i reng ü bûda bâr-ı behâr
Pür etti gülşeni hep tuhfe-i diyâr-ı behâr

2. Nihâlin ağzı köpürdü şükûfe zannetme
Cihâm eyledi dîvâne cûybâr-ı behâr

3. Sadef değildir eder çâk zehre-i bahri
Figân-ı aşk ile ebr-i güher-nisâr-ı behâr

4. Esirdi cûş-ı mahabbetle ehl-i sevdâ hep
Dimâğa bûy-ı cünûn verdi rüzgâr-ı behâr

5. Nigâh-ı dîde-i hun-bâr-ı aşk kîmyâdır
Füyûz-ı menbaıdır subh-ı pür-nigâr-ı behâr

6. Çemen bir allı yeşilli kumâş-ı dîbâdır
Ki târ u pûdu rek-i ebri-dest-kâr-ı behâr

7. Geçer bu devr-i gül ü mül heman güler yüzdür
Çemende meclis-i işrette bergüzâr-ı behâr

8. Zemîni tâzeledi feyz-i hâme-i Gâlib
Eğerci köhnedir eş'ar-ı âb-dâr-ı behâr

1. Renk ve koku bahçesinde bahar yükü açıldı. Bahar ülkesinin hediyeleri, armağanları, gül bahçesini doldurdu. (Bahar mevsimi, yüklerini açmış bir kervana; bahçedeki renk renk çiçekler de bahar ülkesinden gelmiş hediyelere benzetilmiştir).

2. Fidanların ağzı köpürdü; çiçek sanma; bahar ırmağı dünyayı deli divâne etti. (Bu beyti şöyle anlamak da mümkündür: Bahar ırmağı, ırmağa benzetilen bahar mevsimi dünyayı coşturdu; bundan dolayı fidanların da ağzı köpürdü, onlar da coştular, sen bunları çiçek sanma onlar köpüklerden başka bir şey değildir. Klâsik edebiyatımızda ırmağın akarken küçük dalgacıklar meydana getirmesi zincir halkalarına benzetilir. Delilerin zincire vurulması münasebetiyle de beyitte zincir kelimesi sanatlı bir şekilde kullanılmıştır).

3. Baharın inciler saçan bulutu, aşk feryadı ile denizin ödünü patlatıyor, bağrını yarıyor; bunu görüp de sedef zannetme. (Baharda gök gürlemesi bulutların feryadına; sedeflerin açılıp yarılması da feryaddan korkan denizin ödünün patlamasına benzetiliyor. Eski inanışa göre bahar yağmurundaki feyiz ve berekette bitkiler ve hayvanlar istifade etmek isterlermiş. Bu yüzden sedefler de ağızlarını açarlar ve içine düşen yağmur damlaları zamanla inci olurmuş).

4. Sevgi ehli, sevginin coşkunluğu ile sarhoş oldu; kendinden geçti. Bahar rüzgârı, dimağa, akla ve fikre delilik kokusu getirdi.

5. Aşkın kanlar yağdıran gözünün bakışı kimyadır; baharın renklerle dolu olan sabahı da o gözün kaynağındaki feyizler yani coşmalardır.

6. Çimenlik, allı yeşilli bir ipek kumaştır ki onun arışı ve argaçı baharın el işi bulutunun damarıdır yani yağdırdığı yağmurdur.

7. Bu gül ve şarap devri, mevsimi geçicidir; çemenlikte, yiyip içme ve zevk u safâ meclisinde, bahardan yadigâr kalan hatıra, ancak güler yüdür.

8. Baharın parlak şiirleri, bahar hakkında parlak, güzel şiirler söylemek yazmak eski bir yoldur; bir âdettir ama Galib'in kalemindeki feyiz ve bereket bu tarzı yeniledi. (Galib, şiire söyleniş yeniliği getirdiğini şiirleri yeni bir görüşle yazdığını söylüyor.)

Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün

1. **Kalb kim Îsî-i aşkı bula gerdûn gibidir**
Akl-ı hodra hum-ı hikmetde Felâtûn gibidir

2. **Bikr-i manâya tahassürle nevâ-yı sühanın**
Sûr-i Leylî'deki mersiyye-i Mecnûn gibidir

3. **Çeşm-i Ya'kûb-ı gama Yûsuf-ı Mısr-ı eş'âr**
Gevher-i dîde-i hun-bâr ile mevzûn gibidir

4. **Hâkden hâke sokar şerh-i siyehkâr elbet**
Afitâb-ı suhanın tâlii vârûn gibidir

5. **Bakma ey tîğ-i nigeh lâ'l-i Mesîhâ-deme sen**
Haste-i hasretinin hâli diger-gûn gibidir

1. Aşk Îsâ'sını bulan kalp, dünyayı elde etmiş, gönül rahatlığına varmış gibidir; o kişinin aklı da hikmet yani felsefe küpünde olan Eflâtun gibidir. Kur'an'ın Âlu İmran suresinin 49. ayetinde Îsâ Peygamber'in hastalara şifâ verdiği, ölüyü dirilttiği bildirilmektedir. Bu yüzden İsâ'ya benzetilen aşkı bulan, aşka ulaşan kişinin dünyayı elde edeceği, saadete ulaşacağı anlatılıyor. Îsâ Peygamber aynı zamanda çok dolaşmış, çok gezmiştir. Birinci mısrada dünyayı elde etmiş gibidir, demesi bundandır. Eflâtun, İslâmî edebiyatta aklın timsâli olarak görülür. Küple veya fenerle anıldığı zaman 324'te ölen Diyojen kastedildiğine göre burada Eflâtun zannımızca Diyojen adındaki Yunanlı filozof olmalıdır. Zira bu filozof küpün içinde otururdu. Şair, aşka erişen kişinin aklının da felsefeye benzetilen küpte oturan Diyojen'in aklı gibi olacağını söylüyor.)

2. Mananın tazeliğine karşı olan hasret dolayısıyle sözlerinin sesi tıpkı Leylâ'nın düğününde Mecnûn'un (söylediği) mersiye gibidir. (Şair, güzel söz yani şiir söylemeye o kadar hasret duymaktadır ki sözlerinin mersiye gibi dokunaklı oluyor. Leylâ bir başkasiyle evlendirilmek istenmiş, fakat o buna râzı olmamıştı.)

3. Gam Ya'kûb'nun gözüne şiirler Mısrı'nın Yûsuf'u kan saçan gözün cevheri(yaşı) olarak vezinli(uygun) düşmektedir. (Ya'kûb Peygamber'in oğlu olan Yûsuf, kardeşlerinin kıskançlığı dolayısiyle bir kuyuya atılmış ve kuyudan su çekmek isteyen kervancılar vasıtasıyla Mısır'a götürülüp satılmıştı. Onun hasretine dayanamayan Ya'kûb da göz yaşları dökmüş ve sonunda gözleri kör olmuştu. Beyitte Kur'an'daki Yûsuf kıssasına işaret vardır.)

4. Kötü işler yapan bu felek insanı yerden yere çalar; söz güneşinin doğuşu (bahtı) ters, uğursuz görünmektedir.

5. Ey bakışın kılıcı! Îsâ nefesli dudağa bakma; ona hasret çeken hastasının hâli değişmiş gibidir. (Mesih, Îsâ Peygamber'e Kur'an'da verilen lâkaptır. Îsâ, nefesiyle hastalara şifâ bağışladığı için, edebiyatta sevgilinin dudağı, Îsâ'nın nefesi gibi düşünülmüştür. Lâ'l kırmızı renkli bir süs taşı ise de mecâzen dudak anlamındadır. (Şair, kılıca benzeyen bakışın âşıkı öldürmek üzere olduğunu, bu durum karşısında Îsâ nefesli dudağın bir şey yapamayacağını söylemek istiyor.)

6. Vüs'at-ı tab' ile tev'em görünür baht-ı siyâh
Baksan ey nûr-i basar Kays ile hâmûn gibidir

7. Her suhan kim denilir derd-i suhandan Gâlib
Neş'enin nâmını yâd eyleme mazmûn gibidir

6. Tabiatımın genişliği, enginliği kara bahtımla ikiz gibi görünüyor. Ey gözüm nuru! Baksan, onlar tıpkı Kays ile uçsuz bucaksız sahra gibidirler. (Kays, Leylâ ve Mecnûn hikâyesinde Mecnûn'un adıdır. Leylâ'nın aşkı dolayısıyle çöllerde dolaşıp durmuştur. Şair, tabiatını sahraya, kara bahtını da Mecnûn'a benzeterek leff ü neşr-i gayr-i müretteb sanat yapıyor. Tabiat genişliğinden maksat şairin şiir söyleme kabiliyetedir.

7. Ey Galib! Söz derdinden, kaygısından bahs eden her söz, bir mazmûn gibidir; neş'enin adını anma. (Sözden murad şiirdir. Şair, şiir söylemenin zorluğundan bahseden şiirin bir mazmundan ibaret olduğunu söylüyor. Mazmun, bir sözün altında yatan gizli mana demektir.)

Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün

1. **O bahr-i cezbede kim gönlüm ıztırâba gelür**
Güher derûn-ı sedeften çıkup habâba gelür

2. **Döner sahife-i Erjenge bâliş-i hıştım**
Gehî ki cilve-i nâzı hayâl-i hâba gelür

3. **Riyâz-ı reng-i cemâle gider bu hûn-ı şirişk**
O râhtan ki geçüp bûy-ı gül gül-âba gelür

4. **Hat-ı Freng gibî zülf ü ebruvân geç ü meç**
Ne anlanır rakam-ı mekri ne hisâba gelür

5. **Edeple dâmen-i zülfün öper gelüp bir bir**
O fitneler ki şeh-î hüsne intisâba gelür

6. **Hatı ki kâfile-i müşktür anın Gâlib**
Diyâr-ı Çîn ü Hıtâdan reh-i sabâba gelür

7. **Bugün sabâhıla seyreyledim ki baht-ı cüvân**
Tavâf-ı dergeh-i Pîr-i felek-cenâba gelür

1. Gönlümün karmakarışık bir hâle, ıztıraba düştüğü, dalgalanmaya başladığı o cezbe denizinde inci, sedeften çıkar da habbe olur, hava kabarcığına girer, orada yer tutar. (Cezbe, tasavvufta Tanrı'nın kulu kendine çekmesine denir. Bu kul için bir lütuftur. Cezbe esnasında kendinden geçen derviş, bütün kayıtlardan kendisi kurtarıp mevhum varlığından sıyrılarak Hakk'ın varlığına bürünür. Burada cezbe denize benzetilmiştir. Iztırab kelimesiyle de gönlün deniz gibi dalgalanması ve dolayısıyla cezbe ile kendinden geçmesi sırasında halden hale girmesi kastedilmiştir.)

2. Onun naz cilvesi, bazı kere uykunun hayaline gelirse kerpiç yastığım, Erjeng sahifesine döner. (Erjeng, inanca göre Zerdüşt diniyle Hıristiyanlığı birleştirerek bâtıl bir din kuran Mani adlı kişinin yaptığı minyatürlü kitabın adıdır.)

3. Bu kanlı gözyaşları, gül kokusunun gülsuyu haline geldiği yoldan geçerek, güzellik renginin bahçelerine gider.

4. Sevgilinin saçları ve kaşları, Freng yazısı gibi eğri - büğrü; hilesinin sayısı ne anlaşılır, ne hesaba gelir.

5. Güzellik padişahına intisâba gelen fitneler bir bir gelip edeple saçlarının eteğini öperler. (Edebiyatta fitne, saçın özelliğidir. Güya sevgilinin hizmetine girmeden önce onun saçlarının eteğini, ucunu öpmekte ve bu işi edeple yapmaktadır.)

6. Ey *Galib, sevgilinin ayva tüyleri misk kafilesidir;* Çin ve Hıtâ ülkesinden çıkar da doğru yola gelir. (Sevgilinin yüzündeki ayva tüyleri misk gibi siyah ve güzel kokulu telâkki edilir. Çin ve Hıta ülkesinden gelmesinin sebebi miskin bu ülkelerdeki misk keçisinden hasıl olmasıdır. Doğru yola gelmekten maksat ta ayva tüylerinin doğruluğunu ifade etmek ve saç gibi eğri olmadığını söylemektir.)

7. Bu gün sabah vakti seyrettim, gördüm ki genç baht, Pîr'in gök gibi yüce olan dergâhını tavâf etmeye geliyor. (Pîr ile Mevlânâ kastedilmiştir. Bu kelime aynı zamanda bir tarikatın kurucusu manasına da gelmektedir. Civân ve pîr kelimeleriyle tezat sanatı yapılmıştır.)

Mef'ûlü Mefâ'ilün Mef'ûlü Mefâ'ilün

1. **Edvâr-ı nevâ-yı gam pervânede kalmıştır**
Mansûr o peşrevde ser-hânede kalmıştır

2. **Bâlâ-rev olan ancak ma'nâ-yı mücerreddir**
Tasvîri Mesîhâ'nın büt-hânede kalmıştır

3. **Rindân-ı harâbâtın himmetleri vâr olsun**
Gencîne-i ma'mûri vîrânede kalmıştır

4. **Tutmuş o kadar dehri zencîr-i taallûk kim**
Ser-rişte-i bî-kaydî dîvânede kalmıştır

5. **Hep vârını mestânın almış o nigâh-ı mest**
Var ise biraz neş'e meyhânede kalmıştır

6. **Mecnûn'a melâmette tartılmış idî Mansûr**
Da'vâsının encâmı âyâ nede kalmıştır

7. **Her subh gelip Gâlib deryûze eder hurşîd**
Tek cür'a-i Munlâ kim peymânede kalmıştır

1. Gam sesinin dönüşleri, pervânede kalmıştır; Mansûr, o peşrevde, ancak ilk hanede kalmıştır. (Edvâr, musîki demektir. Peşrev'in aslı «pîş-rev» olup önden giden anlamına gelmektedir ve bir makâma girişi veya geçişi hazırlamaktadır. Mansûr, meşhur Hallâc-ı Mansûr'dur ki dine aykırı görülen sözlerinden dolayı 922 yılında Bağdad'ta öldürülmüştür. Şair, gam sesinin musîkîsinin kendini mumun ışığında yakan pervaneden duyulacağını, Mansûr'un ise daha peşrevin ilk hanesinde kaldığını söyleyerek pervaneyi üstün tutmaktadır. Mansûr aynı zamanda kalın ses veren neyin adıdır. Beyitte edvâr, nevâ, Mansûr, peşrev ve hâne kelimeleri musîki terimleridir.)

2. Yücelere giden, ancak mücerred, yani sözü, harfi olmayan mânâdır; Mesîhâ'nın resmi, put evinde, kilisede kalmıştır (Mesîn ve Mesîhâ Îsâ Peygamber'in adlarıdır. Kur'an'ın Nisâ suresinin 155 - 156. ayetlerinde Îsâ Peygamber'in asılmadığı, Tanrı' nın onu manevî yakınlık derecesine yükselttiği anlatılmaktadır ki beyitte bu noktaya da işaret vardır.)

3. Meyhâne rintlerinin himmetleri var olsun; mâmurluk hazinesi, ancak yıkık yerde kalmıştır. (Hazine, edebiyatımızdaki telâkkiye göre viranelikte, harabelikte saklandığı için gencine ile virâne genellikle beraber kullanılırlar.)

4. Taallük yani şuna - buna bağlanış zinciri dünyayı o kadar tutmuş, bağlamış ki kayıtsızlık, bağımsızlık ip ucu, tutanağı ancak divânede kalmıştır. (Şair, dünyaya olan bağlılığı yeriyor ve bağımsızlık ipinin ancak dünyayı önemsemeyen divânelerde yani deli kişilerde bulunduğunu söylüyorsa da hakikatte onları takdir ediyor.)

5. Sarhoşların bütün varını, yoğunu o sarhoş bakış almış; biraz neşe varsa o da meyhânede kalmıştır.

6. Mansûr, melâmette Mecnun'la tartılmıştı; fakat davasının sonu, acaba ne oldu, nerde kaldı?

7. Munlâ'nın içtiği (neşe ve feyz şarabının) son bir yudumu, kadehin dibinde kalmıştır; Ey Gâlib güneş, her sabah gelir de o yudumcağız için el açar, dilencilik eder.

Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün

1. Etsem dedim cemâline ey pür-cefâ nazar
Yâr açtı sînesin dedi âşık safâ-nazar

2. Mânend-i berk-i neş'e gelip geçti bî-haber
Bîgâne-meşreb etmedi bir âşınâ nazar

3. Âhır düşüp hasârete bir gün bakakalur
Ehl-î fenâya her kim ederse fenâ nazar

4. Girdâb-ı fikre dalma tehî sırrı var anın
Mir'ât-ı hüsne eyleme hayret-nümâ nazar

5. Ebrû-yı nâz u gamze-i cânândan olsa da
Billâh çekilmiyor hele hiç geç-edâ nazar

6. Agyâra karşı geldiği hâtır-nişân mıdır
Söz değdi tîr-i gamzene ey mâlı yâ nazar

7. Gâlib nuhâs-ı kalbi zer-î hâlis etmede
Olmaz cenâb-ı Şems gibi kîmyâ-nazar

1. Ey cefaları çok sevgili! Yüzünün güzelliğine bir baksam dedim; *sevgili göğsünü açtı ve* âşık, temiz nazarla bak dedi (**Safâ-nazar, temiz ve şehvetten uzak bakıştır.** Sûfiler nazarında bu şekilde bakan kişi Tanrının güzelliğini temâşâ etmiş olur. Ayrıca, sevgilinin göğsünün hem beyazlığına hem de gönlünün temizliğine işaret ediliyor.)

2. Sevgili, neş'e şimşeği gibi habersiz gelip geçti; o yabancı meşrepli (sevgili) bir kere olsun âşina gözle bakmadı.

3. Yokluk ehline kötü gözle bakan kişi; bir gün gelir mahrûmiyete düşer de bakakalır. (Yokluk ehli, Tanrıda kendini yok eden kişi demektir.)

4. Düşünce - fikir - girdabına boşuna dalma, onun sırrı var; güzellik aynasına da şaşkınca, hayretle bakma (şair, sûfilerin kabûl ettikleri gibi hakikate düşünceyle erişilemeyeceğini söylüyor. İkinci mısrada aynaya hayretle bakma *derken dikkatle ibretle* bak; orada kendini görmekle, Tanrı güzelliğini müşahade edersin diyor.)

5. Sevgilinin naz gibi yani nazlı kaşlarından ve yan bakışından *olsa bile, Tanrıya yemin ederim ki eğri tarzdaki bir bakış* çekilmiyor.

6. Ey ay gibi güzel yüzlü sevgili! *Hatırlıyor musun?* Yabancıyla karşılaşmıştın; yan bakışının okuna ya kötü bir söz geldi yahut ta nazar değdi.

7. Ey Galib. Gönül bakırını yani bakır gibi olan gönlü, *halis altın haline getirmede* Şems gibi bakışı kimya olan biri yoktur. (Şems, Tebrizli Şemseddin'dir. Mevlânâ'nın halifesi olmuştur. Eskiden bakır ve gümüş gibi madenlerin iksirle karıştırılıp altın elde edileceğine inanılırdı ve bilgiye de Kimya adı verilirdi).

Mef'ûlü Mefâ'îlü Mefâ'îlü Fe'ûlün

1. **Tufân-ı şarâb üzre meğer nakş-ı habâbız**
Kim jâle-i gül-berg gibi hâne harâbız

2. **Hurşîde gül-i reng-i temennâmız açılmaz**
Sad perde-i nâz içre nihân bûy-i gül-âbız

3. **Şâyeste değilsek te tecellî-i cemâle**
Vâdî-i tekellümde sezâ-vâr-ı hitâbız

4. **Geh hidmet-i şem'ine çü pervâne şitâbân**
Geh gülşen-i nâr-ı gamına murg-ı kebâbız

5. **Defter olıcak zümre-i dil-dâde-i hâli**
Çün nokta-i sehv-i kalem-i ehl-i hesâbız

6. **Zanneyleme sâbit-kadem-i halka-i meclis**
Biz şu'le-i cevcâle gibi pâ-be-rikâbız

7. **Mansûr bize bülbül-i şâh-ı heves olmaz**
Gâlib sebak-âmûz-ı debistân-ı itâbız

1. Şarap tûfânı üstünde onun kabarcıklarından hasıl olan bir nakışsız-resimiz. Biz âdeta, gül yaprağı üstündeki ciğ taneleri gibi evsiz-barksız kalmış kişileriz. (Şair, şaraptan bir tûfân tahayyül ediyor, üstündeki kabarcıkları da bir resim ve nakış gibi görüyor. İkinci mısrada hane-harabsız demesinin sebebi çiğ tanelerinin güneşin çıkmasıyla uçup gitmesinden; buhar olmasından dolayıdır).

2. Dilek rengimizin gülü güneşe karşı açılmaz; biz yüzlerce naz perdesi içinde gizli gülsuyu kokusuyuz.

3. Her ne kadar yüz güzelliğinin tecellisine, görüşüne lâyık değilsek te, konuşma vadisinde -hiç olmazsa hitaba lâyıkız. (Hz. Mûsâ'nın Tûr dağında Tanrıyı görmeyi dilemesine ve bu hususta Tanrı ile konuşmasına telmihte bulunan sanatkâr, Kur'an'ın A'râf suresinin 142. ayetine telmihte bulunuyor. Mûsâ, Tanrı'nın sesini işitmiş fakat kendisini görememişti. Şair de kendini ilâhî hakikatları dinlemeye mustahak görüyor. Tecelli, cemâl, vâdi, tekellüm ve hitap kelimeleri Kur'anda geçen ilâhî hadiseyle alakalı kelimelerdir. Hepsi bir arada geçtiği için beyitte güzel bir tenâsüb sanatı yapılmıştır).

4. Ey sevgili! Bazen pervane gibi senin mumunun hizmetine koşar dururuz; bazan da gam ateşinin gülbahçesine kebâb kuşu oluruz.

5. Sevgilinin yüzündeki bene gönül vermiş olanlar topluluğu bir defter teşkil edecek kadar çok olunca, biz hesap ehlinin kaleminden çıkan yanlış bir nokta gibi kaldık -biz hesap ehlinin yanlışlıkla yazdığı bir nokta gibi olduk-.

6. Bizi, meclis halkasına -toplulukta teşkil ettiğimiz halkaya- ayağını diremiş tespit etmiş; yerinde duran biri zannetme; biz hareketli, yerinde duramayan bir alev gibi ayağı üzengide olanlardanız.

7. Hallâc-ı Mansûr bizim nazarımızda heves dalına konmuş bir bülbül bile olamaz. Ey Galib! Biz azarlama mektebinin -okulunun- öğretmeniyiz. (Şair, Hallâc-ı Mansûr'u bir heveskâr olarak gördüğü için âdeta onu paylıyor ve o yüzden azarlama kelimesini kullanıyor.)

Mef'ûlü Mefâ'îlü Mefâ'îlü Fe'ûlün

1. **Nev-sâlik-i nev-tarh-ı cünûn-ı digeriz biz**
   Çün terkeş-i pür-tîr vatan der seferiz biz

2. **Bî sûziş-i aşk istemeziz tûl-i hayâtı**
   Mânend-i şerer böyle ölünce gideriz biz

3. **Murg-ı kafes-âmûz-ı şifâ-hâne-i mevciz**
   Zencîr be gerden nice dîvâneleriz biz

4. **Mir'âtıyız ol mâh-ı perî-sûretin ammâ**
   Gam-hânemize gelse dahı bî-haberiz biz

5. **Bir germ nigâhiyle geçirmekteyiz ömrü**
   Şem'iz bu safâ bezmine mahv-ı nazarız biz

6. **Ma'nâ gibi bir beytte küncîdeyiz ammâ**
   Gezmekte ağızdan ağıza derbe-derîz biz

7. **Yâkut-ı sirişkiz yerimiz dîde vü dildir**
   Âteşle sudan hâsıl olur bir güheriz biz

8. **Bî-pâ vü ser uyduk reviş-i Mürşid-i Rûm'a**
   Döndükçe bu gerdûn ile Gâlib döneriz biz

1. Biz, bambaşka bir yeni delilik tarzının yepyeni yolcularıyız, okla dolu okluk gibi yolculukta yurt edinmiş kişileriz (oklukta oturmuşuz ama yolculuk edip durmaktayız).

2. Aşk yanışı olmadıkça ömrün uzamasını, istemeyiz; kıvılcım gibi ölünceye kadar böyle gideriz biz.

3. Biz dalga tımarhânesinin kafesine alışmış, orda terbiye görmüş kuşlarız; boynumuzda zincir, nice deli divâne kişileriz.

4. O peri gibi güzel Ay yüzlünün aynasıyız ama o sevgili, gam yurdumuza gelse bile haberimiz olmaz.

5. Ömrü, onun bir sıcak bakışıyla geçirmekteyiz; bu zevk ve safa meclisine, mumuz, bu meclise bakıp yanarak yok olup gitmekteyiz.

6. Mânâ gibi bir beyte sığmışız ama ağızdan ağıza gezen derbederleriz.

7. Göz yaşı yâkutuyuz, yerimiz göz ve gönüldür; ateşle sudan meydana gelen bir mücevheriz biz.

8. Anadolu ülkesini irşâd edenin (Mevlana'nın) gidişine, başsız ayaksız uymuşuz; Galib, bu gök yüzü döndükçe biz de onunla döneriz.

Mef'ûlün Fâ'ilâtü Mefa'îlü Fâ'ilün

1. **Şâirleriz alâka-i dildir kelâmımız**
   Yek rişte üzredir güher-i intizâmımız

2. **Zevki kederde mihneti râhatta görmüşüz**
   Âyînedir biri birine subh u şâmımız

3. **Şûrîde bülbülüz ki nemed-pûş-ı ma'niyüz**
   Tâvus-ı nev-behârî değildir nizâmımız

4. **Gevher-misâl etmedeyiz pâş-ı âb-rû**
   Olmaz çekîde katresi hurd olsa câmımız

5. **Biz kim hatîb-i minber-i dâra cemâatız**
   Mecnûn olur namâz u niyâza imâmımız

6. **Günden güne bülend ederiz medd-i âhı biz**
   Çektikçe nâza serv-i kıyâmet-hırâmımız

7. **Nûr-ı Celâl-i Şems ile âfâka Gâlib'iz**
   Şemşîr-i âftâbdır el-hak Husâm'ımız

1. Şâirleriz, sözümüz, gönülle ilgilidir, düzene konmuş incilerimiz, bir tek ipe dizilmiştir.

2. Zevki kederde, mihneti rahatta görmüşüz; sabahımla akşamımız, birbirine ayna kesilmiştir (gecemizde gündüzümüz, kederimizde zevkimiz, gündüzümüzde gecemiz, zevkimizde mihnetimiz görünmekte).

3. Perişân bülbülüz, mânâ abâsıyla örtünmüşüz; düzenimiz, tavus kuşunun ilkbaharı değil (renklerle bezenip kendimizi göstermeye girişmeyiz).

4. İnci gibi yüz suyunu saçıyoruz ama, kadehimiz paramparça olsa bile katresi yere damlamaz.

5. Biz, darağacı minberinin hatîbine cemaat olmuşuz; bu yüzden de namazımızda, niyâzımızda bize, ancak Mecnûn imam olur (Darağacı minberinin hatibinden maksad, Tanrı'ya olan aşkı yüzünden darağacında asılarak öldürülen Hallâc-ı Mansûr'dur. Mecnûn da Leylâ'ya olan aşkı yüzünden kendinden geçmiştir. Her ikisi arasında benzerlik vardır. Mansûr'a cemâat olanlara ancak Mecnûn gibi biri imam olabilir).

6. Kıyâmet koparan o selvi gibi salınan sevgilimiz, kendini naza çektikçe biz de günden güne âhımızı çekip uzatırız.

7. Biz, Şems'in Celâl'nin nûruyla (güneşin ululuğunun ışığıyla) her yana Galib'iz (üstümüz); gerçekten de Husâm'ımız (keskin kılıcımız), güneş kılıcıdır (Şair, Şems ile Şems-i Tebrizi'yi; Celâl ile Mevlana'ya; Galib sözüyle kendini; Hüsam ile de Mevlana'nın kendine arkadaş ve halife edindiği Çelebi Hüsameddin'i kastediyor. Beyit pek ustalıkla söylenmiştir)

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

1. Dâima fikr-i dehân-ı dil-rubâdır pîşemiz
Mâ'nî-i nâ-gufteye dil-dâdedir endîşemiz

2. Vasf-ı zülf ü turra-i âteş-ruhândır pîşemiz
Mâ'nî-i pîçîdeye pîçîdedir endîşemiz

3. Evc-pervâz-ı himem şîr-i semender-tıynetiz
Nahl-zâr-ı unsur-ı âteştir ancak bîşemiz

4. Sedd-i râh-ı matlab olmazdı bu çerh-i Bîsutûn
Dökmeseydi âh-ı Ferhâd âb-rûy-ı tîşemiz

5. Başka âlemdir humâr-ı ayş-ı sâfî-meşrebân
Olamaz mînâ-yı gerdûn tenk-dildir şîşemiz

6. Hâme-veş perverdeyiz Gâlib zemîn-i şi'rde
Mısra-ı pîçîdedir gûyâ ki bîh u bîşemiz

1. İşimiz, gücümüz daima gönül kapan sevgilinin ağzını düşünmek. Merak ve düşüncemiz de, söylenmemiş manalara gönül vermektedir.

2. Adetimiz sevgilinin uzun saçlarını ve ateş gibi kırmızı yanaklıların alnına dökülen kâkülleri anlatıp durmak; düşüncemiz de karışık, zor manalara karışmak, dalıp gitmektir. (Sanatkâr karışık, anlaşılması zor ve ince manalara, bağlı oduğunu söylemekle şiiri hakkındaki görüşünü anlatıyor).

3. Gayret ve çalışmaların üstünde uçan semender yaradılışlı arslanız; işimiz, alışkanlığımız ateş unsurunun hurmalığıdır; orada yaşamaya alışmışız. (Semender, ateşte yaşayan mitolojik bir hayvan. Şair, semender yaradılışlı olduğu için ateş unsurunun hurmalığında bulunduğunu söylüyor. Unsur, maddî alemi meydana getiren dört nesneden yani toprak, hava, su ve ateş'ten herbirine verilen addır).

4. Eğer Ferhad'ın âhı, inlemesi; baltamızın yüzsuyunu dökmeseydi, Bu Bîsutûn feleği, dilediğimizin yoluna bir sed gibi dikilmezdi. (Beyitte Ferhad ve Şîrîn hikâyesine telmih vardır. Şîrîn'e âşık olan Ferhad'a Bîsutûn dağını delip su getirirse sevgilisine kavuşacağı söylenir. O, bu işe giriştiği sırada kasden Şîrîn'in öldüğü haberi ulaşınca ah ederek baltayı başına vurur ve ölür. Bîsutûn'un lügat manası sütunsuz yani direksiz demek olduğunu da göz önünde bulunduran şair; aslında Bîsutûn denilen bu direksiz, temelsiz gök kubbe yani sonu olmayan bu dünya ve talihimizi kastediyor. Ferhad'ın inlemesi isteklerimizin yoluna bir sed gibi gösterildiği için ayrıca beyitte hüsn-i ta'lil sanatı yapılmıştır).

5. Sâf ve temiz yaradılışlı kişilerin yiyip içmesinin sarhoşluğu başka bir âlemdir. Bu gök kubbe şişesi bizim şişemiz olamaz; çünkü o dardır.

6. Ey Galib! şiir sahasında kalem gibi büyütülüp, yetiştirilmişiz; karışık, müşkül mısralar sanırsın ki bizim kaynağımız, esasımızdır. (İkinci beyitte olduğu gibi burada da şair kendi şiir görüşünü anlatıyor. Kalem gibi yetişmekten maksat ise şudur: kamış kalemler kökünden koparıldığı haliyle ham olduğu için yazı yazmaya elverişli değildir. Bu ham kalemler altı ay kadar hayvan gübresi içine konarak orada pişip sertleşmesi için beklenirdi. Şair kendini kaleme benzeterek onun gibi zamanla şiirde olgunlaştığını söylüyor).

Mef'ûlü Mefâ'îlü Mefâ'îlü Fe'ûlün

1. **Dîvâne-i sahra-rev-i pür-cûş u hurûşuz**
Minnet o Hüdâvende ki bî-minnet-i hûşuz

2. **Gerçi Cem-i hüsne dilimiz hüdhüd-î peygâm**
Mecnûn gibi lâne be-ser hâne be-dûşuz

3. **Ol çeşm-i siyeh-mest harâb etti dili hayf**
Meyhâne-i takvâda dahı bâde-furûşuz

4. **Şahenşeh-i iklîm-i gam-ı dîv-i siyâhız**
Şûriş-fiken-i ma'reke-i saff-ı şurûşuz

5. **Gülgûne-i ruhsâr-ı hevestir dil-i pür-hûn**
Oldukça kebâb âteş-i hicrâna hamûşuz

6. **Hâr-âver olan gülden alıp feyz çü zenbûr**
Bigâneye nîşiz velî humhâneye nûşuz

7. **Devr-i dehen etmezse nola nutkumuz Es'ad**
Biz sâkin-i uzletkede-i kûşe-i gûşuz

1. Büyük bir coşkunluk ve sevinçle kırlarda dolaşan bir divaneyiz. O Tanrıya şükürler olsun ki akla minnetimiz yoktur. (Sûfiler indinde ilâhî hakikatlara, akıldan ziyade keşif yani rûha doğuş ve hissile ulaşıldığından dolayı, burada akla minnet edilmediği bildiriliyor).

2. Gönlümüz güzellik Cem'ine haber götüren bir çavuşkuşu ise de Mecnûn gibi yuvası başında, evi omuzunda yani yersiz-yurtsuz bir kişiyiz. (Cem, İran mitolojik tarihinde bir padişahın adıdır. Ülkeler almış, refâh ve bolluk içinde yaşamıştır. Çavuşkuşu, Sebe ülkesi kraliçesi Belkıs ile Süleyman Peygamber arasında haber getirip götüren kuştur. Kur'an'ın Neml sûresinde adı sık sık geçmektedir. İkinci mısrada geçen Mecnûn ise malûm hikâye kahramanı Mecnûn'dur. Sevgilisi Leylâ'ya olan aşkından dolayı sahralara düşmüş kurtla kuşla dost olmuş, kuşlar başında yuva yapmış yersiz - yurtsuz bir kişiydi. Beyitte saltanat ve yüce makamı temsil eden Cem'in yerine; Tanrı aşkını temsil eden Mecnûn'un yerinin tercih edildiği anlatılıyor. Ayrıca, burada Cem efsanesine, Leylâ ile Mecnûn hikâyesine ve Süleyman Peygamber ile Belkıs kıssasına da telmih vardır).

3. Ne yazık! O çok sarhoş göz gönlü harap etti; takvâ meyhanesinde bile şarap satmadayız. (Takvâ, Tanrıdan korkma, dinin yasaklarından kaçınma. Burada meyhane, feyz ve neş'e şarabının sunulduğu tekke yerindedir. Bâde-furûş ta ilâhî neş'eyi satan, veren kişi anlamınadır. Birinci mısra menfi bir mana taşıyor gibi görünüyorsa da hakikatte öyle değildir. Şair gözün, yani bakışın ilâhî hakikatları kabûle hazır olan gönlü değiştirdiğini ve kendisinin ilâhi neş'eyi sunan bir kişi haline geldiğini söylüyor).

4. Biz, siyah, kötü devin gam ikliminde şahlar şahıyız; melekler safının bulunduğu savaş meydanındaki kargaşayız.

5. Kanla dolu olan gönül, heves yanağının düzgünüdür; ayrılık ateşine kebab olduğumuzda artık sesimiz çıkmaz. (Gülgûne, eskiden kadınların yüzlerine sürdükleri düzgündür. Şair neticeye ulaşan kişinin sükûna erişine işaret ediyor).

6. Dalından diken çıkaran gülden arı gibi feyz alıp yabancıya iğne oluruz, fakat meyhaneye içkiyiz.

7. Ey Es'ad! Sözümüz eğer dudak hakkında değilse bunda şaşılacak ne var? Biz işitme, dinleme köşesinde kendi yalnızlığı içine çekilmiş oturan, yaşayan kişilerdeniz. (Es'ad, Şeyh Galib'e şair Hoca Neş'et tarafından verilen mahlastır. O, 1199/1784-5'ten sonra bunun yerine Galib mahlasını kullanmaya başlamıştır. Ayrıca devr-i dehen terkibini göz önünde bulundurarak mısraı, «Ey Es'ad! Sözümüz eğer ağızlarda dolaşıp durmazsa» şeklinde anlamak gerekmektedir).

Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'îlü Fâ'ilün

1. **Bir âşıkız ki rûy-i dil-ârâya hasretiz**
Bir jâleyiz ki gonçe-i râ'nâya hasretiz

2. **Tûr-ı niyâza vardığımız olmadı müfîd**
Hem çün Kelîm berk-i tecellâya hasretiz

3. **Mihr-i cihân çeşmimize zerre-sân değil**
Pervâneyiz ki şem'-i şeb-ârâya hasretiz

4. **Çâk etmişiz ne fâide cism-i nizârımız**
Bir şâneyiz ki zülf-i semen-sâya hasretiz

5. **Vardır dehân-ı dilbere şâyân bir sözüm**
Nâm-ı vefâyız âh-ı müsemmâya hasretiz

6. **Gâlib düşer mi ol mehe kim eylemez nigâh**
Biz pertev-i cemâline çün sâye hasretiz

7. **Cümle cenâb-ı pertev içindir bu nükteler**
Ol zâta ol suhanver-i yektâya hasretiz

1. Biz öyle bir âşıkız ki sevgilinin gönül okşayan yüzüne ve öyle bir çiğ tanesiyiz ki güzel goncaya hasretiz. (İkinci mısrada âşık, bir çiğ tanesi gibi düşünülüyor).

2. Yalvarma Tûr dağına varmamız faydalı olmadı, Hz. Mûsâ gibi tecellî -görünme- şimşeğine hasretiz. (Tûr ile Tûr-i Sinâ denen dağı kastediliyor Hz. Mûsâ, Tanrının kendisine görünmesini dileyince O da «sen beni göremezsin; Tur dağına bak; dayanabilir yerinde kalırsa görürsün» dediği Kur'an'ın A'râf sûresinin 142. ayetinde bildirilmektedir. Hz. Mûsâ Tûr dağında yalvarmasına rağmen Tanrıyı görememiştir. Burada da Şâir, sevgilinin görünmesini arzu ediyor. Kelim, Tanrıyla konuşması yüzünden Hz. Mûsâ'ya verilen unvandır).

3. Cihan güneşinin gözümüzde zerrece hükmü yoktur; biz bir pervaneyiz ki geceyi süsleyip aydınlatan muma hasretiz. (Güneş ile zerre, iki kutup birbiriyle karşılaştırılıyor ve istignâ, tok gözlülük ve kanâata önem veriliyor. Pervane telâkki edilen âşıka bir mum kâfidir deniliyor).

4. Bu zayıf varlığımızı, vücûdumuzu yarmışız, parçalamışız; ama ne faide! o yâsamen kokulu saça hasret kalmış bir tarağız.

5. Benim o gönül çalan sevgilimin ağzını anlatan, ona uygun düşen bir sözüm var: -O da şudur- bizim adımız vefâdır yani sözümüzde dururuz, ismi olan bir âha hasretiz.

6. Ey Galib! Yüzünün aydınlığına gölge gibi hasret olduğumuz o ay yüzlü sevgilinin bize bakmaması olur mu?

7. Bütün bu ince manalı sözler, o ışık büyüğü içindir; biz o zâta ve o eşsiz şaire hasretiz. (Cenâb-ı pertev yani ışık büyüğünden maksad Mevlânâ'nın mürşidi Şems-i Tebrizi'dir. Şems güneş demektir. Eşsiz şair de Mevlânâ'dır).

Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün

1. Gül âteş gülbün âteş gülşen âteş cûybâr âteş
Semender-tıynetân-ı aşka bestir lâlezâr âteş

2. Nesîm âteş çıkardı gonce-i çeşm-i ümîdimden
Bıraktı gülşen-i âmâlime berk-ı behâr âteş

3. Hayâl-i hasret-i hâlinle âh ettikçe uşşâkın
Şeb-i firkatte her dem ahterân eyler nisâr âteş

4. Bana dûzahıtan ey meh dem urur gülzârlar sensiz
Dıraht âteş nihâl âteş gül âteş berk ü bâr âteş

5. Çerâğ-ı bezm-i hecri olduğum yapmış yakıştırmış
Gönül pervânesine vuslat âteş intizâr âteş

6. Beyân-ı sûziş eyler herkes isti'dâd-ı fıtrattan
Eder ber-ceste âşık mısra'-ı rengîn-çenâr âteş

7. Meğer kilk-i sebük-cevlânın olmuş germ-rev Gâlib
Zemîn âteş zamân âteş bütün nakş u nigâr âteş

1. Gül ateş, gül fidanı ateş, gül bahçesi ateş, ırmak ateş; aşkın Semender yaratılışındaki kişilerine lâle bahçesi olarak ateş, yeter (Mitolojiye göre Semender ateşte yaşayan fare büyüklüğündeki bir hayvanın adı).

2. Sabah yeli umut gözümün goncasından ateş çıkardı; umutlarımın gül bahçesine bahar şimşeği ateş saldı.

3. Âşıkların senin benini düşünüp hasretle âh ettikçe, ayrılık gecesinde yıldızlar, onlara her nefeste ateş saçar.

4. Ey Ay yüzlüm! Gül bahçeleri, bana sensiz oldukça her nefeste cehennemden dem vurur Ağaç ateş, fidan ateş, gül ateş, yaprak ateş, meyve ateş.

5. Ayrılık meclisinin mumu olduğum sevgili, herşeyi yapmış yakıştırmış; gönül pervânesine buluşmak da ateş, bekleyiş de ateş.

6. Herkes, yaratılışındaki istidattan yani kaza ve kaderden yanarak yakılarak hâlini anlatır; âşık da en güzel ve eşsiz bir mısra ile ateşten renkli bir çınar ortaya koyar.

7. Ey Galib! Sanırım ki tez dönüp dolaşan kalemin, ateş gibi koşup gitmeye koyulmuş; çünkü yer ateş, zaman ateş, bütün süsler, nakışlar ateş kesilmiş.

Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün

1. Nigeh-duzdîde ol meh tâze tarh-ı nâza yol bulmuş
Aceb târâc-ı mülk-i akla gamze tâze yol bulmuş

2. Görüp nâz u niyâzın dil-güşâsın perdeden nâyın
Bu râh-ı râsttan uşşak-ı sûz u sâza yol bulmuş

3. Harâbî-i dilim fehm eyleyip seylâb-ı eşkımden
Nice ma'nî-i bîgâne harîm-i râza yol bulmuş

4. Kelâm-ı sust-ı âşık neste besteyken o bî-rahma
Gurîz-gâh-ı sitemden nâleye âğâza yol bulmuş

5. Edip nazm-ı bülendin silm-i ma'nî-i hanîf Es'ad
Mesîh-i kilk-i pâki târem-i i'câza yol bulmuş

1. Bakışı çalan o ay gibi parlak güzel naz yapmak için yeni bir yol bulmuş; şaşılacak şudur ki o hışımlı süzgün yan bakış, akıl mülkünü yağmalamak için yeni bir yol bulmuş.

2. Neyin, perdelerden -seslerden- gönül açan, kalbe ferahlık veren naz ve yalvarışlarını görüp bu doğru yoldan -bu râst usûlüyle- yanıp yakılan, tutuşan âşıklara yol bulmuş. (Beyit, musikî terimleriyle meydana getirilmiştir. Dil-güşa bir makamın adı; perde, bir müzik parçasını teşkil eden seslerden herbiri; ney, bilinen müzik aleti; râh, yol ve usûl; râst, bir makam; sâz da çalgı demektir. Şair, sevgilinin, neyin çıkardığı nazlı ve yalvarıcı seslerini duyup ona benzer yolla, usûl ile âşıkları kendine çektiğini söylüyor).

3. Gözyaşlarımın selinden gönlümün perişanlığını anlayıp, nice yabancı manalar sırrın en gizli yerine yol bulmuş.

4. Aşıkın zayıf sözü, o merhametsiz -sevgiliye- karşı şöyle böyleyken sitem kaçış yerinden feryada başlamaya yol bulmuş. (Guriz-gâh, kasidelerde övme kısmına geçmeyi temin eden beyittir. Bu guriz-gâh'tan sonra övülecek kimsenin medhine geçilir. Halbuki burada ters bir şey söylüyor; nâleye, feryada başlıyor. Elbette zulüm ve eziyet gören âşıkın feryad etmesi tabiidir. Şair medhe geçerken âşık da feryada geçmektedir.)

5. Es'ad, yüce şiirlerini İslâm dinine sımsıkı bağlı mana ile kaynaştırmış ve tertemiz kaleminin Îsâ'sı güzel söz söyleme göğüne yol bulmuş. (Es'ad, Galib'in ilk kullandığı mahlas, Mesih de Îsâ Peygamber'e Kur'ân'da verilen lâkâptır. Îsâ öldürülmemiş Tanrı tarafından göğe çekilmiştir. Burada gök ile anılmasının sebebi budur. Ayrıca onun söz ile anılışı da daha doğduğu sırada söz söylemeye başlamasından ileri gelmektedir.

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

1. Baht-ı tîrem kim çerağ-ı Tur'a eyler i'tirâz
Şem'-i endişem şeb-i deycûra eyler i'tirâz

2. İltifât etsin mi câm-ı ayşa derya-nûş-ı aşk
Bunda bir pervâne bahr-ı nûra eyler i'tirâz

3. Bir küniştin gönlüm olmuştur esîr-i küfrü kim
Her büt-i Hak-gûyu bir Mansûr'a eyler i'tirâz

4. Sunma dest-i merhamet bîhûde ey sîmîn-beden
Zahm-ı sînem merhem-i kâfûra eyler i'tirâz

5. Olmuşum hayrân-ı evzâı nigâh-ı lûtfunun
Geh bana geh gamze-i mağrûra eyler i'tirâz

6. Sen heman Gâlib hamûş ol da'vî i'câzdan
Bu gazel çok şâir-i meşhura eyler i'tirâz

1. Kara bahtım Tûr dağının ışığına; düşünce mumum da karanlık geceye itiraz eder (Hz. Musa Tanrı'yı görmeyi dileyince Tûr dağı veya Tûr-ı Sînâ denen dağa bakması emredilmiş, o da oraya bakınca Tanrı'nın mumunun tecellisi yüzünden parçalanmış olan dağda hiçbir şey görememiş. Şair, buna işaret ediyor. Beyitte birbiriyle tezatlı kelimeler sanatlı bir şekilde kullanılarak, talihsizliğinden dolayı şairin, Tûr'un mumuna, ışığına bile ihtiyacı olmadığı ona bile itirazda bulunduğu görülüyor; kanâat ve nazlanmaya önem veriliyor).

2. Aşk denizini içen kişi içki kadehine neye iltifat etsin; bu noktada, bu hususta bir pervane bile nûr denizine itiraz eder.

3. Gönlüm, ateşi takdis edenlerin mabedinde küfrün esiri oldu; burada her doğru söyleyen put «güzel» bir Mansûr'a itiraz etmektedir. (Beyitte âdeta doğruyu söyleyen güzellerin «ben Tanrıyım» diyen Mansûr'dan üstün tutulduğu görülüyor. İkinci mısradaki «but-i Hak-gû», Tanrı deyen manasına da alınabilir ve bu durumda mısra, «Tanrı deyen o tapılası her güzel, Mansûr'a itiraz eder» anlamını verir. Küfr, gerçeği kabul etmemek anlamınadır).

4. Ey gümüş bedenli sevgili! Boş yere merhamet elini sunma, uzatma; gönlümün yarası kâfûr merhemine bile itiraz eder. (Kâfûr ağacından elde edilen ve ilâç olarak da kullanılan beyaz ve yarı şeffaf bir madde. Gümüş ile kâfûr pek ustalıkla kullanılmıştır. İkisi de beyaz renklidir. Şair, kâfûr'a ihtiyacım yok derken ey gümüş bedenli sevgili sana ihtiyacım yok demek istiyor ve istignâ gösteriyor).

5. Ben, o sevgilinin bakışının lütfundan -bir lütûf gibi olan bakışından- meydana gelen durumun, halin hayranı olmuşum. Bu hayranlık, bazen bana bazen de o mağrur ve hışımlı süzgün bakışa itiraz eder.

6. Ey Galib! Sen mucize sayılacak kadar düzgün ve güzel söz söyleme davasında artık sesini çıkarma; zira senin bu gazelin bir çok meşhur şaire itirazda bulunacak; onların şiirlerini geride bırakacak derecede güzeldir.

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

1. **Devr-i Mevlâna'da gâyet hâlet-efzâdır semâ'**
Aftâbın kursuna teb-lerze-fermâdır semâ'

1. **Bir kademde hûyu hâya hâyı hûya vasl eder**
Sırr-ı devr-i çerhden elbette bâlâdır semâ'

3. **Şu'le-i şem'-i tecellî lâ-taayyün şa'şaa**
Sâlik-i sâkin-nûmâ bir tavr-ı zîbâder semâ'

4. **On sekiz bin âlemi ser-geşte etmiş cilvesi**
Devr-i Âdem'den beri manzûr-ı ma'nâdır semâ,

5. **Cümleten eşyâ nidâ-yı kün'den olmuş âşikâr**
Gûş-ı hûşu nâya ver kim sırr-ı ihyâdır semâ

1. Mevlânâ devrinde semâ'ın ayrı bir ruhî hâli; heyecanı arttıran ve insanı cezbeye getiren bir durumu vardır. Semâ, güneş küresine sıtma titremesidir. (Devr-i Mevlânâ, Mevlânâ'nın devri yani zamanı mânâsına geldiği gibi, Mevlânâ'nın dönüşü, semâ'ı mânâsını da vermektedir. Mısra'ı bu iki anlama gelecek şekilde anlamak mümkündür. Mevlânâ'nın zamanında semâ'âyini bugünkü şekliyle mevcut değildi. O, heyecâna ve vecd hâline geldiği zaman değişik zamanlarda ve mekanlarda semâ'etmekteydi. «Mevlevî mukâbelesi» de dediğimiz semâ', bugünkü durumunu XV. yy'da kazanmıştır).

2. Bir adımda hûyu hâya hâyı hûya bağlar; semâ' elbette dünyanın dönüşündeki sırdan daha yüksektir. (Hây ve hûy gürültü, heyecan ve neş'e anlamlarına gelmektedir).

3. Tecellî, yani görünme mumunun ışığı, bilinmesi zor bir parlaklık ve parıltı; sâkin görünüşlü, hareketsiz bir sâlik, yani derviş... İşte bütün bunları aksettiren semâ'ın böyle güzel bir hâli, edâsı vardır. (Mevlevî inancına göre semâ', maddî mânevî bütün feyizleri kendinde toplar. Semâ esnâsında derviş, ney ve kudüm adlı mûsikî âletlerinin seslerinden tanrının zikrini duyar. Onun varlığına bürünerek kâinâtın yaratılış sırrına erer, yâni Tanrının tecellîsini, kâinatta görünüşünü idrak eder. Sâkin görünüşlü sâlik, henüz semâ'a başlamamış olan dervişe işarettir).

4. «Semâ'ın» cilvesi, yani tavrı, görünüşü onsekiz bin âlemin başını döndürmüştür. Âdem devrinden beri semâ'ın mânâsı herkesin dikkatini çekmiş ve herkes tarafından düşünülmüştür. (İslâm filofozlarına göre, yaratıcı kudret - Tanrı - önce aktif olarak zuhûr etmiş, görünmüş akl-ı küll denen bu faaliyet, nefs-i küll denen pasif bir sıfat meydana getirmiş; bu iki sıfattan da dokuz kat gök hâsıl olmuştur. Daha sonra hava, ateş, su ve toprak denen dört unsur ve bunun göklerle birleşmesinden de mâden, bitki ve hayvan denen üç çocuk meydana gelmiştir. Bunların hepsi onsekiz eder. Her biri, meydana gelişteki çokluk itibariyle ve Araplarca son sayı olan bin ile ifade edilmiş ve onsekiz bin âlem sözü meydana çıkmıştır).

5. Âlemdeki her şey Kün! yâni Ol! nidâsiyle yaratılmış, meydana çıkmıştır. Akıl kulağını ney'e ver de bak! Semâ'da diriltme, canlandırma, hareket sırrı vardır. (Kün!, Arapça Ol! demektir. Kur'ân'ın Yâsin sûresinin 82. âyetinde Allah bir şeyin olmasını dilerse «Ol» emrini verir vermez o şeyin olduğu bildirilmektedir. Kâinat da bu «Ol» emri ile yaratılmıştır. Mevlevilere göre

6. Neşr-i ebdân haşr-ı ervâhın olur enmûzeci
Neş'e-i halk-ı cedîde nefh-i uhrâdır semâ'

7. Sâha-i mir'ât-ı kalb-i sâfdır cevlângehi
Gevher-i galtân-nı bahr-i aşk-ı Monla'dır semâ'

8. Bundan a'lâ cem'-i cem'in var nu Gâlib rütbesi
Evliyâ vü ehl-i inkâra temâşâdır semâ'

semâ esnâsındaki dönüşler göklerin hareketlerini, dervişler de seyyâreleri temsil etmektedir. Otururken ölmüş sayılan dervişin semâ'a kalkışı dirilme gibi düşünülmüştür. Semâ, âdetâ ölümden sonra dirilmeye benzer. Şâir bu tasavvufî inançları anlatıyor).

6. Semâ, bedenlerin ve ruhların dirilip biraraya toplanmasını -temsil eden- gösteren bir örnek, bir misaldir. O yeni bir yaradılışın meydana gelişi için başka bir çeşit borunun üfürülmesi hükmündedir. (Bir evvelki beytin açıklamasına bakınız. Burada ise semâ', kıyâmette insanların tekrar dirilmesi şeklinde düşünülmüştür. Kıyametteki bu diriliş İsrâfîl peygamberin çalacağı, üfüreceği bir boru ile gerçekleşecektir).

7. Semâ'ın yapıldığı, yâni sâliklerin -dervişlerin- semâ' yaptıkları yer, temiz kalp aynasının yeri gibidir. Semâ', Mevlânâ'nın aşk denizinde dönüp dolaşan bir cevherdir.

8. Ey Galib! cem'-i cem'in bundan daha yüksek bir rütbesi, derecesi var mı? Semâ', velileri ve inkârcıları görüp seyretme ve onları anlamadır. (Tasavvufî birer terim olarak cem', toplama, Hakk'a ait olan, her şeyi Allah ile kâim görmedir. Cem'-i cem' ise tamâmen kendinden geçmek; Allah'tan başka bir şey görmemek ve vecd hâli demektir).

Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'îlü Fâ'ilün

1. Dûzah bahâr-ı hüsnüne bir gülsitân senin
Kulzüm şirâr-ı aşkına bir katre kan senin

2. Bir gevherim var eşk midir dil midir desem
Peydâ benimdir ol dür-i yektâ nihân senin

3. Âteş içinde sebze bitirmiş harîrden
Bağ-ı ruhunda kimdir aceb bağbân senin

4. Bir mihribân gûş ederiz âdı mihr ü dâd
Gelmez mi subh-ı sînene ol mîhmân senin

5. Cânân mısın belâ mısın âşûb-ı cân mısın
Ey bî-amân gayrı elinden amân senin

6. Gâlib dürûğ imiş tutatım va'di ol bütün
Îmân getir ki dînine sığmaz yalan senin

1. Ey sevgili cehennem senin güzellik baharına bir gül bahçesidir. Uçsuz bucaksız deniz aşk kıvılcımına bir katre kan gibidir.

2. Bir incim var; göz yaşı mı desem, gönül mü desem. O eşsiz inci, görünürde benim ama, gizlice senin.

3. Yanağının bahçesindeki bahçıvan acabâ kim? Ateş içinde ipekten yeşillik bitirmiş. (Ateş içinde sebzeden maksad, sevgilinin yüzündeki tüylerdir; şair, bu ayva tüylerini ipeğe benzetiyor).

4. Bir merhametli kişi duyarız; adı acımak, insâf etmekmiş. O, senin sabah gibi aydın gönlüne konuk olarak hiç gelmez mi?

5. Sevgili misin belâ mısın, can kavgası mı? Ey aman bilmez, artık senin elinden aman.

6. Galib, tutalım ki o put gibi tapılsa güzelin va'di yalanmış; sen gene de inan, iman getir; çünkü senin dinine yalan sığmaz.

Müstef'ilâtün Müstef'ilâtün

1. **Gencînen olsam vîrân edersin**
   Âyînen olsam hayrân edersin

2. **Tîr-i nigehten dâğ-ı derûna**
   Baksan ne işler seyrân edersin

3. **Sâkıy kerâmet sende ya bende**
   Bahrı habâba mihmân edersin

4. **Nezzâre-i germ ettikçe ey çeşm**
   Âteşle âbı yeksân edersin

5. **Ey huşk zâhid dem urma meyden**
   Dest-i duâyı mercân edersin

6. **Zâhid o meh-veş bir nûrdur kim**
   Büttür demezsin îmân edersin

7. **Mâ-dâm uçarsın gözlerde ammâ**
   Rûyun perî-veş pinhân edersin

8. **Tabl-i tehîden kemdir suhanlar**
   Bîhûde Gâlib efgân edersin

9. **Atvâr-ı çerha uy Mevlevî ol**
   Seyrân edersin devrân edersin

1. Ey sevgili! Hazinen olsam, harâb eder tüketirsin; aynan olsam hayran edersin.

2. Ok gibi tesirli olan bakışınla içimdeki yaralara baksan neler, ne hazin şeyler görürsün.

3. Ey şarap sunan güzel! Denizi hava kabarcığına misafir ediyorsun. Acaba bu keramet sende mi, bende mi? (Şair, denizle şarabı; hava kabarcığı ile kendini kasdediyor. Beyte tasavvufî bir mânâ vermek de mümkündür: Sâkî yani şarap veya içki sunan kişiden maksad, feyiz ve gerçek bilgi veren mürşiddir. Şarap da feyz ve gerçek bilgidir. Galib, zımmen feyz ve neş'eye lâyık görüldüğünü anlatmak istiyor).

4. Ey göz! Hareretle istekle baktıkça ateşle suyu bir eder, birleştirirsin. (Şair, ayrılık ateşiyle göz yaşı dökerken gözleri kızarıyor. Bu kızarma ile ateş rengi meydana geliyor ve dolayısıyla ateşle su birleşmiş oluyor).

5. Ey kuru yani kaba sofu! Şaraptan dem vurma. Yoksa dua için kalkan eli mercan haline getirirsin. (Mercan, kırmızı renktedir. Ele bu sıfatın verilmesi bundan dolayıdır. Burada elin mercan gibi olmasıyla, elin kana bulanması kasdediliyor. Yani şair, şarap aleyhinde konuşanlara karşı duaya açılan elimizden kötü bir iş çıkar; elimiz kana bulanır demek istiyor).

6. Ey kaba sofu! O, aya benzeyen güzel öyle bir nurdur ki ona puttur demez iman edersin. (Klâsik edebiyatımızda put, tapılacak kadar güzel telâkki edilen sevgili yerinde kullanılmıştır. Tasavvufta ise sevgiliden başka ayrıca güzel, arzu edilen, Tanrı mazharı, Tanrı aşkı ve birlik anlamlarına gelmektedir).

7. Ey sevgili! Daima gözler önünde uçar durursun ama yüzünü peri gibi gizlersin.

8. Sözler, boş davulun gürültüsünden daha değersiz. Ey Galib! Sen boş yere feryad ediyorsun.

9. En iyisi, gökyüzünün tavrına, ahengine uy da Mevlevî ol, böylece hem gezer dolaşırsın hem de döner durursun. (Beyit, Mevlevî sema'ından alınan ilhamla yazılmıştır. Mevlevî ayininde dervişler adeta gökyüzündeki yıldızların hareketine uyarak semâ'hânede yani semâ' yapılan yerde dolaşır ve dönerler).

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

1. Bağlanıp zülfünde bozdum ahdı da peymânı da
Çeşmini gördüm unuttum derdi de dermânı da

2. Ey hoş ol mest-i mahabbet kim humâr-ı aşktan
Bir kadeh meyle değişmiş küfrü de imânı da

3. Merd-i bî-kayda belâ-keşliktedir ârâm-ı dil
Yoksa çoktan terkederdim cânı da cânânı da

4. Bende-i pîr-i harâbâtım ki yoktur sıkleti
Zâhid-i zerrâkın olsun ilmi de irfânı da

5. Âteş-i can-sûz-ı dil fikr-i dehân-ı dil-rübâ
Âşıkın ma'lûmudur peydâsı da pinhânı da

6. Çünki derd ehline hep bîgânelerdir çâre ne
Sen dahı yâd etme Gâlib sabrı da sâmânı da

1. Ey sevgili! Uzun saçlarının (aşkına) bağlandım da bu yüzden sevgiliyle gönül vermemek hususundaki andımı da bozdum; yeminimi de. Gözünü görünce derdi de unuttum dermanı da. (İkinci mısraı, «gözünü görünce aşkın bir derd ve âşık olunmanın da derman olduğunu anladım» tarzında anlamak da mümkündür).

2. Ne hoştur o aşk sarhoşu ki bu aşk mahmurluğu ile küfrü de, imanı da bir kadeh şaraba değişmiştir. (Burada bahsedilen aşk, Tanrı'ya karşı duyulan ilâhî, manevî bir sevgidir. Sûfî bir kişi, mecâzî anlamıyla feyiz, bilgi, bereket, sevgi ve neş'e telâkki edilen şarabı içerek varlığından geçer; bu dünyada görünen her şeyin Tanrı'nın sıfatlarından ibaret olduğunu anlar ve bu görüşe, bu idrâke varmakla Tanrı'nın sıfatlarını yani onların gizlı olduğunu sanmayı bırakır, gizli olmadığın görür, anlar ve küfürden yani gerçeği örtmekden inkârdan kurtularak îmâna ulaşır. Şair, kelimeleri, tasavvufî mânâlarını göz önünde bulundurarak kullanıyor).

3. Bir yere bağı, bağlantısı olmayan kişinin gönül rahatlığı, belâ çekmektedir. Böyle olmasaydı çoktan canı da cananı da terk ederdim.

4. Ben insana ağırlık (gönül sıkıntısı) vermeyen meyhane pîrinin kuluyum. Gösterişçi, mürâî kaba sofunun ilmi de irfanı da kendisinin olsun. (Harâbât, tasavvufta ilâhî bilgi, feyzin ve sevginin öğrenildiği ve sunulduğu yer yani tekke; pîr de mürşid ve şeyh anlamındadır. Buna göre, pîr-i harâbât, feyz denen şarabı sunan kâmil mürşid yerinde kullanılmıştır. Şair, hakikat bilgisinin kitapla bilhassa iki yüzlü kişilerin bilgisiyle elde edilemeyeceğini söylemek istiyor).

5. Kalbimde can yakan ateşle; gönül çalan sevgilinin ağzını düşünmek âşikâr da gizli de olsa âşıkın malûmudur. (Şair, leff ü neşir sanatı yaparak can yakan ateşe karşılık peydâ, ağıza karşılık da pinhan kelimelerini kullanıyor. Ateşin görüldüğü yani meydanda olduğu, dudağın da, edebiyatta görülemeyecek kadar küçük olduğu inancından hareketle pinhan yani gizli bulunduğu ifade ediliyor. Bu beyti şöyle anlamak da mümkündür: Gönül çalan sevgilinin ağzını düşünmek gönülün canını yakan bir ateştir. Kısaca Tanrı aşıkının gözünde âşikâr veya gizli diye bir şey yoktur. Dudak, küçüklüğü dolayısıyla tasavvuf ıstılahında fenâfillah'tır yani Tanrı'da yok olmaktır. Bu inanca göre Tanrı aşıkının fenâfillah'ı düşünmesi kadar tabii bir şey olamaz deniliyor).

6. Ey Galib! Madem ki derd ehline, dertli kişiye sabır ve rahat yabancıdır, sen de onları hatıra getirme.

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

1. Geçti zahm-ı tîr-i hicrin tâ dil-i nâşâdıma
Merhamet ey gamze-i câdû yetiş imdâdıma

2. Öyle bîhûş eyledin âzâr ile kim tab'ımı
Gelmez oldu bir dahı lûtf-ı kelâmın yâdıma

3. Bî-muhâbâ eylerim ben geşt-i sahrâ'yı cunûn
Rahmet olsun mülk-i aşkı vakf eden ecdâdıma

4. Ol cerâg-ı lâle-i derdim bu gülzâr içre kim
Âşiyândır sîne murg-i dâğ-ı mâder-zâdıma

5. Mekteb-i şerm u edebte olmuşum sâhib-sebak
Öğredirdim dersimi her fende ben üstâdıma

6. Perçemin göster perîşân eyle hâl-i zârımı
Gelmesin lûtf eyle sultânım halel mu'tâdıma

7. Meclis-i ehl-i suhanda yek kalemdir bu gazel
Es'adâ söz var mı hüsn-i tab'u isti'dâdıma

1. Ey sevgili! Ayrılık okunun yarası kederli gönlümün içine kadar işledi; ey büyüleyici süzgün ve hışımlı bakış, merhamet et de imdadıma yetiş.

2. Varlığımı, beni, azar ve incitmeyle öyle bir deli divâne ettin; öyle bir aklımı aldın ki sözünün lütfu -bir lütuf gibi olan sözün- artık hatırıma gelmez oldu.

3. Delilik sahrasında pervasızca, çekinmeden dolaşır dururum; aşk ülkesini kurup, vakf eden ecdâdıma rahmet olsun -Allah onlara şefkat göstersin-.

4. Ben, bu gül bahçesi içinde o derd lâlesi mumuyum ki göğsüm, anadan doğduğum zamandan beri mevcud olan yara kuşuma yuva olmuştur.

5. Utanma ve terbiye mektebinde ders olunmuş, bilgi sahibi olmuşumdur. Ben her fende, her bilgi sahasında üstadıma ders öğretirdim.

6. Ey sevgili! Kâkülünü göster bu ağlamaklı darmadağınık halimi perişan et. Ey sultanım! lûtf et de alışkanlığımda bir boşluk olmasın.

7. Bu gazel söz ehli -şairler- meclisinde yek kalemdir, yani bir kalemde, bir çırpıda söylenmiştir. Ey Es'ad! Şiir söyleme hususunda tabiatımın ve kabiliyetimin güzelliğine söz var mı? -Bu hususta kimse bir şey söyleyebilir mi?-.

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

1. **Serâser dağ cismim sînem âteş âh var dilde**
Bilinmez nidügi bir illet-i cân-gâh var dilde

2. **Cunûn iklîminin yek-tâsı aklın kâr-fermâsı**
Ana sultan-ı aşk ıtlâk olur bir şâh var dilde

3. **Gezip dünyaları gam leşkeri teng etmesin câyın**
Fezâ-yı vüs' derler bir neşîmen-gâh var dilde

4. **Nice güm-geşte olmaz sâlikân-ı deşt-i vahşet kim**
Serâ'y-ı âlem-i gayba çıkar şeh-râh var dilde

5. **Ne var rûz u şebim yek-reng olursa berk-i âhımdan**
Furûgundan güneş bir zerre olmaz mâh var dilde

6. **Dimâğım lezzet almış şerbet-i şehd-i kanâatden**
Nevâl-ı lûtf u câm-ı ayşdan ikrâh var dilde

7. **Vukûfum yok bu rütbe hâhişin hayrânıyım Gâlib**
Gönülden de nihân bir matlab-ı dil-hâh var dilde

1. Vücûdum baştan aşağı yara; göğsüm ateş halinde; gönlümde de âh var. Gönlümde canımı azaltan, üzen ne olduğu bilinmeyen bir hastalık var.

2. Gönülde, delilik ikliminin -ülkesinin bir tanesi- bir benzeri olmayan akıl vericisi bir sultan var ki ona aşk sultanı denmektedir.

3. Ey sevgili! Gam ordusu dünyaları gezip senin yerini daraltmasın; zira, gönülde ucu bucağı olmayan bir genişlik, boşluk denen bir yer var.

4. Korku çölünün yolcuları nasıl kaybolmaz ki; gönülde bilinmezlik âleminin sarayına çıkan açık ve geniş bir yol var.

5. Âhımın şimşeğinden dolayı gündüzle gecem aynı renkte olursa bunda şaşılacak ne var? Benim gönlümde -öyle bir- ay var ki onun ışığı karşısında güneş bir zerre bile olamaz.

6. Dimâğım kanâat balının şerbetinden lezzet almış; gönülde lütuf -iyilik- bağışıyla yeyip içme kadehinden tiksinme var.

7. Ey Galib! fazla bir bilgim yok ama arzuya -isteğe- hayranım; zira, gönülde gönlün, gönülden de gizli olarak istediği bir dileği, meselesi var.

Mefâ'ilün Fe'ilâtün, Mefâ'ilün Fe'ilün

1. **Görünce şu'le-i rûyunda dûd pervâne**
Yanardı nûr-ı gama hem-çü ûd pervâne

2. **Gerektir encümen-i aşka bî-dilân-ı hamûş**
O bezme bülbül-i âteş-sürûd pervâne

3. **Kılıp zebâne-i şem'i piyâle-i sahbâ**
Eder mahabbete bezl-i vücûd pervâne

4. **Harîr-i şu'leye tebdil edüp libâs-ı teni**
Fenâda anladı zevkı hulûd pervâne

5. **Bedîd gerdiş-i germinde halka-i tevbîd**
Çeker sabâha dek ism-i Vedûd pervâne

6. **Bilen uzak dolaşır âteş-i mahabbetten**
Güm etti kendüyi Galib çi sûd pervâne

1. Pervâne, o güzelin yüzünün yalımında, şulesinde duman görünce, gam ateşine öd ağacı gibi yanardı (Dûd ile yanağın üstündeki ayva tüyleri kastedilmiştir. Beyitte sevgili ateşiyle yanan âşık anlatılıyor. Kelimeler sembolik mânâlar taşıyor. Yani pervâne âşıkı, şule de sevgiliyi temsil ediyor).

2. Aşk meclisine, susan âşıklar gerektir; o meclise, pervane, nağmeleri ateş gibi olan bir bülbüldür.

3. Pervâne, mumun dilini şarap kadehi yapar ve vücudunu sevgiliye verir gider (Mumun dilinden maksad, ucundaki yalımıdır).

4. Pervâne ten elbisesini alevin ipeği ile değiştirip ebedilik zevkinin yoklukta olduğunu anladı (Şule ipeğe; ten elbiseye benzetilmiştir).

5. Pervânenin harâretli, çevik dönüşünde, tevhîd (Tanrı'nın birliğini anış, Tanrı'yı zikrediş) halkası görünmededir; o, sabaha kadar Vedûd (merhameti, acıyışı sonsuz Tanrı) adını çeker durur.

6. Bilen kişi sevgi ateşinden uzak dolaşır; ama ey Galib, ne fayda ki pervâne kendini yok etti.

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

1. **Aşk bir şem'-i İlâhîdir benim pervânesi**
   Şevk bir zencîrdîr gönlüm anın kâşânesi

2. **Mahrem-î râz olalı gamzenle oldu hâtırım**
   Aşinânın âşinâ bîgânenin bîgânesi

3. **Zühd-i huşkü bezm-i nûşâ-nûştan farkeylemez**
   Böyledir erbâb-ı hâlin meşreb-î rindânesi

4. **Alem-î âbın sevâd-ı hâki hep pür-feyz olur**
   Çeşme-î hurşîd-i hikmettir hum-ı meyhânesi

5. **Ol nigâh-ı çeşm-i zehr-âlûddan mey-nûş-ı nâz**
   Ben hûmârı nerkis-î şehlâsının mestânesi

6. **El-hazer gâfil bulunmâ hançer-î hâbîdeden**
   Güft ü gûy-ı katldir dâim anın efsânesi

7. **Mahrem-î halvet-serây-ı zevkı ol Gâlib de gör**
   Başkadır rez duhterinin meşreb-i ferzânesi

1. Aşk ilâhî bir mumdur; ben de onun pervanesi; şevk ve neş'e bir zincirdir; gönlüm de onun kâşânesi, konağı.

2. Ey sevgili. Göz ucu ve hışımla bakışınlı sırlara mahrem olalı; hatırım, gönlüm bildiğin bildiği (dostunun dostu), yabancının yabancısı oldu.

3. Kuru zahitliği (ham sofuluğu) içildikçe içilen meclisten ayırdetmez; hâl ehlinin rindçe olan meşrebi böyledir. (Ham sofu ile Tanrıya ulaşmak için manevî yolculuğa çıkan ve bu sırada çeşitli rûhî halleri yaşayan, idrak eden, olgunlaşan rind ve aydın kişi karşılaştırılıyor).

4. İçki meclisinin toprağının karaltısı feyizlerle doludur. O meclisin meyhanesinin küpü, bilgi güneşinin çeşmesidir. (Beyitte kelimeler birer sembolden ibaret olup tasavvûfî manalarıyla düşünülmelidir. İçki meclisi İlâhî feyz yeri olan tekkedir. Toprak kara olmakla birlikte içinde cevherler, feyiz ve bereketler vardır. Küp, İlâhî feyz'e işarettir. Feyiz de manevî neş'e olarak düşünülmelidir).

5. O, zehire bulanmış gözün bakışından naz şarabı içmede; ben ise nergise benzeyen şehlâ gözlerimin mahmurluğu ile sarhoşum. (Nergis çiçeği, göze benzetildiği için şairler, göz ve bakış kelimeleriyle onu beraber kullanırlar. Nergis tek başına kullanıldığı zaman gözün mazmunudur. Yani nergis sözü göz anlamını vermektedir).

6. Sakın uyuyan hançerden gâfil olma; zîrâ onun daima söylediği masal öldürüş dedikodusudur. (Uyuyan hançerden maksad yan bakış yani gözdür).

7. Ey Galib. Sen onun zevk ve halvet-sarayına (yalnızlık yerine, yurduna) mahrem ol da gör; bu üzüm kızının dervişâne meşrebi başka türlüdür. (Üzüm kızı edebiyatta şarap anlamına gelmektedir. Şair, böylece şarabı anarken onun tasavvufdaki ilâhî feyz ve manevî neş'e demek olan manasını kast ediyor. Ferzâne, feylesof, bilgili kişi ve tasavvufta nefsânî bağlardan kurtulmuş derviş anlamına geldiği için meşreb-i ferzâne'yi erkekçe meşreb olarak düşünmek de yerinde olur).

Mütefâ'ilün Fe'ûlün Mütefâ'ilün Fe'ûlün

1. Yine zevrak-ı derûnum kırılıp kenâra düştü
Dayanır mı şişedir bû reh-i senge- sâra düştü

2. O zaman ki bezm-i cânda bölüşüldü kâle-i kâm
Bize hisse-i mahabbet dil-i pâre pâre düştü

3. Gehi zîr-i serde desti geh ayâğı koltuğunda
Düşe kalka haste-i gam der-i lûtf-ı yâra düştü

4. Erişip behâra bülbül yenilendi sohbet-i gül
Yine nevbet-i tahammül dil-i bî-karâra düştü

1. Gene gönlümün gemisi parçalanıp kıyıya düştü. Bu gönül sırçadandır; taşlık bir yola düştü; dayanması kabil mi? (Gönül, sevgi denizinde dolaşırken taşlık bir yer olan ayrılık kıyısına düşüp parçalanan sırçadan bir gemiye benzetiliyor. Kırılıp yani parçalanıp kıyıya düşmesi aşkın ıztırapları yüzündendir. Zevrak, kayık demektir. Eskiden küçük zemzem şişelerine bu ad verilirdi. Bunlar çabuk kırılan camdan yapılırdı. Şair, burada gönlü bu pul şişe denen şişeye benzetiyor.)

2 .Can meclisinde dilek kumaşları bölüşüldüğü zaman sevgi payı olarak bize bu parça parça olmuş bir gönül düştü. (Can meclisinden maksat, Tanrı'nın bütün insanları zerreler halinde meydana getirdiği; onlara akıl ve anlayış verdiği ve ben sizin Rabbiniz değil miyim diye sorduğu an'dır. Kur'an'ın A'râf suresinin 171 - 172. ayetinde geçen Elestü birabbikum «Rabbiniz değil miyim» cümlesindeki Elest sözü edebiyatta «Elest meclisi, ezel meclisi, can meclisi» gibi sözlerle anılır. Ayrıca Zuhrüf suresinin 32. ayetinde insanların kaderlerinin önceden belirlendiği bildirilmektedir. Beyitte bu ayetlere işaret edilmiştir. Yani şaire dilek kumaşı taksim edildiği zaman kısmetine parçalanmış bir gönül düşmüştür.)

3. Gam hastası bazan eli (testisi) başının altında bazan da ayağı (kadehi) koltuğunda olduğu halde düşe - kalka sevgilinin lütûf kapısına gelip yıkıldı. (Beyitte dest el; desti testi; ayağ da hem ayak hem de kadeh manalarına geldiğine göre beyte iki türlü anlam vermek mümkündür. Biz ikinci manaları parantez içinde gösterdik. Bu kelimeleri birinci, yani el ve ayak manalarıyla düşünürsek beyit, gam hastasının ıztırapla kıvranışlarını anlatan bir manâ kazanır. Bu kelimeler, iki anlam taşıdığı için tevriye denen lâfız sanatı yapılmıştır. Eli manasına gelen «desti» kelimesi ayak, koltuk ve baş sözleriyle; testi kelimesi de kadeh demek olan ayağ kelimesiyle alâkalı olduğu için beyitte tenâsüb sanatı vardır. Bu iki sanatın bir arada kullanılışına iyhâm-ı tenâsüb adı verilir).

4. Bülbül bahara erişti ve gül sohbeti yenilendi; fakat tahammül nöbeti, sırası gene kararsız gönüle düştü. (Bahar gelince bülbülün güle kavuştuğu fakat şairin sevgilisinden uzak bulunmak acısına katlandığı anlatılıyor).

5. **Meh-i burc-ı ârızında gönül oldu hâle mâil**
Bana kendi tâliimden bu siyeh sitâre düştü

6. **Süzülüp o çeşm-i âhû dedi zevk-ı vasla Yâ Hû**
Bu değildi neyleyim bu yolun intizâra düştü

7. **Reh-i Mevlevîde Gâlib bu sıfatla kaldı hayran**
Kimi tek-i nâm u şâna kimi i'tibâra düştü

5. Gönül, sevgilinin ayı andıran yanağının burcundaki (yıldız kümesindeki) beni sevdi; ona meyletti; bana kendi tâliimden bu kara yıldız düştü. (Burç yıldızlar kümesidir. Yüz, aya benzetilmiştir. Eski inanca göre, insan doğduğu sırada, yeryüzüne hakim olan yıldızın tesiri altında kalır. Yıldızın kutlu veya kutsuz oluşu insanın bahtına hakim olur. Şair, yanağı burca; beni de bu burcun üstündeki bir yıldıza benzetiyor. Fakat benin siyahlığından dolayı bu yıldıza kara yıldız diyor. Kara yıldız, kara bahta işarettir.

6. Sevgilinin o ceylan gözleri süzülerek kavuşma zevkine Yâ Hû dedi. Ne yapayım? böyle olmamalıydı; beklediğim bu değildi. Artık yolum bekleyişe düştü. «Yolum artık bekleme yoludur». (Yâ Hû, «ey O» yani «ey Tanrı» demek olup her şey bitti. O, yani Tanrı kaldı manasına gelir ve bir şeyin sona erdiğini bildirir. Dervişler gülbang denen dualarını «Hû» diyerek bitirirler. Beyitte, buluşmanın sona erdiği bu sözle bildirilmiştir).

7. Galib, Mevlânâ'nın yolunda bu sıfatla yani Mevlevî olarak hayran kaldı. Halbuki, kimisi adını ve şânını terk etmek kaydına düştü; kimisi de itibar hevesine kapıldı.

Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'îlü Fâ'ilün

1. La'lin olunca gonce-i tarf-ı külâh-ı ney
Bir nev-behâra neş'e verir bûy-ı âh-ı ney

2. Çeşm-i ümîdi nagme-i rengîne kasr edüp
Peyvestedir o leblere medd-i nigâh-ı ney

3. Bâlâ-yı şem'-u şu'le-i âvâza nâz eder
Bir mısra'-ı resâsı ile medd-i âh-ı ney

4. Sedd eyleyîp girîveleri bir dem et sülûk
Tevhîd-i sırfa râst gelir doğru râh-ı ney

5. Envâr-ı Mâh-ı Nahşeb'idir şu'le-i sadâ
Ayn-ı Alî'den aldı nazar çünki çâh-ı ney

6. Gavvâs-ı feyzdir ki uzar mevc-i nâlede
Olmuş kudûm sanki gedû-yı şinâh-ı ney

7. Gâlib Cenâb-ı Şems'ten almış nefes meger
Erdi amûd-ı subha dem-i subh-gâh-ı ney

1. Ey sevgili, lâ'l denen kızıl renkli süs taşını andıran dudağın neyin külâhının yüzüne bir gonca olunca, neyin âh edişinin kokusu bu ilkbahara neş'e verir (Neyin külahı, üfürülecek yeri yani baş-pâre kısmıdır. Şair «Sen dudaklarını neyin baş-pâresine dokundurunca» demek istiyor. Dudak baş-pâreye dokununca biraz toplanır. Bu durum bir bir gonca gibi düşünülüyor).

2. Ney, ümid gözünü o renkli nağmelere diker ve uzayıp giden bakışı daima o dudaklara hasr eder (Neyin dudakta oluşu neyin uzayıp giden bakışı gibi düşünülmüştür).

3. Ney, çektiği uzun bir âh ve söylediği olgun ve güzel bir mısraı ile mumun yukarısına çıkar hem ona hem de sesin yalımına naz eder (Mumdan maksad, güneş ve aydır).

4 İçinden çıkılmaz, tehlikeli yolları kapat; onlardan vaz geç manevî yolculuğa gir; çünkü neyin doğru yolu tam (sırf) birliğe çıkar. (Şair, ney gibi kendini bu tasavvur edilen varlıktan boşaltan kişilerin doğru yolu bulduğunu anlatıyor. Sülûk, yola girmek manevî yolculuk yaparak kainâtın mahiyetini anlamaktır).

5. Ses şûlesi (yalımı), Nahşeb ayının nurlarıdır. Çünkü ney kuyusu Ali'nin bakışından (gözünden) feyiz almıştır. (Nahşeb, şimdiki Karaşi şehridir. İbn Mukaffa adlı biri buradaki bir kuyudan geceleri başka bir ayın doğduğunu göstermiş. Güya bu ay uzun biri mesafeyi aydınlatırmış. Bu aya Nahşeb ayı denmiştir. Ayn-ı Ali'de şudur: Hz. Ali, Hz. Peygamber'den duyduğu şeyleri kimseye açmadan bir kuyuya söylemiş, bu kuyunun kenarında biten kamışlardan birini koparan bir çoban kaval yapmış; bunu çalınca bu sırların gönüllere nağmeler halinde yayıldığı görülmüş. Şair bunlara işaret ediyor).

6. O (ney), bir feyz dalgıcıdır ki feryad dalgasında uzayıp gider; neyin yüzme kabağı da sanki kudümdür.

7. Ey Galib! Sabah vakti neyin dem çekmesi; sabah direğine ulaştı. Ney, her halde Cenab-ı Şems'ten nefes almıştır.

Agâz-ı Dâstân-ı Benî Muhabbet

1. Dil-zinde-i feyz-i Şems-i Tebrîz
Ney-pâre-i hâme-i şeker-rîz

2. Bu resme koyup beyân-ı aşkı
Söyler bana dâstân-ı aşkı

3. Kim vardı Arab'da bir kabîle
Mustecmi'-i haslet-i cemîle

4. Ser-levha-i defter-i fütüvvet
Ser-hayl-i Arab Benî Mahabbet

5. Ammâ ne kabîle kıble-i derd
Bilcümle siyâh-baht u rû-zerd

6. Giydikleri âftâb-ı temmûz
İçtikleri şu-le-i cihân-sûz

7. Vadîleri rîk ü şîşe-i gam
Kumlar sağışınca hüzn ü mâtem

8. Hargehleri dûd-ı âh-ı hırmân
Sohbetleri ney gibi hep efgân

9. Her birisi bir nigâra urgun
Şemşîr gibi dehânı pür-hûn

10. Erzâkları belâ-yı nâgâh
Âteş yağar üstlerine her gâh

11. Ekdikleri dâne-i şirâre
Biçdikleri kalb-i pâre pâre

12. Anlar ki kelâma cân verirler
Mecnûn o kabîledendi derler

13. Her kim ki belâya mürtekibdir
Elbet ol ocağa müntesibdir

14. Satdıkları hep metâ'- cândır
Aldıkları sûziş-i nihândır

1. Tebrizli Şems'in feyziyle gönlü diri olan ve şekerler döken kamış parçası kalem,

2. Aşkı anlatışı bu tarza dökerek bana, aşk destanını söyler :

3. Araplarda bütün temiz huylara sahip bir kabile vardı.

4. Fütüvvet defterinin başlığı olan, Arap boylarının başı bulunn bu kabile, «Benî muhabet» yani Sevgioğulları kabilesi idi.

5. Ama ne kabîleydi? Dert kıblesi; bütün halkı kara bahtlı, sarı yüzlüydü.

6. Giydikleri temmuz güneşi; içtikleri, cihânı yakıp yandıran alevdi.

7. Vadîleri kumluk ve gam şişelerinin kırıklarıydı; kumlar sayısınca da hüzün ve matem vardı.

8. Çadırları, mahrumiyet âhının dumanı; sohbetleri de hep ney gibi feryâd ve figandı.

9. Her biri, bir güzele vurgundu, hepsinin de ağzı kılıç gibi kanlıydı.

10.Rızıkları ansızın gelen belâ idi; üstlerine her an ateş yağardı.

11. Ektikleri kıvılcım taneleriydi, biçtikleri paramparça kalpti.

12. Söze can verenler, Mecnûn da o kabîledendi derler.

13. Kim belâya düşmeyi dilerse, elbette o ocağa mensuptur.

14. Sattıkları hep can malıydı; aldıklarıysa gizlice yanış.

Vilâdet-i Hüsn ü Aşk

15. Oldu bu serâya pâ-nihâde
Ol gice iki kibâr-zâde

16. Fi-l hâl açıldı subh-ı ümmîd
Hem mâh doğdu hem de horşîd

17. Ol hâle sebeb bu iki şehmiş
Her biri süvâr-ı mihr ü mehmiş

18. Ammâ biri duhter-i semen-ber
Biri püser-i Mesîh-peyger

19. Fehmetti kabîle mâcerâyı
Hep duydu bu iki mübtelâyı

20. Hüsn eylediler o duhtere ad
Ferzend-i güzîne Aşk-ı nâ-şâd

Nâmzed şoden-i Hüsn bâ Aşk

21. Bir bezm-i latîf olup müretteb
Sâdât-ı kabîle geldiler hep

22. Re'y eylediler ki bu iki mâh
Bir birinin ola hâh nâhâh

23. İrzâ edeler babaların
Böyle edeler duâların

24. Bu re'yi olup kazâ müessis
Bî-gâile hatmolundu meclis

Sabakdâş şoden-i îşân der mekteb-i edeb

25. Bir kışra girüp dü magz-ı bâdâm
Bir mektebe vardılar Edeb nâm

26. Bir beyt olup iki tıfl-ı mısra'
Ma'nâ-yı latîfe oldu matla'

Hüsn ile Aşkın Doğuşu

15. O gece bu dünyâya iki kibar-zâde ayak bastı.

16. Hemen ümit sabahı ışıdı ,açıldı; hem ay doğdu, hem güneş.

17. Meğer o hâle sebep bu iki padişahmış; her biri aya, güneşe binmişlerdi.

18. Ama öyle ki biri yasemin bedenli bir kız; öbürü Mesih bedenli bir oğlandı.

19. Kabile macerayı anladı; herkes belâlara uğramış bu iki çocuğun doğumunu duydu.

20. O kıza Hüsün adını verdiler; o seçkin oğlana da şâd olmayan Aşk adını taktılar.

Hüsn ile Aşk'ın Nişanlanmaları

21. Güzel bir meclis kuruldu; kabile ululan hep geldi.

22. Bu iki ay, ister istemez birbirinin olsun; diye karar verdiler.

23. Babalarını buna râzı etmeyi, dualarını, dileklerini, bu işe hasretmelerini kararlaştırdılar.

24. Kazâ ve kader, bu kararı kurdu; hiç bir gâile çıkmadan da meclis sona erdi.

Onların Mektep Arkadaşı Oluşu

25. İki iç bâdem bir kabuğa girdiler de Edeb adlı mektebe vardılar.

26. İki mısraya benzeyen o iki çocuk, bir beyit oldu ince bir mânâya matla kesildi.

27. Efsûn okur iki çeşm-i câdû
Pîş-i nigehinde rahle ebrû

28. Hâme gibi dü zebân u yek dil
Bir bahsi olurlar idi nâkıl

29. Yek nûr olup iki şem-i kâfûr
Kıldı orasını sarây-ı billûr

30. Mekteb olup arada heyûlâ
Bir sûrete girdi iki ma'nâ

31. Bir şâhda iki gonce-i gül
Bir birlerine olurdu bülbül

32. Bir yerde olup ikisi câlis
Âyineye girdi aks ü âkis

33. Mekteb o harem-serâ-yı vahdet
Cem' oldular anda hecr ü vuslat

Der vasf-ı behâr

34. Rıdvân-ı behişt-i âfirîniş
İnsan'ül-ayn-ı ehl-i bîniş

35. Ya'ni kalem-i siyâh-câme
Bu tarz ile bed-edip kelâma

36. Bir dem ki behâr-ı âlem-efrûz
Bahş etti cihâna câm-ı nevrûz

37. Ol mülden olup zemâne ser-mest
Neyreng-i tılısmın etti eşkest

38. Dünyâ dolu neş'e-i tarabdan
Mahşer yeri nakş-i bül-acebden

39. Cennet gibi sebze cûş-ber-cûş
Eyler gül ü lâle nûş-der-nûş

27. İki büyücü göz efsun okuyordu; gözlerinin önündeki rahle de kaşlarıydı.

28. Kamış kalem gibi iki dilliydiler, fakat gönülleri birdi; bir bahsi naklederlerdi.

29. İki kâfûr mumu bir ışık vermekteydi; orasını bir billur saray hâline getirmişlerdi.

30. Mektep, arada, sûrete bürünen bir heyûlâ olmuştu iki mânâ bir sûrete girmişti. (Heyûlâ : Varlığın her şekle giriş kabiliyeti).

31. Bir dalda iki gül goncası gibiydiler; birbirlerine bülbül kesilmişlerdi.

32. İkisi bir yerde oturuyordu; sanki aksedenle içine akis düşen bir aynaya girmişti.

33. Mektep denen o birlik hareminde ayrılıkla buluşma, bir araya gelmişti.

Baharın Vasfı Hakkında

34. Yaratış cennetinin Rıdvân'ı, görüş ehlinin gözbebeği (Rıdvan : Cennet kapıcısının adı.),

35. Yâni kara elbiseli kalem, söz şöyle başlar :

36. Âlemi parlatıp aydınlatan bahar, cihana nevruz kadehini sundu.

37. Zamâne o şarapla sarhoş olup düzen tılsımını bozdu.

38. Dünya, nağmelerin neşesiyle dolmuş, şaşılacak bezentilerle bir mahşer yerine dönmüştü.

39. Yeşillik, cennet gibi coştukça coştu; gül ile lâle de içtikçe içmeye koyuldu.

40. Her kûçede bir behâr-ı firûz
Her goncede bir kabâ-yı nevrûz

41. Bilmem ne şerâb içirdi horşîd
Etfâl-i çemen hep oldu Cemşîd

42. Bâran yerine yağıp mey-i nâb
Döndü çemenin başına girdâb

43. Ahû gibi ebr-i nev-demîde
Beslendi hevâ-yı sünbülîde

44. Bir rütbe hevâ rutûbet-efzâ
Kim oldu nesîm seyle hem-pâ

45. Feyz aldı sefâlden karanfül
Bûy-ı gül ile sulandı sünbül

46. Cûş eyledi çeşme-i zümürrüd
Akseyledi târem-i zeberced

47. Berk etti o gûne bir şeker-hand
Kim mâh eder oldu ana sevgend

48. Meddeyledi cûy-ı şîri mehtâb
Çalkandı gümüş suyuyla sîmâb

49. İnsânı rutûbet etti mahmûr
Oldu müje şehd-i hâba zenbûr

50. Bir feyz verip hevâ-yı gül-bîz
Bağ etti şerengi gül-şeker-rîz

51. Bir neş'e verip behâr-ı pür-şûr
Kıldı rek-i ebri târ-ı tunbûr

52. Çün kıldı hevâ rutûbetin sâz
Göstermedi murg-ı şu'le pervâz

53. Pür-nem bu hevâ-yı abhâride
Reng-i gül olur mu hiç perîde

40. Her yanda bir parlak bahar hüküm sürmekte; her goncada bir nevruz elbisesi görülmekteydi.

41. Güneş, bilmem ne çeşit bir şarap içirdi ki yeşillik çocuklarının hepsi de birer Çemşid kesildiler. (Çemşid, şarabı icad eden kişi).

42. Yağmur yerine berrak ve taze şarap yağdı; yeşilliğin başında bir girdaptır, dönmeye başladı.

43. Yeni belirmiş bulut, o sümbüli havada ceylan gibi beslendi.

44. Hava, bir derecede nemliydi ki rüzgâr, selle ayakdaş olmuştu, birlikte esip koşmaya koyulmuştu.

45. Karanfil, buluttan feyz almış; sümbül, gül kokusuyla sulanmıştı.

46. Zümrüt kaynağı coşmuştu; o akan suya zeberced renkli gökkubbe aksetmişti.

47. Derken şimşek, öylesine tatlı bir gülüşle güldü ki ay bile onun adına and içmeye başladı.

48. Ay ışığı, süt ırmağını çekti, akıtmaya başladı; cıva suyu, gümüş suyuyla çalkanmaya koyuldu.

49. Nemlilik, insanı mahmurlaştırdı; kirpikler uyku balına arı kesildiler.

50. Güller sızdıran bahar, öylesine bir feyiz verdi ki bahçe, Ebucehil karpuzunu bile gülbeşeker döker bir hâle getirdi.

51. Coşkunluklarla dolu bahar, öylesine bir neşe verdi ki bulutun damarlarını yani sicim gibi yağan yağmurun her sicimini tanburun bir teli yaptı.

52. Hava, nemliliğine düzen verince yalım kuşu da uçmaz oldu.

53. Bu nerkis rengine boyanmış nemlimi nemli havada gül rengi uçar mı hiç?

54. Gösterdi hevâ çü sîne-i bâz
Kimdir vere murg-ı hâba pervâz

55. Sahbâ-yı cünûn alıp dimâğın
Bağlandı ayağı cûya bağın

56. Nevrûz edicek hevâyı nem-nâk
Tûtî peri oldu sebze-i hâk

57. Nesr-i felek indi âşiyâne
Gül-gonce hûmâya oldu lâne

58. Tâ nâmiye öyle buldu kuvvet
Ervâh çeker nihâle hasret

59. Her tâk ki mehd-i tâka yatdı
Pistân-ı sehâba el uzatdı

60. Her dür ki sehâbdan döküldü
Etfâl-i çemen sevindi güldü

61. Ebr eyledi bağı nûşa gencûr
Şekkerde uçardı tûti zenbûr

62. Müşk idi nesîm-i bûstânî
Dinmezdi ru'âf-ı ergavânî

63. Zencîr-i cünûn edip teselsül
Cûybâra karıştı mevce-i gül

64. Cûş etti o rütbe seyl-i nîsân
Seng ü hazef oldu dürr-i galtân

65. Micmer gibi göz göz oldu dünyâ
Her çeşme gülâb-dân-ı zîbâ

66. Çerh etti dimağını muattar
Berk eyledi atsayı mükerrer

67. Bir neşv ü nemâ düşüp zemîne
Tâ erdi sipihr-i çârumîne

54. Hava, göğsünü açıp gösterince, uyku kuşunu kim uçurabilir?

55. Delilik içkisi ile, aklı başından gitmiş; o yüzden bahçenin ayağı dereye bağlandı.

56. Nevruz havayı nemlendirince yerdeki yeşillikler, dudu kuşunun kanadına döndü.

57. Felek gerkesi yuvaya indi; gül goncası hûmâ kuşuna yuva oldu.

58. Bitirip yetiştirme kuvveti öylesine güçlendi ki ruhlar bile fidanlara hasret çeker oldular.

59. Çardak beşiğine yatan her üzüm çotuğu, bulutun memesine el uzattı.

60. Buluttan dökülen her inci tânesi yüzünden yeşillik çocukları sevinip, güldüler.

61. Bulut, bahçeyi tatlılıklar haznedarı yaptı; dudu kuşları, arılar gibi şekerlerin çevresinde uçuşmaya başladı.

62. Bağın, bahçenin rüzgârı miskti sanki; ergavanın burnunun kanı da dinmiyordu.

63. Delilik zincirinin halkaları, birbirine ulanıp gidiyor; gülün dalgaları, ırmağa karışıp akıyordu.

64. Nisan ayının seli öylesine coştu ki taş toprak, yerlerde yuvarlanan incilere döndü.

65. Dünya, buhurdan gibi göz göz oldu; her su kaynağı da güzel gülabdan kesildi.

66. Gökyüzü, dimağını güzel kokularla bezedi; şimşek birteviye aksırmaya başladı.

67. Yeryüzü öyle bir gelişmeye sahne oldu ki tâ, dördüncü kat göğe yükseldi, ulaştı.

68. Her tûde-i hâk olup Bedahşân
La'l ırmağı oldu bağa cûşan

69. Ol feyz ile oldu hâre vu seng
Hem-şa'şaa-i harir-i gül-reng

70. Her gonce ki çıktı gül-sitândan
Râz açtı zemîn ü âsmândan

71. Şâh-ı güle döndü şâh-ı âhû
Müşk nâfesi verdi serv-i dil-cû

72. Cennet haberin getirdi gülzâr
Tûbâ'ya nazîre hâr-ı dîvâr

73. İsrâfil olup nesîm-i zîbâ
Kıldı haşer-i zemîni ihyâ

74. Bülbül gibi geldişevk-i bâli
Açtı güle gonce kıyl u kâli

75. Sûsen boyanırdı yâsemenden
Kan damlar idi ruh-ı semenden

76. Gizli öpüşüp gül ü karanfül
Nerkislere el salardı sünbül

77. Gülşende fısıltı oldu peydâ
Ettiler am nesîme ifşâ

78. Hercâyî benefşe eyleyip cûş
Hem hâme hem oldu nâme hâmûş

79. Nerkis söz açıp şerâb u neyden
Dür saçdı peyâm-ı tâc-ı Key'den

80. Kaldırdı elin çenâr-ı ser-keş
Bir söz dedi var içinde âteş

81. Yakdı o haberle lâle dâğı
Aşüftelenüp gülün çerâğı

68. Her toprak yığını Bedehşan'a döndü; la'l ırmağı bahçeye coşup aktı. (Bedehşan lâ'l taşıyla ünlüdür).

69. O feyizle her kaya, her taş, gül renkli bir kumaşa döndü; parıl parıl parlamaya başladı.

70. Gül bahçesinde biten her gonca, yeryüzünden ve göklerden sırlar açtı.

71. Ceylanın boynuzu gül dalına döndü; gönüller alan selvi, gül nâfeleri yetiştirdi. (Nâfe, ceylanın göbeğinden çıkarılan kokú).

72. Gül bahçesi cennet haberini getirdi; duvar kenarındaki dikenler (bile) Tûbâ'ya nazîre oldu.

73. Güzel rüzgâr, İsrâfil kesildi de yeryüzü ölülerini diriltti.

74. Gonca, bülbül gibi neşelendi de güle karşı söz söylemeye, şakımaya başladı.

75. Süsen, yâsemin rengiyle boyanmakta; yâsemin yüzünden de kan damlamaktaydı.

76. Gülle karanfil gizlice öpüşmekte; sümbül de nerkislere el atmaktaydı.

77. Gül bahçesinde fısıltılar duyuluyordu; ne konuşulduğunu sabah rüzgarına söylüyorlardı.

78. Hercâyi menekşe coşunca hem kalem sustu, hem kitap.

79. Nerkis şaraptan, neydan söz açarak Key tâcının haberinden inciler saçtı. (Key, İran Padişahı demektir.)

80. Baş çekmiş âsî çınar elini kaldırdı. Öyle bir söz söyledi ki sanki içinde ateş vardı.

81. Lâle o haberle gönlünü dağladı; gülün mumu perperişân yanmaya başladı.

82. Doldu yer ü gök figân ü zâra
Olmadı o sohbet âşikâra

Tâlib şoden-i Aşk akd-ı Hüsn'ra

83. Munlâ-yı Cünûn verdi fetvâ
Kim Hüsn için oldu farz gavgâ

84. Kasdetti ki ola Aşk-ı gam-hâr
Alıvâl-i kabîleden haberdâr

85. Her biri arardı vasla çâre
Âşık geçinirdi ol nigâre

86. Bu resme gerek belâ-yı düşvâr
Yek başına Aşk âlem agyâr

78. Cem'eylediler kabîleyi hep
Aşk eyledi anda arz-ı matlab

88. Kim gevher-i Hüsn'e tâlibim ben
Gavgâ-yı talebde galibim ben

Kabûl kerden-i Aşk belâhârâ

89. Aşk anladı kim nedir ser-encâm
Gavgâ-yı makâle verdi ârâm

90. Dedi buyurun ne ola hidmet
Min ba'd men ü belâ vü mihnet

91. Sâdât-ı kabîle etti tedbîr
Kim mehrine eyle nakdi tevfîr

92. Hüsn akdine çok behâ gerektir
Evvel sana kîmyâ gerekir

93. Durma sefer et güzâr-ı Kalb'e
Can baş ko reh-güzâr-ı Kalb'e

82. Yer gök feryatla, figanla doldu; fakat o sohbet bir türlü meydana çıkmadı.

Aşk'ın Hüsn'e Talip Olması

83. Cünun Mollası da, Hüsn için kavgaya girişmek farzoldu diye fetvâ verdi.

84. Gamlar yiyen Aşk, kabile halkının ahvâlinden haber almak istedi.

85. Kabîle halkının her biri, o güzele âşık geçinir; her biri onunla bulşmaya çâre arardı.

86. Güç belâ da böylesine gerek... Aşk tek başına bütün âlemse yabancı.

87. Kabile halkını tamamıyla topladılar; Aşk onlara dileğini anlattı.

88. Ben dedi, Hüsn denen inciyi istiyorum; bu istek kavgasında da üstünüm.

Aşk'ın Belâları Kabul Etmesi

89. Aşk, başına neler gelecek, anladı; sözle savaşmayı bıraktı.

90. Buyurun dedi; ne hizmet istiyorsunuz, bundan böyle ben varım; işte belâ ve mihnet.

91. Kabile uluları, ne gerektiğini bildirdiler; nikâh parası olarak pek çok para vermen ve,

92. Hüsn'ü nikâhlaman için çok belâya uğraman, önce kimyâyı elde etmen gerek dediler.

93. Durma; Kalb ülkesine yürü; kalb yolunda can ver; başından geç.

94. Ol şehrde kîmyâ olurmuş
Yolda belî çok belâ olurmuş

95. Bin başlı ejder-i münakkaş
Mümdan gemi altı bahr-i âteş

96. Bin yıllık yol harâbe-i gam
Anın ötesi serây-ı mâtem

97. Meşhûr o yolun başında câdû
Her mûyu yılan yalan değil bu

98. Bir deşt içinde dîv ü perrî
Arslan kaplan vuhûş-ı berrî

99. Cin nev'i hezâr bed-likâlar
Câdû kılığında ejdehâlar

100. Muzlim gecelerde gûl-ı yâbân
Âvâzesi ra'ddan nümâyan

101. Sihr ile yağar o deşte âteş
Gâhice de ef'î-i münakkaş

102. Allâh muîn olup geçersen
Kalb şehrinin âbını içersen

103. Kıl andaki kîmyâyı hâsıl
Gel bunda ol işte Hüsn'e vâsıl

Sefer kerden-i Aşk
be diyâr-ı Kalb ve ser-encâm-ı vey

104. Aşk oldu bu müjdeden ferah-nâk
Bin şevk ile etdi câmesin çâk

105. Fi'l hâl sorup diyâr-ı Kalbi
Tutdu reh-i reh-güzâr-ı Kalb-i

106. Gayret de olup ana kafâ-dâr
Kıldı iki yâr azm-i dil-dâr

94. O şehirde kimyâ olurmuş, ama yolda da çok belâlar varmış. (Kimyâ : iksir)

95. Bedeni nakışlarla bezenmiş bin başlı ejderha, ateş denizinde yüzen mum bir gemi varmış.

96. Gam harabesi bin yıllık yolmuş; onun ötesinde de Mâtem sarayı varmış.

97. O yol başında meşhur bir cadı varmış ki her tüyü yılanmış; yalan değil bu.

98. O çöl, bir çölmüş ki devlerle, perilerle, arslanlarla, kaplanlarla, kara canavarları ile doluymuş.

99. Cin cinsinden binlerce çirkin yüzlüler, cadı kılığında ejdarhalar,

100. Kapkaranlık gecelerde, sesi gök gürlemesini andıran gulyabani varmış.

101. Büyüyle o çöle ateşler, bazen de nakışlı ejderhalar yağarmış.

102. Allah yardım eder de geçer; Kalb şehrinin suyunu içersen,

103. Ordaki kimyâyı elde edip buraya gelirsin; işte Hüsn burada; gel ona kavuş.

Aşk'ın Kalb Ülkesine Gitmesi ve Burada Başına Gelenler

104. Aşk bu müjdeye sevindi; binlerce sevinçle çoştu, elbisesini yırttı.

105. Kalb ülkesi nerede diye sorup Kalb yoluna varan semte yöneldi.

106. Gayret de ona yol arkadaşı olup; iki dost, sevgiliye varmaya yüz tuttular:

107. Çün girdi o merd-i râh râha
Evvel kademinde düştü çâha

108. Ammâ ki ne çâh çâh-ı girdâb
Mânend-i ebed verâsı nâ-yâb

109. Gayret dedi ana ey fedâyî
Kârûn'a sor imdi kîmyâyı

Der sıfat-ı şeb
ve şiddet-i şitâ

110. Bir deşt-i siyehde oldu güm-râh
Yeldâ-yi şitâ belâ-yı nâgâh

111. Bir deşt bu kim neûzu billâh
Cinler cirid oynar anda her gâh

112. Birbirine ye's ü havf lâhık
Geh kar yağar idi geh karanlık

113. Deycûr ile berf edince ülfet
Bir kâlebe girdi nûr u zulmet

114. Sermâdan olup füsürde mehtâb
Şebnem yerine döküldü sîmâb

115. Âhû-yı sefîde döndü deycûr
Sahrâ dolu müşk içinde kâfûr

116. Bir bakıma berf içinde deycûr
Mânend-i sevâd-ı dîde mahsûr

117. Buzdan kırılıp sipihr-ı mînâ
Düştü yere rîze rîze gûyâ

118. Bak bak felek-i siyâh-kâre
Âyine getirdi Zengibâr'a

119. Sermâyile berf olunca munsab
Dendâm sırıtdı Zengî-i şeb

107. O yol eri, yola düşer düşmez ilk adımda bir kuyuya düştü.

108. Ama ne kuyuydu? Bir girdab kuyusu ki ebed gibi sonu görünmüyordu.

109. Gayret ona, ey fedâyi dedi; şimdi var da kimyâyı Kârûn'a sor. (Kârun : Mûsâ'nın kavminden biri olup, zenginliği ile meşhurdur.)

Gece ve Kışın Şiddetinin Niteliği

110. Birkapkara çölde yollarını yitirdiler; kışın en uzun gecesiydi, ansızın gelip çatan bir kıştı bu.

111. Bir çöl ki bu Allah'a sığınırız; orada her an cinler cirit oynar.

112. Yeisle korku birbiri üstüne yığılıyordu; bazen kar yağıyordu; bazen etraf karanlık.

113. Karanlıkla kar; birbiriyle uzlaşınca; nurla zulmet bir kalıba girdi.

114. Mehtap soğuktan donup çiy yerine cıva dökülmekteydi.

115. Karanlık beyaz bir ceylana dönmüş; ova, misk içinde kâfurla dolmuştu.

116. Bir bakıma da kar içinde karanlık, âdeta gözün beyazı ile çevrili karası gibi, kuşatılmış bir halde.

117. Camdan yapılmış gök, güya buzdan kırılarak parça parça yere düşmüştü.

118. Her işi zulüm olan şu feleğe bak, sanki Zengibar'a ayna götürmüş.

119. Soğukla kar birbirine karışınca, gece zencisi sırttı; bembeyaz dişleri göründü.

120. Bin mîh ile na'l-i mâhı encüm
Deycûr-ı şitâdan eyledi güm

Güzeşten-i Aşk
ez harâbe-i gam

121. Vaktâ ki cenâb-ı Aşk bî-bâk
Gam deştine düştü ârzû-nâk

122. Ol tiyg ile Aşk-ı bark-cevlân
Gam deştini etdi rîk-i meydân

123. Her gûl-i bekâ ki çıktı râha
Kıldı anı tu'ma tiyg-i âha

124. Döndürdü zemîni âsmâna
Ejderleri reng-i kehkeşâna

125. Etti ser-i dîv ü gûlü sergi
Verdi o sipâha nakd-i mergi

126. Hûnâbe-i şîri etdi deryâ
Kaplan derisine döndü sahrâ

127. Bir seyf ile etti ol melek-zâd
Deycûr-ı cahîmi cennet-âbâd

128. Az vaktde geçdi gam harâbın
Hem sihrini gördü hem serâbın

128. Geçdi o yolu ecelden akdem
Kaldı geride serây-ı mâtem

130. Gûş etmiş idi o sergüzeşti
Âteş yemi üzre mum keştî

131. Çıkdı yolu üzre şimdi nâgâh
Ol kulzüm-i âteş-i ciğer-kâh

132. Mumdan gemiler edip hüveydâ
Kılmış nice dîv o bahri me'vâ

120. Yıldızlar, bin mıh çakılmış olan ayı karanlık yüzünden kaybettiler.

Aşk'ın Gam Harabesinden Geçmesi.

121. Aşk, korkusuzca ve istekle Gam çölüne düşünce,

122. Şimşek gibi koşup giden Aşk, o kılıçla Gam çölünü, meydan kumuna döndürdü.

123. Yoluna çıkan her belâ gulyabanisini âh kılıcına bir lokma yaptı.

124. Yeryüzünü göğe çevirdi; ejderhâları kehkeşan rengine boyadı;

125. Devlerin, gulyabanilerin başlarını sergi haline getirdi, o orduya ölüm nakdini verdi.

126 Arslanların kanlarını deryâ gibi akıttı; ova, kaplan derisine döndü.

127. O memleket doğmuş güzel, bir kılıçla cehennem karanlığını cennet haline getirdi.

128. Az bir vakitte Gam harâbesini geçti; onun hem büyüsünü, hem serâbını gördü.

129. O yolu ecelden önce geçti; Mâtem sarayı geride kaldı.

130. Ateş denizinin üstünde mumdan gemiler olduğundan; başa geleceklerı önceden işitmişti.

131. Ansızın yolunun üstüne şimdi o ciğerler yakan ateş deryası çıkıverdi.

132. Mumdan gemiler meydana çıkararak bir nice dev, o denizi yurt edinmişti.

133. Çün âteş o kavme etmez âzâr
Âzürde olur mu nârdan nâr

134. Keştîleri ber hevâ tutarlar
Çok ebleh-i bî nevâ tutarlar

135. Keştîye kim eyler ise ikdâm
Ol dîvler eyler idi i'dâm

136. Zavrak velî nahl-i sûra benzer
Kâlîbedi surh u şu'le-peyger

137. Gûyâ ki cezîre-i felâket
Pür-sûz belâ kızıl kıyâmet

138. Her biri misâl-ı Kûh-i Surhâb
Dobdolu içinde dîv-i küh-râb

139. Tâbût idi san o keştî-i mûm
Olmazdı mezârı liyk ma'lûm

140. Ol fülk u o nâr-ı pür felâket
Hep şem'-i mezârdan ibâret

141. Ol sihre mahall idi fakat nâr
Hiç sâhile edemezdi âzâr

142. Çün dîvler etdi Aşk'ı da'vet
Gel keştîye bulasın selâmet

143. Aşk eyledi mâcerâyı iz'ân
Sabreyleyip olmadı şitâbân

144. Amma ki ne çâre râh mesdûd
Hîç olmadı bir tarîk meşhûd

Hasb-i hâl

145. Ey hâlık u kirdgâr tâ key
Bu mihnet ü hâr hâr tâ key

133. Çünkü o kavme ateş zarar vermez; ateşten incinir mi ateş?

134. Gemileri havada tutuyorlar; bir çok zavallı ahmağı böylece avlıyorlardı.

135. Gemiye kim binmeyi kurarsa o devler, hemen onu yok ediyorlardı.

136. Gemiydi onlar, ama düğün alayındaki nahle benziyorlardı; tekneleri kırmızıydı, alevden yapılmıştı.

137. Sanki felâket adasıydı orası, ateşle dolu bir belâ idi, kızıl kıyametti.

138. Her gemi, Sürhâb dağına benziyordu, her gemide üvey babası dağ olan devler dopdoluydu. (Sürnâb : Tebriz'de ot bitmez bir dağın adı).

139. O mum gemiler sanki tabuttu, fakat içine girenlerin nereye gömüldükleri belli olmazdı.

140. O gemiler, o felâket dolu ateş, hep mezarda yanan mumlardan ibaretti.

141. Fakat o büyünün hüküm sürdüğü yer de ateşti. Ancak kıyıya bir zararı dokunmuyordu.

142. Devler, Aşk'ı gel, gemiye bin de selâmete er diye çağırınca,

143. Aşk, başına gelecekleri anladı, sabretti, koşup gemiye binmedi.

144. Fakat ne çaresi var ki yol kapalıydı, hiç bir yol görünmüyordu.

Kendi Halini Anlatış

145. Ey daima tedbir ve tasarruf sahibi olan Allah, bu mihnet, bu eziyet ne vakte dek sürecek?

146. Reh-zen ne revâ ki yol senindir
Ger hâhiş ararsan ol senindir

147. Lâzım mı her ehl-i derd-i pür-şûr
Çıkmak ser-i dâra hemçü Mansûr

148. Etme beni firkate nişâne
Bed-ahdi ne lâzım imtihâne

149. Çün zerre-i aşka mazhar ettin
Horşîde başını berâber ettim

150. Câdûlar elinde etme beste
Öldür beni koyma böyle haste

151. Ol mevt hayât-ı câvidândır
Ger nefs için istene ziyândır

152. Maksûd hemîn rızâ gerektir
Ol kasde dahı atâ gerektir

153. Kaldı orada esîr-i hasret
Ne tâb-ı güzer ne fikr-i avdet

154. Nutka gelip aşkar-ı gül-endâm
Dedi ne sebebden ettin ârâm

155. Aşk eyledi dürr-i eşki rîzân
Söz söyledi hemçü dürr-i galtân

156. Gayret gibi yok per ile bâlim
Bu âteş ile nic'ola hâlim

157. Şâhin değilim ki edip âheng
Pervâz edeyim hezâr ferseng

158. Aşkar süzülüp misâl-ı ankâ
Ol âteşe girdi bî-muhâbâ

146. Yol kesenin bulunması revâ mı ki yol senindir. Dilek, istek ararsan, o da senindir.

147. Her dertli, her coşkun kişinin Mansûr gibi darağacına çıkması mı lâzım?

148. Beni ayrılığa amaç etme, ahdi kötü kişiyi, sınamaya ne lüzum var?

149. Değil mi ki zerre kadar aşk verdin, lûtfettin de başımı güneş gibi yücelttin.

150. Cadılar eline düşürme, beni öldür de böylesine hasta etme.

151. O ölüm, ebedî bir yaşayıştır, ama nefis için istenirse ziyandır.

152. Maksat ancak senin rızanı kazanmak. Fakat bu maksada erişmek de senin lûtfunla olur.

153. Aşk orada hasret esiri olup kaldı. Ne geçmeğe kudreti vardı, ne geri dönme fikrine düşmüştü.

154. O gülbedenli aşkar söze geldi neden durup kaldın dedi. (Aşkar, kızıl renkli at)

155. Aşk gözyaşı incilerini döküp yuvarlanıp giden inci taneleri gibi sözlere başladı.

156. Gayret gibi kanadım yok ki, Bu ateşle halim ne olacak benim?

157. Şahin değilim ki davranıp kanatlarımı açayım da uçup binlerce fersah yol alıp gideyim.

158. Aşkar ankâ gibi süzülüp korkusuzca o ateşe girdi.

Âgâhî dâden-i Suhan
be sûret-i Tezerv

159. Gûş etti ki bir tezerv-i ser-keş
Bu gûne verir peyâm-ı âteş

160. Kim duhter-i şâh-ı Çîn'dir ol
Hüsn anlama nakş-ı kîndir ol

161. Ol duhterin adı Hüş-rübâdır
Âdem-küşdür perî-likâdır

162. Bu bağa gelirse yarın ol mâh
Zât'üs-Suvere' alır seni âh

163. Aşk aklını başına edüp cem'
Bî sûd idi liyk yandı çün şem'

164. Kaldı o gül-i harîm-i vuslat
Ol bağda hemçü bûm-ı gurbet

165. Fi'l vâki' o duhter-i semen-sâ
Ol bağı yine edindi me'vâ

166. Elvân ile her gurûh-ı yektâ
Envâr-ı mücessem idi gûyâ

167. Pertevleri kıldı reng der reng
Envâr-ı hayâli ceng der ceng

168. Ammâ ki zemîn-i kal'a-i pâk
Âyine idi çü akl-ı derrâk

169. Her aksden ol zemîn-i pür-nûr
Gösterdi hezâr rûh-ı mahşûr

170. Bir taht-ı münevver oldu peydâ
Ol pîr ile Aşk oturdu hemtâ

171. Aldılar o şâhı eyleyip azm
Seyrâna o şehri kıldılar cezm

Suhan'ın Sülün Şeklinde Gelip Aşk'ı Uyarması

159. Serkeş yani baş çekmiş bir sülünün şu çeşit ateşli bir haber verdiğimi duydu.

160. Diyordu ki : O, Çin şâhının kızıdır; onu Hüsn sanma; kinin nakşıdır, yani kendisidir.

161. O kızın adı Hüşrübâ (akıl kapan)'dır; peri yüzlüdür ama adam öldürür.

162. Yarın o ay bu bahçeye gelirse eyvahlar olsun, seni alıp Zât'us-Suver'e götürür.

163. Aşk, aklını başına topladı ama mum gibi yanmıştı bir kere; faydası yoktu artık.

164. O vuslat harîminin gülü, o bahçede, gurbet baykuşu gibi kaldı.

165. Gerçekten de o yâsemin bedenli kız, gene o bahçeyi yurt edindi.

166. Eşi bulunmayan her bölük sanki çeşitli renklerle cisimlere bürünmüş nurlardı sanki.

167. Işıkları; renk renk yaptı, hayâl nurları birbirine çarpmadaydı.

168. O tertemiz kalenin zemini, her şeyi anlayan akıl gibi bir aynaydı.

169. O ışıklı yer, kendisine vuran her şeyden binlerce haşredilmiş can gösterdi.

170. Nurlu bir taht peyda oldu. Tahta o ihtiyarla Aşk, beraberce oturdu.

171. O padişah alıp şehri gezdirmeye götürdüler.

172. **Her gûşede nice bağ ü bûstân**
Her birisi reşk-i bağ-ı Rıdvân

173. **Gencîneler anda aşkâre**
Memzûc idi cevhere sitâre

174. **Bir nice umûr-ı gayr-ı ma'kûl**
Her nazrada Aşk'a oldu mahsûl

175. **Aşk etti bir iki saat âram**
Tâ kim gele pîr vere peygâm

176. **Bir gulgule koptu kasr içinde**
Kim görmemiş idi asr içinde

177. **Âvâz-ı sürûr-ı nây u tunbûr**
Bir velvele hemçü nefha-i sûr

178. **Âvâze-i tabl-ı şâdmânî**
Âsâr-ı neşât-ı câvîdânî

179. **Bir perde açıldı nâ be-hengâm**
Aşk oldu tahayyür ile sersâm

180. **Bir hâl-i garîb oldu peydâ**
Kim eylemez idi Aşk hulyâ

181. **Kim gayret ü Hayret ile İsmet**
Geldiler ana berây-ı hidmet

182. **Hem dahı Suhan o pîr-i enver**
Munlâ-yı Cünunda besberâber

183. **Tebşîr kılıp Suhan mukaddem**
Dedi ki eyâ hidîv-i ekrem

184. **Bu hâli bilir misin hele sen**
Sen kandasın ü dahı kimim ben

185. **Bu şehr ne şehr-i dil-sitândır**
Bu bağ ne bağ u bûstandır

172. Her bir bucakta nice bağ, bahçe vardı. Her bir bahçe cennet bahçesinin bile hasedini çekiyordu.

173. Oradaki defineler açıktaydı, mücevherler yıldızlara karışmıştı.

174. Her bakışında Aşk'a, aklın almayacağı nice şeyler göründü.

175. Aşk bir iki saat durdu, bekledi; o ihtiyarın gelip haber vermesini bekledi.

176. Birden köşkün içinde öyle bir gürültü koptu ki âlemde o çeşit gürültü görülmemişti.

177. Ney ve tanburların neşeli sesleri duyuluyordu. Sûr üfürülüyor gibi bir velveledir, kopmuştu.

178. Sevinç davulları çalınıyor, ebedî sevinç belirtileri beliriyordu.

179. Beklenmedik bir anda bir perde açılıverdi. Aşk hayretler içinde kaldı, aklı başından gitti.

180. Görülmemiş, şaşılacak öyle bir hal oldu ki Aşk, bunu hayaline bile getirmemişti.

181. Gayret ile İsmet ona hizmete geldiler.

182. Hem de Suhan, o apaydın ihtiyar, Cünun mollası ile beraber göründü.

183. Önce Suhan müjdeledi, ey ulu emîr dedi,

184. Bu hali bilir misin sen? Sen neredesin, ben kimim?

185. Bu şehir, gönül alan nasıl bir şehirdir, bu bağ, bu bahçe ne biçim bağdır, bahçedir?

186. Seyr ü seferin ne râhdandır
Zûr u hünerin ne şâhdandır

187. Yâdında mıdır Benî-Mahabbet
Nüzhet-geh-i Ma'ni cây-ı vuslat

188. Bu işte o bağ-i bî-bedeldir
Bu hâne henüz ol mahaldir

189. Kim bunda ne gûl var ne evhâm
Ne dîv-i siyâh u zişt peygâm

190. Ne âteş-i sihr ü ne şitâ var
Ne bîm-i helâk ü ne belâ var

191. Bil cümle neşât-ı câvidânî
Envâ'-ı sürûr u şâdmânî

192. Fehmeyle ki bu garîb sırdır
Erbâb-ı ukûle müstetirdir

193. Ben ol Suhan'ım ki edip ikdâm
Çehden sana râhı etdim i'lâm

194. Câdûyı helâk eden ben idim
Bu yolları pâk eden ben idim

195. O bülbül o tûtî-i suhan-gû
Hem ben idim ol tezerv-i dil-cû

196. Ol pîr-i tabîb-i pâk-tıynet
Bendim sana eyledim delâlet

197. Geldim yine da'vet-i visâle
Vâkıf olagör meâl-i hâle

198. Bulmağa zuhûr bu mebâhis
Bir geç-nazar olmuş idi bâis

199. Kim Aşk Hüsün'dür ayn-i Hüsn Aşk
Sen râh-ı galatda eyledin meşk

186. Nereden yola çıktın, hangi yoldan geldin? Kuvvetin, hünerin hangi padişahtan meydana geldi?

187. Sevgioğulları, Mânâ gezinti yeri, o buluşma yeri aklında mı?

188. Orası işte o eşsiz bahçe, bu ev hâlâ orası.

189. Burada ne gulyabani var, ne evham. Ne kapkara dev var, ne çirkin haber.

190. Ne büyü ateşi var, ne kış. Ne ölüm baykuşu var, ne belâ.

191. Burada tamamıyle ebedilik neşesi, sonsuz bir sevinç, zevkin sefanın çeşitleri var.

192. Anla bunu, görülmemiş eşsiz bir sırdır bu. Akıllılardan gizlidir.

193. Ben o Suhan'ım ki kuyuya vardım, sana kurtuluş yolunu bildirdim.

194. Cadıyı öldüren bendim, bu yolları temizleyen gene bendim.

195. O bülbül, o söz söyleyen dudu kuşu, o gönül alan, sevimli sülün hep bendim.

196. O yaratılışı temiz hekim de bendim, sana yol gösterdim.

197. Şimdi gene buluşmaya, kavuşmaya davetçi olarak geldim, artık bu halin ne olduğunu anla.

198. Bu şeylerin meydana gelmesine eğri, yanlış bir bakış sebep oldu.

199. Çünkü Aşk Hüsn'dü, Hüsn de Aşk'ın kendisi. Sen ise yanlış bir yol tutmuştun.

200. Birlikte bu kıyl ü kâl yokdur
Ol farzda hîç muhâl yokdur

201. Var imdi gör ol melek-likâyı
Seyreyle ki Hüsn-i bî-behâyı

202. Tâ cümle nihan iyân ola hep
Evvelki iyan nihân ola hep

203. Hem-râhların bu râha erdi
Aşk ancak o pâdşâha erdi

204. Munlâ-yı Cünûn u Gayret İsmet
Hem kaldı girü Benî-Mahabbet

205. Hem üns-i Suhan nihâyetindir
Bundan ilerisi Hayret'indir

206. Fi'l vâkı'alıp o şâhı Hayret
Açıldı sürâdıkât-ı vuslat

207. Buldu bu mahalde kıssa pâyân
Bundan ötesi değil nümâyan

208. Sad şükr ola hayy-i lâ-yemûta
Kim erdi söz âlem-i sükûta

200. Birlikte bu dedikodu yoktur. O zanda olmayacak şey hiç bulunmaz.

201. Var şimdi onun, o melek yüzlü güzelin değer biçilmez güzelliğini gör seyret.

202. Bütün gizli şeyler açığa çıksın, evvelki açık olanların hepsi de gizlensin, silinip gitsin.

203. Seninle yoldaş olanlar, bu yola kadar geldiler o padişaha ise ancak Aşk erişti.

204. Cünûn mollası, Gayret, İsmet, Sevgioğulları geride kaldılar.

205. Suhan'la arkadaşlığın sonu da burası, bundan ötesi Hayret'in işi.

206. Gerçekten de Hayret o padişahı alıp götürdü, vuslat perdeleri açıldı.

207. Hikâye de burada sona erdi, bundan ilerisi artık görünmez.

208. O ölümsüz diriye, Allah'a yüzlerce hamdolsun ki söz, sükût âlemine erişti.

ŞERH-İ CEZÎRE-İ MESNEVÎ

Mesnevî'nin önsözü olan on sekiz beytinden beşinci ve altıncı beyitlerin şerhi : [1]

Men beher cem'iyetî nâlân şodem
Coft-ı bed-hâlân u hôş-hâlân şodem

Men ben, *beher cem'iyetî* her cemiyette, *nâlân şodem* inleyici oldum, *coft-ı bed-hâlân* kem-hallilerin refîki, *u hôş-hâlân* ve dahı hoş hallilerin refîki, *şodem* oldum. Bu kavlin kâili dahı neydir. Makâm karînesiyle kâili ney olduğu hazf olunmuştur. Bu makûle hazflar Mesnevî-i şerîf'de kesirü'l-vukûdur. Amma ol kitâbda *in ney* olup *ez ney* olmadığına göre ki esah nushadır, kâil kendileri olduğu manaya münâfî olmaz. Zîra, istiârede terşîh tecrîdden eltafdır. Hâsıl-ı kelâm, her cem'iyyette ki ben nâlân oldum; gâh oldu ki erbâb-ı meclis bed-hallere râst gelip benim âh u enînimi terâne-i şevk ve şâdî-i şehvânî kıyâs ettiler ve gâh oldu ki hoş-hâl ve vâkıf-ı meâl olan zevâtla refîk oldukda yine kemâkân bildiğin okuyup anlar ne diyeceklerine aslâ sarf-ı dimâğ etmedim. Ve bu beyt-i şerîfde reşehatdan halvet der encümen reşhâsı hüveydadır. Belki bilcümle ebyât-ı Mesnevî remzen ve tasrîhen Nakşbendî ve Halvetiye vesâir turuk-ı sûfiyyenin usûlünü beyân olduğu inde'l-kül bir manâdır.

Ben her toplulukta inledim ağladım
İyi hallilerin de arkadaşı oldum, kötü hallilerin de

---

(1) **Şerh-i Cezîre-i Mesnevi**, **İ. Ü. TY.** 1388.

Men ben, *beher cem'iyetî* her toplulukta, *nâlân şodem* inleyici oldum, *coft-ı bed-hâlân* kötü hallilerin arkadaşı, *u* ve, *hoş-hâlân* hali iyi olanların arkadaşı, *şodem* oldum demektir. Bu sözü söyleyen de neydir, yerinden anlaşıldığına göre bu sözü söyleyenin ney olduğu ortadan kaldırılmıştır. Yani ifade edilmemiştir. Bu kabil söylenmemiş ifadeler şerefli ve kudsî Mesnevî de çoktur. Ama o kitapta in ney (bu ney) sözü bulunmakta olup ez ney (neyden) sözü olmadığına göre, o en doğru nüshadır. Sözü söyleyen kendisi olduğuna göre manaya aykırı olmaz. Zira istiârede sözü özlü söyleme tecridden (şairin, kendinden ayrı bir şahıs gibi bahsetmesi) daha iyidir. Hülâsa, inlediğim her toplulukta bazen, meclis erbabı, hali kötü olanlara rastlayıp benim ah edişlerimi, inleyişlerimi neş'e terânesi ve şehvânî bir memnuniyet gibi düşündüler ve bazen de öyle oldu ki hali iyi olanlar ve manayı anlayan kişiler ile arkadaş olduğumuzda gene bildiğini okuyup onların ne dinleyecekleri ile asla zihnimi yormadım. Bu kudsî beyitte ilhâm damlalarından meydana gelmiş halvet der encümen (görünüşte halk ile hakikatte Tanrı ile olmak) damlası apaçıktır. Belki Mesnevî'nin bütün beyitlerinin, kapalı ve açık Nakşbendiye, Halvetiye ve Sair sûfî tarikatlarının usûlünü bildirdiği herkesçe bilinmektedir.

Her kesî ez zann-ı hod şod yâr-ı men
Ez derûn-ı men mecost esrâr-ı men

Her kesî her bir kimse, *ez zann-ı hod* kendi gümânından, *şod yâr-ı men* benim yârim oldu. *Ez derûn-ı men* benim derûnumdan, *mecost* aramadı, *esrâr-ı men* benim esrarımı. *Cost,* zamm-ı cîm ile olup *costen, cost, cûyed* gelip aramak manasına olan *costen* masdarındandır. Egerçi cîm'in fethiyle *cestem, cest, cehed* gelip sıçramak manasına olan *cesten* masdarından. Bu takdirce benim

esrârım derûnumdan âşikâr olmadı demek olur. Sıçramak manasının lâzımı, çıkıp âşikâr olmaktır. Fârisi'de ise ekseriya lâzım ile edâ müteârifdir; yani benim esrârımı herkes kendi vakt ve haline tatbîk edip bana yâr olmuştur, ama bana yâr olmadılar. Herkes kendi haline yâr oldu. Zirâ aşk, bir manâ-yı zevkîdir ve benim nâle ve feryâ'dım zevkdendir. Bu takdire, aşkdan sâhib-i zevk olanlar dahı benim bu zevkimden bîhaberlerdir. Her ne kadar haberdâr olsalar dahı benim hakkımda şuhûdları şuhûd-i ilmîyi tecâvüz etmez. Fi'l-hakika kendi haklarında ol hâl, zevkî olup ehl-i zevkle mütezevvik olmuşlardır; benim zevkimle mütezevvik değillerdir.

Her kes kendi zannına göre benim dostum oldu
Ama kimse içimdeki sırlarımı aramadı

Her kesî her bir kimse, *ez zann-ı hod* kendi zannından, *şod yâr-ı men* benim dostum oldu. *Ez derûn-ı men* benim içimden, *necost* aramadı, *esrâr-ı men* benim esrârımı. *Cost,* cim harfinin zamnı ile yani önüne bir o harfi getirilerek okunmasıyla *costen* (aramak), *cost* (aradı), cûyed (arar) şekilleriyle aramak anlamına olan *costen* mastarındandır. Gerçi cim harfinin önüne e harfi getirilerek okunmasıyla *cesten* (sıçramak), *cest* (sıçradı), *cehed* (sıçrar) şekilleri ortaya çıkar. Bunlar *cesten* (sıçramak) mastarındandır. Buna göre mana, benim içimdeki sırlarım meydana çıkmadı demektir. Sıçramak fiilinin manasının lâzım (geçissiz) şekli, çıkmak, âşikâr olmaktır. Farsça'da ise genellikle geçişsiz şekliyle ifade edilmektedir; yani benim sırlarımı herkes kendi vaktine zamanına ve haline uydurup bana dost olmuştur; ama (hakikatte) bana dost olmadılar. Herkes kendi haline dost oldu. Zira aşk, zevke ait bir manadır. Benim inleyi-

şim ve feryadım zevktendir. Buna göre, aşktan zevk sahibi olanlar dahi benim bu zevkimden habersizdirler. Haberdâr olsalar bile benim hakkımdaki görüşleri ilmî bir görüşü geçmez. Hakikatte kendi haklarında o hain zevki ile olup zevk ehliyle zevk duymuşlardır; ama benimle birlikte aynı zevki duymamışlardır.

Müellif «Allaha en yakın yol cezbe yoludur» diyor. Ben de derim ki cezbe olmayan her hangi bir tarîk [1], evliya indinde bir tarîk değildir. İrfân [2] olmayan tarîk de böyledir. Allaha irişdirecek yollar mahlûkâtın nefesleri sayısıncadır. Lâkin, cezbe ve irfânın çokluğuna bakıp, biri diğerine galip gelirse, ona nisbet ederek, bu cezbe tarîki; bu da irfân tarîki derler. Mevlevî tarikatının nisbeti aşka, semâ'a ve safâyadır [3]. Müellifin «o cezbe-i İlâhiye [4] tarîkidir ve âdâb-ı ubûdiyet [5] meslekidir» demesi de bu hususa işaret etmektedir. Söylediğimiz takarrur edince, Mevlevî tarîki, sâde bir cezbe yoludur diyenlerin cehli meydana çıkar. Cezbesi ifrat derecede olanlar Mevlânâ'ya «meczûbların sultanıdır» [6] dedi. Ma'rifeti cezbesine galib olanlar da onun ledünnî ma'ârifine bakarak, «âriflerin [7] sultanıdır» dedi. Kûsec Ahmed Dede [8] tarîkimize cezbe yolundan girdiğinden, bize göre irfan manasında olan son derece tevazu'lu edebe (edeb-i mutavâtiye) cezbeyi takdim etmiştir. Bizden de cezbeyi te'hir, edebi takdim edenler vardır. Nitekim Mevlâna Mesnevî'sinde :

---

(1) **Tarîk :** Yol, tarikat

(2) **İrfan :** Manevî ve İlâhî bir feyiz olarak kâinatın sırlarını bilme kudreti

(3) **Safâ :** Ruh kedersizliği

(4) **Cezbe-i İlâhiye :** İlâhî cezbe, Tanrının kulu çekmesi

(5) **Âdâb-ı ubûdiyet :** Kulluk yolları, usûlleri

(6) **Meczub :** Cezbeye tutularak kendinden geçen

(7) **Ârif :** İrfan sahibi

(8) **Kûsec Ahmed Dede :** Bu eserin yazarı

Ez Hodâ cûyîm tevkîf-i edeb
Bî-edeb mahrûm mand ez lutf-i Rab
Ez edeb pür-nûr geştest în felek
Ve'z edeb ma'sûm u pâk âmed melek

yani «Allahdan tevfik-i edeb arayalım, zira edebsiz Allahın lûtfundan mahrum kalmıştır. Bu felek, edebten nurla dolmuştur, melek de edebten dolayı masum ve pâk yaratılmıştır» demiştir. Cezbe; sahv (1), ma'rifet (2), irfân hasıl eder ve aralarında pek çok berzah (3) vardır. Bize göre berzahların en lâtîfi devr-i çarhî (4) ve nefh-i nay (5) ile olan sema' ve sefâdır. Cezbe de ma'rifet de aşka mülâzemet eder. Zira aşk, ibtidada ezicidir, mahv edici değildir. Cezbenin başlangıcı Allahtan kula, dönüşü de Allahadır. Ma'rifetin başlangıcı kuldan Tanrısına, rücû'u da (6) nefsinedir. Nefsini bilen elbette Rabbini bilir (7). İşte mahabbet, abdden Rahman'a rücû'unda kuldan başlar, ma'rifete tebeddül eder, o ma'rifetin levâzımını istihsal eder de - biz seni hakkıyla tanımadık - der. Rabden abde rücû'unda ise Rabden başlar ilme tebeddül eder, levâzımına sâhib olana - ya Rabbî ilmimi artır - der.

Müellif diyor ki « «Hiç bir kimse şu mübtedi'lerin (8) ve müştebihlerin (9) saçma sözlerine bakarak zannetmesin ki Mevlâna'nın sülûku (10) hilâf üzredir». Derim ki : «Allah

---

(1) **Sahv** : Kendine gelme
(2) **Ma'rifet** : Bilgi
(3) **Berzah** : Zor şey
(4) **Devr-i çarhî** : Çark dönüşü
(5) **Nefh-i nay** : Neyin üflenmesi, çalınması
(6) **Rücû** : Geri dönme
(7) **Nefsini bilen...** : Mutasavvıflar bu sözü hadis diye rivayet ederler.
(8) **Mübtedî** : Bir işe yeni başlayan
(9) **Müştebih** : Şüpheci
(10) **Sülûk** : Bir yola girme, tasavvufta manevi yolculuk

seni müeyyid [1] kılsın. Ulûhiyet [2] dairesinin pek muazzam, ihâtasının [3] pek mükerrem olduğunu bil. Sâlihi [4] de fâsıkı [5] da içine alır. Nasıl, Mûsâ aleyhisselâm Allahın kulu ise Firavn da kuludur. Her kim inkâr ederse kâfir olur. Mahabbeti Allaha hasr [6] edenler için ehemın [7] olan Hakkın kudretini kullarında görmek ve mâsivâ [8] ile meşgûl olmamaktır. Amma bizim tarîkimiz pîrde fânî olmaktır, sâir tarikatlerde olduğu gibi, şeyhde fânî olmak değildir. Bunun sebebi ise tarîkimizde bir çok meslekler vardır, bir şeyh, onların hepsini ihâta edemez. Müntehî [9] ve vâsıl olmak isteyen bir tâlib [10], zannınca kendini terbiye edecek bir şeyh bulamazsa, ona lâzım olan erkân-ı ma'lûme [11] ve âdâb-ı mahsûsa [12] ile hizmete girmektir (yani çileye soyunmaktır). Tâlib, o zaman, bütün fukaraya [13] Mevlâna nazariyle bakar ve elbette onda fânî olur.

Müellif «Hazret-i Mevlânâ'nın tarîkati sünnete uygun değildir diye nasıl tasavvur olunabilir» diyor. Ben Allaha yemin ederek derim ki asla tasavvur olunamaz nitekim bir rübâisinde :

---

(1) **Müeyyid** : Doğrulayan
(2) **Ulûhiyet** : Allahlık vasfı
(3) **İhâta** : Kavrayış, geniş bilgi
(4) **Sâlih** : Uygun, doğru, Tanrının emirlerine uyan
(5) **Fâsık** : Tanrının emirlerine uymayan, fesatçı
(6) **Hasr** : Mahsus kılma
(7) **Ehemm** : En mühim
(8) **Mâsiva** : Tanrıdan başka her şey, dünya
(9) **Müntehi** : Bir şeyi sona erdiren
(10) **Talib** : İsteyen (Bir tarikata girmek isteyen)
(11) **Erkân-ı ma'lume** : Gerekli esaslar, kaideler
(12) **Âdâb-ı mahsûsa** : Hususi yollar, usûller
(13) **Fukara** : Burada kul, insan manasına

Men bende-i Kur'ânem eger cân dârem
Men hâk-i reh-i Muhammed-i Muhtârem
Ger nakl koned cuz în kes ez goftârem
Bîzârem ez û ve'z în sohan bîzârem

«Ben köle isem Kur'anın kölesiyim; ben Muhammed-i Muhtârın yolunun tozuyum; eğer bir kimse bu söylediğimden başkasını nakl ederse ondan da nakl ettiği sözden de bîzârım» diyor. Evliyanın hepsinin tarîki Kur'andır, Hadîstir ve şerîat sahibinden ictihadlariyle aldıkları yoldur.

Kâmil bir şeyhe bir tâlib gelir mürid olmak ve tarikate girmek arzusunu izhâr ederse şeyh «tecelli-i irâdî» denilen talep ve arzusuna bakar, bu arzuyu mani' olunmaz derecede kuvvetli bulursa ona hizmetle - çileye soyunmakla - emr eder. Eğer tâlibin arzusunu zaîf bulursa ona zikr telkin eder, birr ü takva (1) ile eski sanatıyla meşgul olmasını tavsiye eder, bu suretle bu zaîf (2) arzulu tâlib de muhib (3) olur.

Bunlardan daha aşağı mertebede bir sâlik (4) gelirse ona günahlarından tevbe Allaha inâbe (5) etmesini ve Mesnevî dinlemesini tavsiye eder ve temîme ve hırz (6) gibi teberrük edilir birşey verir o sâlik de muhibb-i ma'tûf-ı mükerrem (7) olur. Çileye soyunanların (8) hizmeti

---

(1) **Birr ü takva**: İyilik ve Tanrının emirlerine uyma, Tanrıdan korkma

(2) **Zaîf**: isteği az

(3) **Muhib**: Tarikata girmiş kişi. Bu derecelerin ilkidir

(4) **Sâlik**: Sülûka girmiş kişi

(5) **İnâbe**: Tövbe etmek

(6) **Temîme ve hırz**: Nazardan korunmak için verilen muska

(7) **Muhibb-i ma'tûf-ı mükerrem**: (Tarikata) Saygıdeğer kişiliğe kavuşmuş ve tarikata yönlendirilmiş muhib.

(8) **Çileye soyunmak**: Çileye girmek

nevâfilden(1) üstündür, zira bunların hizmetlerinde başkalarına yardım ve müslümanlardan def'-i mazarrat (2) vardır. Nitekim nevâfilin en fazîletlisi müslümanların menfaatlenmesidir. Zenginlerde, eğer cömertliğin faydaları başkalarına erişiyorsa, ahlâkın en fazîletli kısmından sayılır. Hasislik de bittabî en fenâsıdır. Tâlib arzusundan vazgeçmezse şeyh, o tâlibin bütün malını fakirlere bezl (3) etmesini emreder. İtâat ederse çileye soyunmasını emreder. Cömertlik ve hizmet, mâlî ve bedenî amellerin efdalidir (4).

Bizim zikrimiz kalbî, ruhî ve sırrîdir. Fikr kalbin, aşk rûhun, cezbe sırrın zikridir. Nâfile ibadetler, riyâzetler ve hizmetler cezbe tahsîli (5) içindir. Cezbe husülünde (6) sâlik ancak muayyen farzlarla iştigâl eder, onun edâ edilmesi çok lâzımdır, ondan sonra terakki ederek nevâfil ile meşgûl olur. Fakat bu, evvelki nevâfil gibi değil, kurb-ı nevâfil (7), kurb-ı ferâiz (8) ve emsali kabilindendir. Bu terakki kabiliyet ve himmete göredir.

Müellif, «Mevlevî tarîkatının biati (9) budur» diyor. Ben de evet öyle derim. Lakin onda bir sır vardır. Müellif, onu sakladı mı, vâkıf olmadı mı, yahut onunla iş tamam oldu mu bilmem. O da bir tavr-ı mahsus üzre olmayıp şeyhinin müsa'ade ve izniyle telkin etmesidir.

---

(1) **Nevâfil** : Dinde farz ve vâcibden başka yapılan ibâdetler
(2) **Def-i mazarrat** : Zararın def'i, ortadan kaldırılması
(3) **Bezl** : Bol bol verme
(4) **Efdâl** : En faziletli
(5) **Tahsil** : Öğrenme
(6) **Husûl** : Hâsıl olma, meydana gelme
(7) **Kurb-ı nevâfil** : Nevâfile yakın olma
(8) **Kurb-ı ferâiz** : Farzlara yakın olma
(9) **Biat** : Kabul ve tasdik usulü

Müellif, «Tâc ([1]) gaydirmenin keyfiyyeti» diyor Ben derim ki tâcın yüksekçe olmasını Mevlânâ ictihâd buyurmuşdur. Siyah elbise, turuncu müze (bir nevi' ayakkabı, çizme) de öyledir. Lisân-ı şer'de ([2]) Dürrâ'a denilen tennûreyi evvelce giyerlerdi.

Müellif, «hırka giydirmenin keyfiyyeti» diyor. Ben derim ki hırka silsilesi telkine mülâzım ([3]) değildir. Horasan erleri diye meşhur olan Kübreviyye, Hemdâniyye ve hâcegân Kümeyl b. Ziyad'dan veya ondan Hazret-i Ali'ye bitişen tarîkden almışlardır. Yahut ta Hazret-i Ali'ye müntehi ([4]) olan Oniki İmam'dan almışlardır ki Cüneydiyye hilâfınadır. Cüneyd'ler ise Nefehât'da zikr edildiği vechile, telkin ile hırkayı, birlikte yani ikisini birden almışlardır. Şemsiyye ile Velediyye arasında, bazı cahillerin sandıkları ve ayrılık düşürmek istedikleri gibi bir fark yoktur. Lâkin meslekler ve tavırlar çoktur.

Müellif, «Zâkirin ([5]) zikri ruha vasıl olunca ona semâ' lazım gelir» diyor. Ben derim ki «Semâ' ve safâ aşka mülâzımdır.» Aşk tahrib edici olmayıp ezici olduğundan vücudu teşviş ([6]) eder, sonra da yavaş yavaş eritir» diye tahkikatta bulunmuştum. Bu tahkikatımıza müellifin «aşk ruhun zikridir, zikr ruha vasıl olunca âşıklara semâ' lazım gelir» demesi ne kadar da tetâbuk ([7]) etmektedir. Zâkirler âşıklara yetişince başkalaşır. Zira matlub olan zikrin ruhu istilâsından sonra sırra akmasıdır. İmdi aşk mertebesine gelmeden zikr haram, fakat âşık olanlara ise faydalıdır.

---

(1) **Tâc** : Tarikatlarda başa giyilen külah, başlık
(2) **Şer'** : Din kaideleri
(3) **Mülâzım** : Bağlı
(4) **Müntehi** : Son bulan
(5) **Zâkir** : Zikr eden, Allaha zikr eden, anan
(6) **Teşviş** : Karıştırmak
(7) **Tetâbuk** : Uymak

Müellif, «bundan sonra tâc giymenin edebini bil» diyor. Derim ki bu tâc giymeden murad inâbedir, irâde değildir. Zira tarîkimizde zâkir münib (1) *ile* âşık Mürid'in tâcları birbirine muhalifdir. Mürid başı kesilecek olsa dahi teberrüken (2) tâcının altında kalmak ister ve ifşâ edilmeyen başka bir sırdan dolayı da asla çıkarmaz, bir taraftan bir tarafa iğmekle iktifâ eder.

Müellif, «Cebrâîl aleyhisselâm dört tâc getirdi denildi» diyor. Ben derim ki sôfiyye kitaplarının bazılarında bunu görmedim, bazılarında gördümse de doğruluğu hakkında hüküm vermeğe kâdir değilim.

Müellif, «ikinci fasıl âdâb (3) beyanındadır» diyor. Ben de «bizim yaptığımız gibi risâle te'lif (4) etmemek de âdâbdandır» derim. Lüzum olursa o tabiî başka. Zira Mesnevî herşeyi câmi' (5) hak ve bâtılı (6) ayırıcıdır.

Müellif, «o âdâb da zühd (7) takvâ (8) ve verâ'dır (9)» diyor. Ben de derim ki müellif işi güçleştirdi gibi görünürse de Allaha yemin ederim ki genişletti ve iktizâ üzre kolaylaştırdı. Lâkin tarîkatımızdaki müellifler mürid ile mübin'in âdâbını ayırmamışlardır.

Müellif, «ve uykuyu terk etmek» diyor. Derim ki işte bu ma'nadan dolayı müşâhadeye (10) rağbet ettirmek

---

(1) **Zâkir Münib** : Zikr edip Allah'a yönelen
(2) **Teberrüken** : Uğur sayarak
(3) **Âdâb** : *Usuller, kaideler*
(4) **Te'lif etmek** : Eser yazmak
(5) **Câmi'** : *Toplayan*
(6) **Hak ve bâtıl** : Doğru ve yalan, yanlış
(7) **Zühd** : Her türlü zevke karşı koyarak kendini ibadete vermek
(8) **Takvâ** : Tanrının emirlerine uyma
(9) **Vera** : Haramdan kaçınma
(10) **Müşahede** : Gözle görme. Tanrılık âlemini görme

için müridlerin rüyasına itibar yoktur denilmiştir. Rüya da uykudan sonra olur. Şu halde uykuyu terk etmesi emredilenden nasıl olur da rüyası sorulsun? İşte bu yüzden bazıları mevlevîlerin rüyayı inkâr ettiğini ve rüyaya itibar etmediğini söylerler. Bu doğru değildir. Nass [1] varken icma [2] varken rüyayı inkâr tasavvur olunabilir mi? Kısacası mevlevîler, rüyayı tarikatte, Cüneydîler gibi esas saymazlar. Sebebi ubudiyette sebat tahsiline mebnîdir [3]. Olabilir ki sâlik gördüğü müjde veren veya korkutan rüyada gurura ve tembelliğe kapılabilir.

Müellif, «nefsi riyâzetlere [4] alıştırmak» diyor. Derim ki aç olduğun halde, mükemmel yemek varken nefse riâyet şeriatte memnudur. Lâkin helâlden yemek ve şüpheli taamdan kaçınmak lazımdır. Şüpheli bir taamda, fakîhlerin [5] ictihadına göre, açlığın son derecesine kadar tahammül etmek lazımdır ki böylece şüphe giderilmiş olsun.

Müellif, «ancak dergâhlarda oturmalı» diyor. Ben de derim ki bazı kimseler mürid nerede bulunursa bulunsun, Hünkâr [6] ona nazar [7] eder derler. Evet.. her ne kadar öyle ise de zannedildiği gibi değildir. Dergâhda bulunana dergâhda, harabatta [8] olana da harabatta nazarı ile bakar. Zira her ikisi de namaz olduğu halde kah-

---

(1) **Nass** : Manasında açıklık bulunan âyetin delil olarak gösterilmesi

(2) **İcmâ** : Büyük din bilginlerinin bir konuda birleşmesi

(3) **Mebnî** : Dayalı, bağlı

(4) **Riyâzet** : Nefsi kırmak için dünya lezzetlerinden sakınma fazla ibadet

(5) **Fakih** : Din bilgini

(6) **Hünkâr** : Tasavvufta şeyh

(7) **Nazar etmek** : Bakmak, gözetmek

(8) **Harabat** : Meyhane

vehâne ile Kâ'be'de kılınan namaz bir midir? Derviş elbiselerinden olan aba, tennûre vesâireyi giyinmek de semâ'daki âdâb böyledir. Terkedenin vüsûlüne (1) zarar vermezse de bunları ifâ etmek daha tam ve iyidir. Eğer kasden terkederse sülûküne zarar verir.

Müellif, «döğüş çekiş etmiyeler» diyor. Derim ki Tarikatımızda zabt u rabt (2) lâzımdır ve terki câiz değildir. Yüzüne karşı medhetmeği de terk etmek vâcibdir. Hususiyle mübtediler (3) nefisleri tamamiyle terbiye olmadığı için, mücadele onlara galib geleceğinden, memnu'dur. Böyle bir kırgınlık vukûundan biraz sonra, müsâfaha ederek veya özür dileyerek mahabbeti tazelemek lazımdır. Tarîkatımızda bir saatten fazla dargınlık câiz değildir. «Mevlevî fukarasının (4) dargınlığı bir tülbendin yaz sıcağında kuruması kadar muvakkettir» sözü aramızda meşhurdur.

Müellif, «mathabda hizmet mevlevî tarikatının usûlünden olduğunu biliniz» diyor. Derim ki bu Üveysiyye meslekinde olan mürid-i sâlik (5) içindir. Şeyhin hücresindeki hizmet (mevlevîlerde bu hizmete meydan denir) başka meslektir, bazan irâdete, bazan inâbete benzer berzahîdir ve orada hizmetin müddeti 18 senedir. Bu meslekin berzahî olması mahdud olduğundandır, bozulduğunda (yani bir gece ayrılmış olunduğu vakit) yeniden başlamak icab eder ki iradet meslekine benzer ve burada sâlikin şeyhde fâni olması lazım gelmekle de inâbet meslekine müşâbihdir (6). Tarîkimizde sâlikleri, meşreblerin-

---

(1) **Vüsûl** : Bir yere ulaşma

(2) **Zapt u rabt** : Disiplin

(3) **Mübtedî** : Bir şey öğrenmeye yeni başlayan

(4) **Fukara** : Burada tarîkat'a mensup kişiler anlamınadır.

(5) **Mürid-i sâlik** : Manevî yola girmiş mürid

(6) **Müşâbih** : Benzeyen, benzer

deki i'tilâfa göre, hakikate îsâl [1] eden yollar türlü türlüdür. Sâlike lazım olan Mesnevî-i Şerif dinlemek, teveccüh ve âdâb ile mukabelede bulunmak, onlardan hiç birini inkâr etmemek şartı ile dervişlere hüsn-i zannetmektir. Zira o sâlik, maksûda vâsıl olsa de evvelki sâliklere tafdîl edilemez. Üveysiyye meslekinden olan sâlike şeyhini kıble değil mihrâb ittihaz etmesi vâcib olur, öyle ki ona döndüğü zaman kıbleye yönelmiş olur. Arkasını dönerse, kıbleye dönen kimse gibi namazı bozulur. Şeyh için lazım olan da o sâliki erkâna riâyette bulundurmaktır. Başkasına inâbe etmiş veya hilâfet almış olup da tarikatimizde muhib ve münîb [2] ise mahabbet âdâbını şeyhden öğrenir. Şeyh de o âdâbı müride öğretmelidir. Üveysiyye mesleki husûlî ve tahsîlî olmak üzere iki nevidir. Bizim bahsettiğimiz ancak tahsîlî tarafıdır.

Müellif, «ma'hûd [3] müddet tamam olunca hizmet cihetiyle, tarikde kâmil olmuş olur» diyor. Derim ki hizmette kemâlin ve ma'hûd müddeti tamamlamanın ma'nası avâmın anladığı gibi değildir ki hizmet eden müddetini bitirince hizmet ondan sâkıt olsun [4], belki ondan murâd hizmette kemâl hâsıl etmek ve âdâbını o suretle yerine getirmektir. Bu, mürşidi her hangi bir şeyi emrederse, tamamiyle ifâ eder demektir. Mukallid olsun muhakkık olsun böyle bir kâmile dergâhda fukara ve meşâyihe [5] hizmetle icbâr edilmez, yaparsa kendisi için feyzdir.

---

(1) **İsal :** Götürme, ulaştırma

(2) **Münib :** Âsiliği bırakarak, tövbe eden

(3) **Ma'hûd :** Bilinen, belirli, belli

(4) **Sâkıt olmak :** Düşmek, hükümsüz olmak

(5) **Meşâyih :** Şeyhler

Müellif, «dergâhta oturmayan ticarete çalışsın» diyor. Derim ki dergâhların vakıfları mütevekkil ([1]) olan fukaraya meşruttur ([2]). Kazanç sahibi olanlara ondan yemek haram olur.

Müellif, «oruca devam etmelidir» diyor. Derim ki eğer sâlik riyâdan ([3]) emin olursa... olmazsa evvelâ riyâyı kalbten söküp atmaya çalışmalıdır, yoksa bu oruç da bir günah olur. Şeyhe lâzım olan hem orucu hem de riyâyı gönülden çıkarmasını emretmektir ki bu da şeyhin sâlikin halini pek iyi bildiğinden ileri gelmesidir. Hangi meslekten olursa olsun, mevlevî sâlike, şerîat ve tarîkat âdâbından hiç bir edebi terk etmek câiz değildir. Melâmet ([4]) ile tesettür (halini gizlemek) vâsıl olan velilerden başkasına câiz olmaz ve melâmet yalnız tarîkimize mahsus değildir. Vâsıl olmadan tesettür edenin günahı kendi boynuna. Vusûl ihtimâline mebni, bu iddiada olan bir şahsı inkâr etmemelidir.

---

(1) **Mütevekkil** : Kanaatkâr

(2) **Meşrut** : Şart koşulmuş

(3) **Riyâ** : İki yüzlülük

(4) **Melâmet** : Tasavvufta teşkilatlanmayı yani tekkeyi, zikri ve hususî giyimi kabul etmeyip Allaha aşk ile ulaşılacağına inananların yolu

Yûsuf-ı Sîne-çâk

Bâlig-i rütbe-i sâmiyye-i hilâfet-i Mevlevî ve sâhib-i te'lif-i Cezîre-i Mesnevî'dir. Vardar Yenicesi'nden olup tekmil-i tahsîl-i ulûm ve funûn edip âzim-i tarîk-i tedrîs iken dâiyye-i aşk ve muhabbet kendilerin İbrâhim-i Gülşeni hazretleri sohbetine çekip Mısır'da nice zaman hidmet-i şerîfleriyle kâm-yâb ve hâiz-i makâm-ı hilâfetleri olmuş iken «Amma'l-intiha er-rucû ile'l-ibtidâ» müeddasınce Konya'ya varıp meslek-i hademe-i matbalı-ı Hüdâvendigârî'ye münselik ve ba'de tekmilü'l-hidme müddet-i vâfire seyr ü seyâhat ve Arab ve Acem ve Rûm'da seyr-i âsâr-ı kudret edip tekrâr Konya'ya vâsıl ve kûşe-güzîn-i hücre-i hamûl iken bi'l-şâre Edirne Murâdiyesi meşihatına mâlik olup nakl-i Mesnevî ve ders-i ma'nevî ile iştigâl üzre iken Sultan Süleyman dâru'l-devle-i Edirne'ye teşrif edip veziri igfâliyle ba'zı evkâf-hâmn etrâfı nesh eyledikleri resîde-i meclis-i azîz oldukta «nessâhu'l-vakf hannâsun» ta'bîr-i gayret-semîrleri vezîr-i mezbûrun mesmûu olup icrâ-yı adâvet-i cehûlâneye mübâderet ve ba'zı kimselerle bir katle sezâ âdemi helâk edip derûn-ı hânkâha ilkâdan sonra alenen hücum edip hazret-i azîzi ihzâr ve bu sûretle fukarâ'yı kirâmı ızrâr kasdine meşiyyet-dâde iken kable'l-asr hazret cümle ihvân-ı safâ ile İstanbul'a hicret buyurdukları vezîr-i şerîrin mesmûu oldukça efsûs-künân mücâhedeye atf-ı inân ve esnâ'yı dâr u gîrde münhezimen gurîzân olup taraf-ı Sultan Süleymânî'den katl ile cezâ-yı mâ-yelîkinî bulmuştur. Ve hazret-i Sîne-çâk İstanbul'da Südlüce nâm mahalde uzlet buyurup hatta ol asırda mesned-nişîn-i âstâne-i Cibrîl-âşiyâne-i Hüdâvendigârî'ye tahrîr ettikleri arz-ı hal-ı hakâyık-meâlleri mutazammın-ı hakikat-ı ahvâl olmağla tahrîr olundu.

Yûsuf-ı Sîne-çâk

Mevlevî tarikatında halifeliğin yüce rütbesine ulaşmış olup Cezîre-i Mesnevî adlı eserin sahibidir. Vardar Yenicesi'nde doğmuştur. Çeşitli ilimler ve fenlerde öğrenimini tamamladıktan sonra öğretim yoluna gidecekken aşk ve muhabbet arzusu kendisini İbrahim-i Gülşenî hazretlerinin sohbetine çekti. Mısır'da nice zaman şerefli hizmetleriyle mutlu ve halifelik makâmına sahip olmuşken «netice başa dönüştür» manasına uygun olarak Konya'ya varıp Mevlâna dergâhının mutfak hizmetine girdi ve hizmetini tamamladıktan sonra, uzun müddet dolaştı ve seyahatlar yaptı. Arap, Acem ve Anadolu'da Tanrının eserlerini seyr edip tekrar Konya'ya gelip tahammül hücresinde bir köşeye çekilip otururken emir üzerine Edirne'de Murâdiye şeyhliğine mâlik oldu. Mesnevî okutup ders vermekle meşgul iken Sultan Süleyman Edirne şehrine teşrif edip vezirinin aldatmasıyla vakıflara zarar verenlerin etrafı karıştırıp işleri bozdukları azizin (Yusuf-ı Sîne-çâk'ın) meclisine ulaşınca «vakfı ortadan kaldıran şeytandır» anlamındaki cesurca ifadesini adıgeçen vezir duydu ve cahilce düşmanlık göstermeye başladı ve bazı kimselerle birlikte ölüme lâyık görülen bir adamı öldürüp dergâhın içine attıktan sonra göz göre göre hücum ile aziz hazretlerini (Yûsuf-ı Sîne-çâk'ı) huzuruna çağırıp bu şekilde temiz soylu, asil dervişlere zarar vermeye kasd ve emir verdiği sırada hazretin ikindiden önce bütün samimi tarikat arkadaşlarıyla İstanbul'a göçtükleri kötü vezir tarafından duyulunca vezir, teessüf ederek savaşa girişti. Savaşta mağlup olup kaçtı. Sultan Süleyman onu öldürüp, lâyık olduğu cezayı verdi. Ve Sîne-çâk hazretleri İstanbul'da Sütlüce adlı yerde uzlete çekildi; hatta o çağda Mevlâna'nın Cebrâîl yuvasını andıran derhâhında oturan zata yazdığı, hakikatları anlatan arzuhal (dilekçe), tarîkat arkadaşları hakkındaki gerçekleri bildirdiği için buraya yazıldı.

KAYNAKLAR

Abdülbâki Gölpınarlı, Melâmilik ve Melâmiler, İstanbul 1931.

Abdülbâki Gölpınarlı, Gâlip Dede (Şeyh), Aylık Ansiklopedi, c. V, sayı : 50, İstanbul 1948.

Abdülbâki Gölpınarlı, Mevlânâ'dan Sonra Mevlevilik, İstanbul 1953.

Abdülbâki Gölpınarlı, Mevlevî Adâb ve Erkânı, İstanbul 1963

Abdülbâki Gölpınarlı, Şeyh Gâlib, Hüsn ü Aşk, İstanbul 1968

Abdülbâki Gölpınarlı, Şeyh Gâlib, İslâm Ansiklopedisi, c. XI, İstanbul 1970.

Abdülbâki Gölpınarlı, Şeyh Gâlib Dîvânı'ndan Seçmeler, M.E.B. «1000 Temel Eser», Ankara 1971 (1. basım) ve Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1985 (2. basım).

Abdülhalim Memdûh, Târih-i Edebiyyât-ı Osmâniyye, İstanbul 1303.

Ahmed Cevad Dilemre, Hüsn ü Aşk, Muhît, c. VII, Nr. 41-50, İstanbul 1948.

Ahmet Hamdi Tanpınar, Avize Gibi Renk ve Işık Dolu Şiir, Şadırvan, c. I, sayı : 4, İstanbul 1949.

Ahmed Hikmet (Müftüoğlu), Eslâfda Dekadanlık ve Şeyh Gâlib, Servetifünûn, c. XVI, sayı : 393, İstanbul 1314.

Ahmed Hikmet (Müftüoğlu), İlâve-i Hak, nr. 12, İstanbul 1328.

Ali Enver, Semâ'hâne-i Edeb, İstanbul 1309.

Behçet Kemal Çağlar, Şeyh Gâlib'e Nazire, Şadırvan, c. I, sayı : 24, İstanbul 1949.

Defter-i Dervîşân, Süleymâniye Ktp., Nazif Paşa, Nr. 1184.

Esrâr Dede, Tezkire-i Şuarâ-yı Mevleviyye, İst. Üniv. Ktp., Nr. T.Y. 89, T.Y. 3894.

Ferîd Vecdî, Şeyh Gâlib, Donanma Mecmûası, Nr. 18 İstanbul 1327.

Fevziye Abdullah Tansel, Makber'de Leylâ ve Mecnûn ile Hüsün ve Aşk Tesirleri, Ülkü Dergisi, sayı : 60.

Fuad Köprülü, Şeyh Gâlib'e Kadar Osmanlı Şiiri, Servetifünûn, c. 44, İstanbul 1328.

Fuad Köprülü, Dîvân Edebiyatı Antolojisi, İstanbul 1931.

Gibb, A History of Ottoman Poetry, c. IV, London 1905.

Halil Nûri, Târîh-i Nûrî, İst. Süleymâniye Ktp. Aşir Efendi, Nr. 239.

İbrahim Kutluk, Şeyh Gâlib ve as-Sohbet-üs Sâfiyye, İ.Ü. Edebiyat Fak. Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, c. III, sayı : 1-2, İstanbul 1948.

İbrahim Necmi Dilmen, Târih-i Edebiyyat Dersleri, C. I, İstanbul 1338.

Mehmed Süreyyâ, Sicill-i Osmânî, c. II, İstanbul 1311.

Mehmed Ziya, Yenikapı Mevlevîhânesi, İstanbul 1329.

Mehmed Ziya, Şeyh Gâlib İhtifâli Münâsebetiyle, İkdam, İstanbul, 25 Kânûnısâni 1336.

Menzel, Ghalib Dede, Encyclopédie de l'Islam, c. II.

Meydan Larousse, Şeyh Galib maddesi.

Muallim Nâcî, Mehmed, Muzaffer Mecmûası, İstanbul 1306.

Muallim Nâcî, Esâmî, İstanbul 1308.

Necmettin Halil Onan, Nâmık Kemal'in Ta'lîm-i Edebiyât Üzerine Bir Risâlesi, Ankara 1950.

Nihad Sâmi Banarlı, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, İstanbul 1971.

Pyrgstall, Hammer, Geschichte der Osmanischen Dicthkunst, c. IV, Pesht.

Recâizâde Mahmûd Ekrem, Kudemâdan Birkaç Şâir ,İstanbul 1305.

Refî'î-i Amidi (Mehmed), Nazm-ı Dakâik «Can u Cânân», İst. Üniv. Ktp. Nr. T.Y. 3015.

Sâdeddin Nüzhet Ergun, Şeyh Gâlib'in Şuarâ Tezkiresi, Atsız Mecmûa, sayı : 16, İstanbul 1932.

Sâdeddin Nüzhet Ergun, Şeyh Gâlib, İstanbul 1932.

Sedit Yüksel, Şeyh Gâlib-Hayatı-San'atı-Şiirleri (Tenkit), Türk Dili, Sayı : 22, Ankara 1953.

Sedit Yüksel, Şeyh Gâlib, Şeyh Gâlip'in Bilinmeyen Kasideleri, Devrim Gençliği, Sayı : 19, Ankara 1954.

Sedit Yüksel, Şeyh Gâlib, Şeyh Gâlip'e Dâir Notlar, Türk Dili, sayı : 53, Ankara 1956.

Sedit Yüksel, Şeyh Gâlip, Eserlerinin Dil ve Sanat Değeri, Ankara 1980.

Süleyman Fâik, Mecmûa (yazma), İst. Üniv. Ktp., Hâlis Efendi, Nr. T.Y. 2660.

Süleyman Nazif, Külliyât-ı Ziya Paşa, İstanbul 1925.

Şehâbeddin Süleyman, Târih-i Edebiyyât-ı Osmâniyye, İstanbul 1328.

Şeyh Galib (Mehmed Es'ad), Dîvân «basma», Mısır, Bulak 1252.

Şeyh Gâlib (Mehmed Es'ad), Hüsn ü Aşk «Basma Divân'ın sonunda».

Şeyh Galib (Mehmed Es'ad), Şerh-i Cezîre-i Mesnevî, İst. Üniv. Ktp. Nr. T.Y. 1388, 2222, 2167, 6335.

Şeyh Gâlib (Mehmed Es'ad), Mevlevî Şâirler Hakkında Tezkire «Esrar Dede Tezkiresi» veyâ «Tezkire-i Şuarâ-yı Mevleviyye», İst. Üniv. Ktp. Nr. T.Y. 89.

Şeyh Galib (Mehmed Es'ad), Hüsn ü Aşk, Kitaphâne-i Ebüzziyâ baskısı, İstanbul 1304.

Şeyh Galib (Mehmed Es'ad), Hüsn ü Aşk, Tâhirü'l-Mevlevî (Tâhir Olgun baskısı), İstanbul 1339.

Şeyh Gâlib (Mehmed Es'ad), Hüsn ü Aşk, bugünkü dile çeviren: Orhan Okay - Hüseyin Ayan, İstanbul 1975.

Türk Ansiklopedisi, Şeyh Gâlib Maddesi.

Vasfi Mahir Kocatürk, Hüsn ü Aşk'ın Bugünkü Dille Nesre Çevirisi, İstanbul 1944.

Vasfi Mahir Kocatürk, Türk Edebiyatı Tarihi, Ankara 1964.

Veled Çelebi (İzbudak), Şeyh Gâlib Kimdir?, İlâve-i Hak, Nr. 2, İstanbul 1328.